

Valašsko.38

historie - příroda - lidé - umění - události

květen 2017 | 1

Zbrojovka Vsetín
Savci na Valašsku
Výpravy za oceán
Valašský kroj
Pletení na rámu
Masopust v Lužné
Jarmila Šuláková
Interfotoklub Vsetín
Lesní sklárny
Film Tehdy spolu
Moravské Záhoří
Doba měděná
Barevný svět

vlastivědná revue

Muzejní a galerijní centrum

MaGC je strategicky umístěno v historickém centru Valašského Meziříčí. Jako nejmladší z oddělení Kulturního zařízení města Valašského Meziříčí sídlí od konce října roku 2014 v zámku Žerotínů. K dispozici má rekonstruované prostory ve třech podlažích jižního a zčásti i západního traktu zámku. Stavební obnova a úpravy objektu probíhaly od srpna 2013 do září 2014 a finanční náklady převýšily částku 42 milionů korun.

Sály přízemí a 2. patra slouží zejména k výstavním, ale také k vzdělávacím a kulturním účelům. Výstavní plocha je rozsáhlá, zaujímá na 720 m², a dovoluje uspořádat až čtyři krátkodobé výstavy najednou. Spolu s Galeríí Kaple a Galeríí Sýpka, které jsou umístěné na druhém zámeckém nádvoří (a spadají také pod KZ), nabízí v rámci jednotného vstupného návštěvu až šesti probíhajících výstav.

Výstavní koncepce MaGC je založena na prezentaci jak muzeálních, tak výtvarných výstavních projektů a na jejich realizaci spolupracuje centrum s vystavujícími umělci a sbírkotvornými i produkčními organizacemi. Za poměrně krátkou dobu své existence se MaGC etablovalo a pořádá ročně okolo 25 výstav včetně různorodých doprovodných programů, jejichž pestrá nabídka byla v loňském roce rozšířena i o edukační servis pro školy.

Druhé patro MaGC je dle původního projektu vyhrazeno pro stálou expozici umístěnou v sedmi sálech (cca 370 m²). Od září 2016 je tu zpřístupněna výstava o barokním malíři Josefu Ignáci Sadlerovi, autorovi fresek v tamější zámecké kapli. Letos v květnu bude v expozičních prostorách otevřena dlouhodobě očekávaná expozice Reditus Leonina věnovaná rodu Žerotínů, vlastnickému přes 370 let Valašské Meziříčí (od pol. 16. stol.), a jeho roli, kterou sehrál nejen v historii místního regionu, ale i v dějinách střední Evropy. Součástí návštěvníckého okruhu expozice budou i aranžované zámecké interiéry navozující atmosféru životního stylu šlechty v 1. pol. 19. století (pořízené vybavení tvoří základ sbírky MaGC). Expozice vznikla díky vstřícnosti paměťových institucí (Moravské galerie v Brně, Slezského zemského muzea v Opavě, Národního památkového ústavu) a zásluhou dalších i soukromých zapůjčitelů.

MaGC spolupracuje rovněž s Muzeem regionu Valašsko; např. v roce 2015 na výstavách Krvavé jaro a Anděl z Veselí a v roce 2016 na výstavě o významném valašském malíři, grafikovi a designérovi Bohumíru Jaroňkovi, jejíž část byla k vidění i v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí-Krásně.

Zveme vás tedy do Muzejního a galerijního centra, které aktivní činností směřuje k svému vytyčenému cíli – stát se živým místem setkávání se s historií, uměním a kulturou.

Olga Mehešová

Instalace liturgického textilu ve výstavě Umění restaurovat:
Tapisérie a historické textilie ze sbírky Uměleckoprůmyslového muzea v Praze,
1. 7. – 30. 10. 2016 (Foto Ondřej Kocourek, archiv UPM v Praze)

Expozice Josefa Ignáce Sadlera, od 16. 9. 2016 (Foto Martin Beníček)

Stříbrný sen: foukané sklo a skleněné obrazy – Josef Divín, 10. 3. – 23. 4. 2017
(Foto Kamila Valoušková)

obsah

Úvodník (Dalibor Malina)

Poezie **** Ladislav Nezdařil – Na starý motiv (Dalibor Malina)

Čím je pro mne Valašsko? (Lucie Navrátilová, Martin Beníček, Lenka Drápalová)

■ historie

Považská Bystrica – Munička a zbrojovka I. (Zdeno Metzker)

Zbrojovka Vsetín mezi léty 1955–1970 (David Kostka)

Historický objekt **** Vsetínská Zbrojovka (Pavel Mašláš)

■ příroda

Savci valašských luk a pastvin (Karel Pavelka)

■ lidé a společnost

Všechny cesty vedou do Chicaga – Druhá výprava Lva Pospíšila a Františka

Jemelky za oceán (Lukáš Perutka)

Na rozloučenou panu Jiřímu Pardubovi (Hana Jabůrková)

Gratulace zakladatelce revue Valašsko Haně Jabůrkové (Karel Pavlišťák)

■ lidová kultura a folklor

Za valašským krojem do Valašského muzea v přírodě (Lenka Drápalová)

Z dovedností předků – Pletení na rámu (Milada Fohlerová)

Co se starou chalupou? Zemědělská usedlost čp. 7 v Babicích u Kelče (Radek Bryol)

Folklorní momentky **** Fašanky na Vsetíně (Lucie Navrátilová)

Ohlédnutí za vedením medvěda v Lužné (Milada Fohlerová)

Na besedě **** Nářeční ukázky ze Lhoty u Vsetína (Hana Golářová)

Valašská legenda – zpěvačka Jarmila Šuláková (Jan Rokyta ml.)

Muzejní zpěvníček **** A vy, páni muziganti (Jaroslav Kneisl)

■ umění a průmysl

Zapomenutí absolventi dřevařské školy (Jan Matyáš)

Architektonická procházka po krásenském industriálu (Kamila Valoušková)

Interfotoklub Vsetín očima tří generací (Olga Mehešová)

Nové obrazy starého Mistra (Tomáš Mikulaščík)

Unikátní soubor obrazů Miloše Jiříka (Olga Mehešová)

Z Karlovského muzea Zdeňku Hartingroví (Soňa Kollandová)

■ události

Projekt Lesní sklárny na Valašsku (Kamila Valoušková – Samuel Španihel)

Nový film z Valašska – Tehdy spolu (Nela Vičková – Marta Santovjáková Gerlíková)

Z publikací **** Moravské Záhoří (Markéta Hnilicová)

Nový „starý“ časopis – Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko (Hana Kuslová – Alena Prudká)

Dvacet let starostou (Tomáš Mikulaščík)

Pozvánky **** Výstava Zbrojovka a město – rozhovor s Alešem Šlechtou (Pavel Mašláš)

Výstava Dušan Jurkovič – Zrození básníka dřeva (Olga Mehešová)

Ohlédnutí **** První dva ročníky Glass symposia Valašské Meziříčí (Kamila Valoušková)

10 let Zvonice Soláň (Alena Vašutová – Jana Křenková)

Muzeum a škola **** Archeologie Valašska III. – Doba měděná (Samuel Španihel)

Co nabízí interaktivní výstava Barevný svět (Jan Husák)

Příroda s prožitkem **** Před heřmánkem smekni, před bezem klekni (Bohdana Šimčíková)

Poděkování za finanční dar (Tomáš Vitásek)

Obálka

Navštivte **** Muzejní a galerijní centrum (Olga Mehešová)

V ateliéru **** Sklářský výtvarník MgA. Ondřej Strnadel (Kamila Valoušková)

Za tajemstvím depozitářů **** Pamětní „základní kámen“ skláren B. A. G. (Olga Mehešová)

Foto na titulní straně obálky

Masopust v Lužné v roce 2017 (Foto M. Fohlerová, výřez)

Bez černý (Foto V. Hrdina, výřez)

Plíšek lískový (Foto D. Boucný)

Ondřej Strnadel: Corn, 2014 (Foto P. Willert, výřez)

Z lektorského programu k výstavě Barevný svět (Foto J. Husák, výřez)

Vážení čtenáři a přátelé,

na tomto místě obvykle nacházíte programy, plány či jejich náznaky, zhodnocení práce a soudy nad ní, a to nejčastěji z pera pracovníků muzea, které revui Valašsko vydává. Tento hlas je trochu jiný. Přichází odněkud stranou, z míst, která jsou blíže čtenáři, snad odněkud blíže země, z míst, kde se věci a události, které v muzeu, instituci, kterou zajímá především paměť, vznikají, a kde žijí pozoruhodní lidé, kteří paměť svérázného regionu nejrůznějšími obsahy oživují a obohacují. Vychází ze zkušenosti poctivého čtenáře nápaditě strukturovaného časopisu a v poslední době zároveň i řadového člena jeho redakční rady.

Moje očekávání už ve chvíli přípravy nového čísla bývají většinou doprovázena zvláštním a přitažlivým objevováním nových témat a pohledů na věci nejčastěji staré, dávno a takřka zapomenuté. Pozornost je jaksi samozřejmě zaměřena, což je dáno osobnostním založením pisatele, k všem zdánlivě prostým a všedním, detailům, které utvářejí jisté naladění, charakter času, v němž žily generace předchozí a žije i ta dnešní. Mám rád dřevo, ten osudový materiál Valachů, jejich zručně vyrobené nástroje a vybavu domů a hospodářství, všechny ty úhyby a nedokonalosti v jejich tvaru, to, co jim dává mezi jiným i osobitý a potřebný estetický rozměr a v čem je silně zastoupena ona lidskost dokládající trvalé a nezměnitelné sepětí zdejšího člověka s přírodou. Mám rád jejich vítěznou konkurenci s hladkými a dokonalými výrobky dnešního světa, které většinou neumějí stárnout, netrvají, a jejichž naději pro budoucnost tvoří pouze výměna. Myslím, že i 38. číslo vlastivědné revue znovu nabízí dostatečně široké možnosti naplnění tužeb čtenáře po nových objevech, a to nejen ve věcech, ale i v událostech a pohledech na lidi, kteří je utvářeli. A s nimi na čas, který dokáže být také nekonečně smutný. Od minulého čísla revue, které vyšlo na podzim loňského roku, nás opustily významné osobnosti naší kultury, jejichž vidění světa a života v sobě spojovalo lásku ke kraji, v němž se narodily a žily, jehož melodií a rytmus dokázaly sugestivně svým uměním a znalostmi zprostředkovávat: umělecký fotograf a autor skvělých panoramatických snímků valašské krajiny Zdeněk Hartinger, pedagog a znalec valašského folkloru, spoluzakladatel souboru Vsacan a „činnovník“ Sokola, jak sám sebe rád tradičně označoval, Jiří Parduba, a nezapomenutelná, nejoriginálnější a nejvýznamnější zpěvačka lidových písní Jarmila Šuláková. Cesty pro naše návraty k nim nelze zapomenout.

Dalibor Malina, člen redakce revue Valašsko

Valašsko. 38

VALAŠSKO – vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace; IČ 00098574

Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, mehesova@muzeumvalassko.cz

Odpovědný a výkonný redaktor: Mgr. Olga Mehešová

Technický redaktor: Mgr. Ivana Ostránská

Výtvarný redaktor: Břetislav Vašek

Jazyková korektorka: Mgr. Jitka Slezáková, Ph.D.

Fotograf: Milan Ošťádal

Redakční rada: PhDr. Tomáš Baletka, Ph.D., Mgr. Radek Bryol, doc. PhDr. Daniel Drápal, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jaroslav Kneisl, PhDr. Dalibor Malina, Mgr. Václav Michalčíka, Ph.D., PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, Ph.D., RNDr. Lukáš Spitzer, Ph.D., Eva Urbachová

Grafická příprava pro tisk: Břetislav Vašek, Karlova 1727, 756 61 Rožnov p. R.

Tisk: Grafia Nova, s.r.o., Zašová

38. číslo (květen 2017/1) vychází 26. května 2017 v nákladu 650 výtisků

Vychází 2x ročně

Distribuce: zámek Vsetín, zámek Kinských ve Valašském Meziříčí a zámek v Lešné u Val. Meziříčí, knihkupectví Kalouš ve Vsetíně, knihkupectví Bureš ve Valašských Kloboukách, Informační centra ve Velkých Karlovicích, na Soláni (Zvonice) a ve Vsetíně

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři, kteří si nečiní nároky na autorský honorář. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky kráti. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

Ladislav Nezdařil

Na starý motiv

*Je večer. Zticha odkapává.
Na míse básně, která svítí,
spí tvoje smutná, krásná hlava.
Vzduch plný říjnového kvítí.*

*Droboučká hudba poprchává
na lítost, která mává, mává
posledním šátkem ze žíněných nití.*

*Na míse básně, která svítí,
spí tvoje smutná, krásná hlava.*

Ilustrace Kornelie Němečkové z básnické sbírky *Horní chlapi*, 1983

Před 95 lety se v Rožnově pod Radhoštěm – Tylovicích narodil Ladislav Nezdařil (1922–1999). Překladatel, pedagog, literární historik, básník. Ve Valašském Meziříčí vystudoval gymnázium. Na Univerzitě Karlově v Praze germanistiku, kde také získal doktorát filozofie. Žil a pracoval v Praze, na Valaško se však často a rád vracel. Jeho velkým životním tématem se stala literatura. V roce 1985 dokončil a knižně vydal úspěšné a originální dílo – *Česká poezie v německých překladech*, v roce 1994 připravil s pražským rodákem, profesorem Yaleovy univerzity v New Havenu, Peterem Demetzem, německé překlady novodobé české lyriky – *Der Herrgott schuldet mir ein Mädchen (Pánbůh mi dluží jednu holku)*, v závěru devadesátých let přeložil Demetzovu studii o pražských letech věhlasného básníka Reinera Marii Rilkeho. Do literatury významně zasáhl také teoreticky, ale i autorsky. Před tři čtvrtě stoletím vydal pod pseudonymem Jan Sutnar básnickou sbírku *Tiché lásky*, těsně po válce sbírku *Talisman*. Poté se dlouhou dobu vlastní tvorbě publikačně nevěnoval.

V básnickově prvotině čteme verše: „*Děšť přišívá můj dech / k pelíškům твоjích řas / a na ústech a na ústech / máš tichý, měkký jas. // A něžný předobraz, / který už dlouho sním, / má konečně tvůj hlas, / tvůj hlas má a můj rým. / [...]*“ Láska se hned v počátcích autorovy tvorby zjevuje jako fenomén poměřující význam a velikost reality, zahlcuje básnický obraz vlnou silné citové angažovanosti. Láska k ženě, domovu a krajině, k lidské prostotě a nehledanosti. I přes mnohaleté odmlčení pak zůstává latentně přítomna v jeho vnímání skutečnosti, a pak, znovu probuzena, přivádí na svět krásnou a neopakovatelnou knížku *Horní chlapi* (vítězná práce v soutěži vyhlášené v roce 1967 k 700. výročí první zmínky o Rožnově). Není to jen široce, v obecném duchu pojatá apoteóza kraje a jeho obyvatel, ale nově a zcela moderně zprostředkovaný poetický obraz Valaška a valašského roku, jež básník důvěrně zná, s využitím působivého valašského dialektu a objevně, neotřelé obraznosti se suverénním zvládnutím klasických básnických principů, především přesného metra evokujícího zpěvnost a skrytou hudebnost textu. Sbíрка ilustrovaná významnými valašskými umělci – Ludkem Majerem, Kornelií Němečkovou a Karlou Palátovou se dočkala již čtyř vydání, její verše byly zhudebněny i zdramatizovány. Patří k nejvýznamnějším poetickým projevům valašské slovesné kultury a získaly si velmi příznivý ohlas také u slavných českých básníků a umělců.

V básnickově pozůstalosti byly nalezeny dvě desítky nepublikovaných básní, které byly díky iniciativě jednoho z editorů sbírky *Horní chlapi*, panu Jiřímu Jurečkovi, poskytnuty v roce 2006 vsetínskému literárnímu čtvrtletníku *Texty*. Jednou z nich, básní širší obecné platnosti, si básníkovy nedožitě pětadevadesátiny také připomínáme.

Dalibor Malina

Ohlasy českých básníků na sbírku *Horní chlapi*:

„*Píšete, že je to knížka o světě, který pomalu zhasíná. Ale já myslím, že jeho podstata trvá a bude trvat dál...*“ (František Hrubín)

„*Poslal jste mi znamenitou, čistou knihu...*“ (Vladimír Holan)

čím je pro mne Valašsko?

Mgr. Lucie NAVRÁTILOVÁ

absolventka Ústavu evropské etnologie
Masarykovy univerzity v Brně

Valašsko je pro mne domovem. Místem, kam se budu vždy ráda vracet, ať už odcestuji kamkoliv, neboť zde mám rodinu, přátele a takové to svoje, ten můj osobní středobod Země. Přesto pro mne Valašsko není pouze oblastí, ve které celý život vyrůstám a žiju. Jsou to pro mě lidé. Ačkoliv je zde příroda nádherná, lidé žijící na Valašsku jsou ještě krásnější. A až budu stará, nebudu vzpomínat na stromy a květiny, ale na to, co jsem vše zažila s určitými osobami a přáteli.

Když vystoupáte na kterýkoliv kopec v okolí a rozhlédnete se, musíte uznat, že je to oslňující pohled. Často přemýšlím nad tím, jak tato místa obývali naši předci, obhospodařovali půdu, a jak to bylo ve většině případů těžké. Historie byla k našim předkům krutá. Tím však připravila valašského člověka na tvrdý život. Valašský lid vždy šel a vždy půjde přes překážky. A jen díky minulosti můžeme s jistotou hrdě říct, že dodnes zůstáváme jednou z oblastí s nejbohatší lidovou kulturou v Česku. Stačí se zaposlouchat do táhlých valašských písniček, účastnit se, ať už aktivně či pasivně, obchůzky fašanek, či zatančit si starodávný. Ano, valašský lid prožíval těžký život, ale naučili se těšit z maličkostí. A když se zamyslím, neměli se stejně ti naši dědáci a stařenky krásně? A přesně tím je pro mne také Valašsko. Valašsko je inspirací a vírou v to, že co tě nezabije, to tě posílí. A že je důležité vnímat naši minulost, abychom se neztratili v budoucnosti.

Ve Vsetíně 9. března 2017

Lucie Navrátilová

Ing. Bc. Martin BENÍČEK

vedoucí Muzejního a galerijního centra
na zámku Žerotínů ve Valašském Meziříčí

Valašsko je pro mě aktuálně místem, kde žiji a pracuji. Pocházím odjinud, takže jsem pořád takovým pozorovatelem. A musím říct, že toto dívání je leckdy udivující. Když pomínu věci známé, jako jsou vazba na folklor a tradice, čistá příroda, vyhlášené turistické atrakce, sportovní vyžití, pracovitost a skromnost lidí atd., tak mě momentálně baví originální lidové stavitelství různých kůlen a přístřešků na dřevo a vlastně všeho možného. A taky se tu dá na podzim chodit dobře na houby. Pořád do kopce, z kopce a zase do jiného kopce.

Taky se mi líbí objevovat různá skrytá a těžko dostupná místa, kde se lidé rozhodli žít. Tak úplně tomu nerozumím, co je k tomu vedlo, ani to

není zas až tak důležité. Třeba to souvisí s podnebím, klidem, tichem, potřebou mít kousek toho svého..., daleko od hluku, rychlosti, povšechného plynutí... Je to svým způsobem výzva, tady jsem a chci, tak pojď, živote, přírodo, utkej se se mnou. Je zajímavé pozorovat, jak člověk si to „své“ podmaňuje a utváří a jak si to lidské příroda po čase bere zpět. Není to o malebnosti chalup nebo ovečkách na stráni. Je to o syrovosti, nutnosti a opravdovosti bytí! Vše ostatní je jen více méně dekorací, přívlastkem, který bez člověka ztrácí smysl. A tak se zdá, že rodáci jsou na tento pomyslný souboj s „nepřízní“ dobře adaptováni a vybaveni.

Jsem přesvědčen, že největším požehnáním pro tento kraj jsou lidé, kteří jsou opravdu šikovní a schopní, když chtějí. A taky ti, kteří sem z nějakého důvodu přišli a už zůstali. Těch si vážím hodně, protože zůstat na místě, kde vše může být o trochu komplikovanější, není úplně snadné.

Snad pomyslnou odměnou po překonání všelijakých těžkostí je možnost realizovat se na čerstvém vzduchu, případně se vydat na některý z kopců, podívat se na horizont a možná ještě dál. Nebo se vydat z kopce dolů a pak zase do kopce a hledat přitom houby.

Ve Valašském Meziříčí 15. března 2017

Martin Beníček

Mgr. Lenka DRÁPALOVÁ

kurátorka Valašského muzea v přírodě
v Rožnově pod Radhoštěm

Pocházím z Bystřice pod Hostýnem, ale již od malička jsem věděla, že mnozí předkové z mé rodiny měli kořeny na Valašsku – ve Viganticích, na Solanci nebo v Trojanovicích. I když se v průběhu života stěhovali z rodinných důvodů nebo za prací do jiných krajů, pořád jim rodná místa zůstávala ve vzpomínkách. Když se doma nebo při návštěvách povídalo, nejdříve jsem jen poslouchala a posléze se i ptala. Z odpovědí jsem si vytvořila obrázek kraje protknutého chudobou a lidskou dřinou. Veselé ani krásné jako by ani nebylo. To krásné jsem objevila teprve až později.

Po ukončení studií na Slezské univerzitě v Opavě jsem začala pracovat ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm na postu kurátorky textilních sbírek. Nejsem vystudovaný etnograf, a proto jsem se musela ponořit do odborné literatury i depozitářů muzea, abych hlouběji pronikla do historie Valaška a pochopila všechny souvislosti. Postupně jsem poznávala muzeum, lidi, krajinu a taky jsem začala zapouštět kořeny. Snad právě proto, že část rodiny pochází z Valaška, vnitřně jsem se zde cítila doma velmi brzy. Tento pocit zintenzivnil poté, co jsem se vdala a narodil se mi syn. Sžít s krajem i lidmi mi dalo pocítit, že Valašsko není vůbec chudé, jak jsem si v dětství myslela. Ba právě naopak, tak jako krajina není jednolitě fádni, tak i pestrost lidských duší, jejich dovedností i myšlení je přebohatá.

Čím je tedy pro mě Valašsko? Odpověď je jednoduchá. Je to můj domov, do kterého jsem se vracela.

V Rožnově pod Radhoštěm 15. března 2017

Lenka Drápalová

Považská Bystrica Munička a zbrojovka

Zdeno Metzker

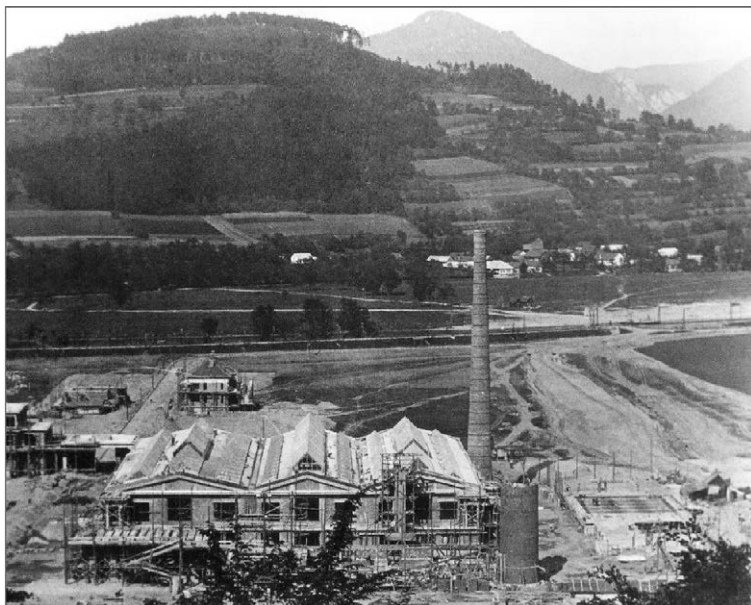
Začalo to v Bratislave

Obaja aktéri tohto príbehu majú korene v Rakúsko-Uhorsku. Brnianske *Delostrelecké opravovne – Waffenhauptfabrik Wien, filiále Brünn* boli roku 1918 premenované na *Zbrojovka Brno* a roku 1919 na *Československú zbrojovku*. Opravujú telefóny, vagóny, vojenské pušky; montujú rakúsku pušku *Manlicher*; vyrábajú nemeckú *Mausera* a vyvinú vlastnú – vzor 24. Roku 1924–1925 vyrábajú guľomety, pušky, bicykle, automobily, váhy, letecký motor. Len vlastná munícia do týchto zbraní chýba. V Prahe ju vyrába menšia súkromná firma *Sellier & Bellot* a vyrába ju tiež firma Roth v Bratislave.

Roku 1870 viedenská firma Georg Roth založila filiálku v Bratislave, pod názvom *G. Roth, Wien und Pressburg*, zo snahou zväčšiť množstvo vyrábanej munície (výstavba továrne v rokoch 1871 až 1875). Mala vynikajúce podmienky – keď roku 1873 Alfréd Nobel zakladá v Bratislave chemický podnik *Dynamit Nobel* na výrobu výbušnín, Roth sa stáva najväčším výrobcom streliva v Rakúsko-Uhorsku. Dňom 1. 1. 1918 sa z nej stáva akciová spoločnosť *Pressburg G. Roth AG* (Bratislavská *Juraj Roth a. s.*). Mení svoj znak z „GR“ na „M“ v štylizovanom vývrte hlavne. Vyrába všetky kalibre, včítane delostreleckých. Na munícii však razí znak „JR“ od roku 1923 do roku 1928. Znak „M“ razí na nábojniciach od roku 1929 do roku 1935 v Bratislave aj v Považskej Bystrici.

Smutnejší osud má dynamitka v Bratislave. Hneď po roku 1918 Československá vláda presúva lukratívnu výrobu výbušnín a sústreďuje ju do Semtína pri Pardubiciach. V Bratislave sa obnoví len počas II. svetovej vojny. 15. 3. 1928 Ministerstvo národnej obrany ČSR žiada listom Rothovu muničnú továreň, aby sa presunula do vnútrozemia s ohľadom na medzinárodnú situáciu. Nebol to problém len Bratislavskej patrónky, ale aj Plzenskej Škodovky, ktorá presúva časť zbrojnej výroby do Dubnice nad Váhom. Strakonice presúvajú pušku zasa do Uherského Brodu.

Zbrojovka Brno už uvažovala o stavbe vlastnej muničky. Využila však túto situáciu a začala s firmou Roth rokovať o zakúpení jej podniku. Firma Roth bola pritlačená k múru ministerstvom národnej obrany, ktoré hrozilo, že zruší objednávky, ak sa neprestahuje. Prestávanie firmy na vlastné náklady však bolo likvidačné, aj keby potom bolo akceptované požadované zvýšenie cien streliva o 13 % až 16 %. Tým sa umožnilo Zbrojovke Brno nakoniec pohltiť bratislavskú patrónku. Získala väčšinu akcií, tiež predkupné právo na ostatok. Vznikli dve firmy. *Československé muničné a kovodelné závody, úč. spol. Považská Bystrica* (bývalá bratislavská patrónka)

Výstavba muničky v Považskej Bystrici po roku 1931
(Zo súkromnej zbierky Ing. Pavla Mikuša)

s podnikovým znakom „M“ vo vývrte hlavne. Druhým, silnejším podnikom bola *Československá zbrojovka Brno*, ktorá si zriadila v Považskej Bystrici „závod 2“ s vlastným symbolom „Z“ v podobnom vývrte hlavne.

Výstavba začala spoločne 7. 7. 1929. Výber sídla nového podniku nebýva náhodný. Okrem vhodného pozemku, dopravnej infraštruktúry sa zohľadňovali aj obranné možnosti novej muničky. Pôvodný návrh na umiestnenie v Trenčíne a Lednických Rovniach sa zmenil s ohľadom na výhodnú kúpu rozľahlých pozemkov poľského grófa Baworowského na opačnej strane Váhu, oproti Orlovskému kaštielu, dnes miestna časť Považskej Bystrice; v tom čase spojené len kompou.

Považská Bystrica, kde sa výstavba napokon uskutočnila, bola vtedy menšie mesto s pilami, tehelňami, malou výrobňou kanónov Fuchs a Schein (1916 – s armádou kontrolou), konzervárňou, likérkou, bryndziarňou, elektrodielnami.

Celková cena pozemku Sihot, včítane Orlovského kaštieľa a veľkostatku, bola 8 600 000 Kčs. Kúpnu zmluvu dohodol Generálny riaditeľ ČS zbrojovky Brno Ing. Klementín Růžička. Okrem veľkostatku patriaceho vtedy prenajímateľovi Schreibnerovi, bol priestor bez inej zástavby.

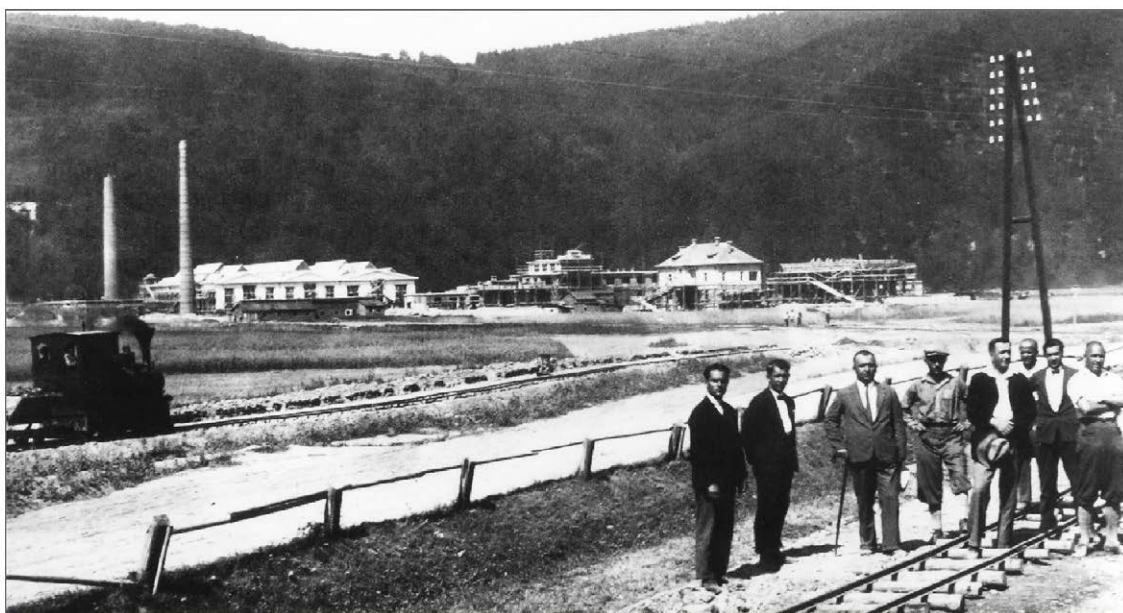
Samotný kaštieľ, kultúrna pamiatka, postavený roku 1612 uhorským šľachtickým rodom Balassovcov, menil občas majiteľov. Od roku 1884 je to obchodník s drevom Lord. V roku 1888 predaný vysokému viedenskému úradníkovi Hohenlohe-Majláthovi. V roku 1916 ho vlastní dva roky husľový virtuóz Kubelík. Od neho objekt kupuje poľský gróf. Kaštieľ sa stal neskôr osobným majetkom Ing. Růžičku. Od roku 1945 je v rukách štátu a od roku 1951 Považských strojárň. Tie ho v rokoch 1975–1984 dokonale veľkoryso zreštaurovali, včítane kaplnky. Na hornom poschodí boli vytvorené a zariadené reprezentačné priestory podniku. Spodné podlažie patrilo Podnikovému múzeu aj Vlastivednému múzeu. Časť príslušného parku zaberala ZOO.

Považské strojárne po prevrate roku 1989 sa v reštitúciách vyrovnali finančne s potomkom Ing. Růžičku. Následkom krachu podniku v roku 2000 bol predaný po roku 2003 gruzínskemu občanovi. Kaštieľ museli opustiť obidve múzeá aj ZOO. Časť mobiliára mal nový majiteľ použiť inde.

Kopce, zvlášť z južnej strany Sihote, a časté raňajšie hmlý sťažovali letecké bombardovanie. Blízke lesy poskytovali dostatok stavebného dreva. Naplaveniny Váhu kvalitný štrk, piesok, aj dostatok čistej vody. Neskoršia fabrika mala sieť vlastných studní. Vybudované chodby v úpäti kopca chránili osadenstvo závodu pri leteckých náletoch. Blízka ladecká cementáreň – prvá v Uhorsku – dodávala zasa veľmi kvalitný cement.

BRATISLAVSKÁ J. ROTH AKCIOVÁ SPOL.
BRATISLAVA

Areál závodu bratislavskej akciovej spol. J. Roth, 1917
(Zo súkromnej zbierky Ing. Pavla Mikuša)

Výstavba muničky v Považskej Bystrici po roku 1931
(Zo súkromnej zbierky Ing. Pavla Mikuša)

Pozemok bol priamo pri železničnej trati Bratislava – Košice s blízkou železničnou stanicou. Urýchlilo to zároveň aj budovanie železničnej spojky Horní Lideč – Púchov. Pre lepšie prepojenie moravských a slovenských zbrojovník.

Do obce Považská Bystrica vstúpili ako prvé *Československé muničné a kovodelné závody, úč. spol., Považská Bystrica* (bratislavská munička). Až druhým podnikom bola *Československá zbrojovka Brno*.

Výstavbu oficiálne zabezpečovali Československé muničné a kovodelné závody, úč. spol. Považská Bystrica. V skutočnosti ju však organizovala Zbrojovka Brno, nakoľko obidva podniky boli majetkovo tesne previazané a Brno bolo finančne silnejší partner.

Niektoré počiatočné etapy

24. 6. 1929: prvý výkop pre polozenie základného kameňa závodu;

7. 7. 1929: slávnostné polozenie základného kameňa;

1931: valcovňa, kotolňa, vodáreň, obytné domy, cesty, železničná vlečka;

1932: kapslovka (výroba zapalovačov nábojníc);

1934: zlievareň ťažkých kovov, garáže, riaditeľova vila pri železnici v zákrute cesty vedúcej od starej správnej budovy, kde bol vtedy vstup do podniku (zbúraná), objekty pechotnej munície 03, 06, 56. Tie sa stanú neskôr priestormi motocyklovej výroby. Delostrelecké nábojnice obj. 24, vojenská puška obj. 62, 63, náradovňa obj. 07;

1936: strelnica, pracháreň vo svahu nad fabrikou s pozemnou lanovkou;

1937: lisovňa, stolárstvo-pažby, kaliareň, kováčňa, elektráreň – kotolňa s turbinou;

1939: objekty aj drôtovne – bronzový poštový drôt;

1940: zlievareň hliníka, aj obj. 44 (neskôr motocyklová výroba);

1941: učňovské stredisko (Dukla).

V roku 1931 kúpila zbrojovka Brno aj zvyšné akcie. Avšak bývalá patrónka mala vlastné vedenie a pôsobila samostatne. Zmena názvu podniku sa uskutočnila v apríli 1934, po úplnej fúzii muničky zo zbrojovkou. Po fúzii 1. 1. 1935 ČS muničné a kovodelné závody úč. spol. Považská Bystrica prevzala Československá zbrojovka a. s. v Brne. Názov podniku sa znova zmenil na *Československá zbrojovka Brno, Závod 2, Považská Bystrica*. Podnikovým znakom sa stáva „Z“ vo vývrte hlavne; na muníciu sa razí „Z“ od roku 1935 (1934) do roku 1945.

23. 3. 1939 obsadili zbrojovku Nemci. Stala sa súčasťou koncernu *Hermann Göring Waffenwerke*. Nemecký pridelenec ovládal kontrolu nad výrobou, ale podnik mal svojho riaditeľa Ing. Jaroslava Kubíka a formálne firma vystupovala samostatne.

Považská Bystrica bola oslobodená 30. apríla 1945. Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre priemysel a obchod uvaluje 24. 5. 1945 dočasnú správu na podnik pod názvom Zbrojovka, účastinárska spol. Brno, repre-

Puška vzor 24, rok 1938

(Fotoarchív Zdeno Metzke)

zentácia Považská Bystrica zo sídlom v Považskej Bystrici. 27. 10. 1945 bola Zbrojovka Brno znárodnená pod názvom Zbrojovka Brno, reprezentácia Považská Bystrica, národný podnik Považská Bystrica. Od 7. 3. 1946 sa Považské strojárne stali národným podnikom a osamostatnili sa od Zbrojovky Brno. Pod novým názvom POVAŽSKÉ STROJÁRNE národný podnik POVAŽSKÁ BYSTRICA.

Na muníciu sa razí od roku 1946 „PS“ až do roku 1954, kedy sa lukratívne strelivo presúva do českej Vlášimi. Ostali len zakonzervované niektoré muničné stroje, ktoré sa občas spustili na kontrolu funkčnosti pre prípad ohrozenia štátu. (Dnes predané. Zbrojná výroba zlikvidovaná.)

Zbrojná výroba

Zbrojnú výrobu začala v Považských strojárňach bratislavská munička. Podľa spomienok konštruktéra Zatlukala, ktorý bol presunutý z Bratislavy do Považskej Bystrice v roku 1931, to bolo v neľahkých podmienkach. Všetko na opravu výrobného zariadenia sa muselo podľa škie vyrábať v Bratislave. Správna budova bola už postavená, ale úplná konštrukcia sa vybudovala až v roku 1933.

Prvý mosadzný materiál bol v Považskej Bystrici odliaty 20. júna 1931. K 30. júnu 1934 je presun bratislavskej muničky ukončený. Munička v Bratislave končí v roku 1936. Priestory, ktoré sa s viacerými budovami zachovali dodnes, využívala organizácia pre mládež Rosa, sa nachádzajú pod križovatkou Lamačskej cesty s Mlynskou dolinou.

V Považskej Bystrici – v objektoch 03, 06 a 56 sa vyrába pechotná munícia pre ČS armádu, ale aj poľovnícka a športová munícia signovaná spočiatku znakom „M“.

Od roku 1935 v obj. 24 sa vyrábajú na hlbokotažných lisoch mosadzné delostrelecké nábojnice aj veľkých kalibrov pod hlavičkou ČS. *muničné a kovodelné závody v Bratislave a Považskej Bystrici.*

Nasledujú objekty 62, 63 na výrobu pechotných zbraní. Až v roku 1938 sa začína vyrábať puška vzor 24 modernejšími technológiami a strojmi ako v Brne, aj s príkladnou organizáciou práce i výroby; v mnohom lepšom, ako bol svetový štandard.

ČS armáda okolo roku 1920 používala rakúsko-uhorskú pušku Manlicher – 8 mm. Zakúpením trofejných nemeckých zbraní z Holandska v roku 1921, po skúškach prešla však na systém pušky Mauser – 7,92 mm, upravený na vzor 24, ktorá sa vyrábala okrem Brna neskôr aj v zbrojovkách Praha, Strakonice, Plzeň, Adamov, Vlášim, Semtín a od roku 1938 aj v Považskej Bystrici.

Po roku 1937 sa v Považskej Bystrici produkuje tiež mierová výroba – sústruhy, frézy, sústružnícke automaty, jednoúčelové stroje. Od roku 1938 sa rozširuje výroba hutných polotovarov zo zliatin hliníka. Výrobky zbro-

jovky, ku ktorým patrili tiež hutný materiál z farebných kovov, sa vyvážajú do 34 krajín sveta.

Od októbra 1938, keď Slovensko smerovalo k samostatnosti, pracovníci muničky zabránili vývozu dôležitých strojov na Moravu a do Čiech. Nedovolili previezť puškárňu do Brna. Čo bolo prezieravé pre neskorší vznik Protektorátu pod nemeckou okupáciou. Nakoniec aj tak Nemci ovládli oba podniky.

23. 3. 1939 obsadia fabriku Nemci. Zbrojovke naďalej šéfuje riaditeľ Ing. Jaroslav Kubík. Názov sa však zmenil na *Waffenwerke Brünn A. G., Werk II., Werk Považská Bystrica*. Akcie zbrojovky prechádzajú od augusta 1940 do vlastníctva *Reichswerk Hermann Göring A. G.* Od roku 1942 do *Waffen-Union Skoda-Brünn G. m. b. H., Berlin*. Ochranu prevezme nemecká vojenská polícia. Kontrolu podniku zasa poverenec pre kontrolu vojnového hospodárstva. Protileteckú obranu vykonáva Slovenská armáda.

Od roku 1940 sa vyrába puška vzor 24 pre nemeckú i slovenskú armádu. Od roku 1941 do roku 1945 sa prechádza na štandardný model nemeckej armádnej karabíny 98k, ráže 7,92 mm. U nás vyrábaná len v Brne a v Považskej Bystrici. Oceľové delostrelecké nábojnice sa vyrábali od r. 1943.

Počas II. svetovej vojny sa podnik vyhol zničeniu leteckými náletmi. Keď boli Americké bombardovacie zväzy, štartujúce z Talianska, nad maďarským Györom, vyhlasoval sa v Považskej Bystrici letecký poplach. Osadenstvo podniku sa ukrývalo vo viacerých krytoch, aj v tuneloch pod kopcom Žiar. Pred prechodom frontu sa situácia s vagónmi naloženými našimi strojmi zopakovala, tentoraz smerom do Nemecka. Podarilo sa časť z nich zachrániť na rôznych miestach. Posledné pri Dohňanoch zapálila nemecká armáda. Považská Bystrica bola oslobodená 30. 4. 1945 Rumunskou armádou a 1. Čs. armádnym zborom. Národnú správu zbrojovky ustanovili 27. júna 1945 (27. 10. je zbrojovka znárodnená).

Namiesto pušky sa vyrába vzduchovka. Z munície bol odbyt len pre loveckú, brokovú a pištoľovú. Vojenská munícia bola v útlme. V roku 1946 sa traja najväčší výrobcovia streliva – Považská Bystrica, zbrojovka Vsetín a Vlášim dohodli na rozdelení sortimentu. Odtiahnutím od brnianskej zbrojovky bola však dohoda anulovaná. Nakoniec všetka lukratívna lovecká aj pechotná munícia musela byť v roku 1954 odsunutá do Vlášimi. Bol to výhodný exportný artikel do valutových krajín, čo v Považskej Bystrici vzbudzovalo nevôľu.

Delostrelecká munícia pokračovala vo výrobe, aj keď sa paralelne vyrábali mliekarenske kanvy i vlnovce používané v termoregulátoroch a pri kompenzácií tepelných deformácií potrubí. Lisovali sa tlakové nádoby na sodovkovú vodu.

Na obzore bol vojnový konflikt v Kórei. V roku 1951, v období po skončení výroby motocykla Manet M90, sa začína vyrábať vojenská puška vzor 52. Bola vyvinutá v Strakoniciach. Avšak už podľa sovietského štan-

dardu na náboj 7,62 x 45 mm. Charakteristickým znakom bol sklopný bajonet.

Ako spomínal člen konštrukcie Maneta Ing. Kvetoslav Lota, vyvíjali v PS okrem motocykla neskôr aj elektrocentrálu. Tá sa chodila skúšať na letisko Gbely, kde sa overovali aj naše prúdové stihacie lietadlá sovietskej konštrukcie MIG – 15. Nakoniec elektrocentrála išla do Strakoníc a puška ku nám do Považskej Bystrice.

Zbrojná výroba v nasledujúcich rokoch až do dnešných čias vyzerala takto:

Puška vzor 52 sa vyrábala bez problémov s kvalitou v Pov. strojárňach až do roku 1955 (4 roky!), kedy táto lukratívna výroba musela byť presunutá do Uherského Brodu. Tam pokračovala výroba až do roku 1957, než prešli na samopal vzor 58. My sme ako náhradu dostali výrobu Pioniera, čomu sa fabrika pochopiteľne bránila.

Výzbroj prúdového lietadla MIG – 15 spočívala z dvoch leteckých automatických kanónov ruskej konštrukcie NR 23 kalibru 23 mm s kadenciou 850 rán za 1 minútu. K tomu ešte jedna hlaveň nášho kanóna 37 mm o kadencii 400 rán/min.

Považské strojárne zavádzali výrobu pušky aj v ďalekej Etiópii pre cisára Haile Selassie. Podľa toho boli potom pomenované niektoré naše skladové objekty – „Habeš“. Viacerí pracovníci tam boli vyslaní dlhodobo.

Brnianska zbrojovka cez vojnu vyvíjala pre nemecké ponorky kanón kalibru 30 mm. Po vojne z neho Konstrukta Brno vytvorila dvojča na priehradovú protiletectvú paľbu. Hlavne sa vyrábali vo Vsetíne, v Kubre Trenčín sa vykonávala lafetácia a konečná montáž. My sme boli monopolným výrobcom jeho oceľových zinkovaných nábojníc. Časť sa kompletovala u nás, zbytok inde.

Delostrelecké nábojnice a projektily sme zavádzali aj vo Vihorlate Snina. Všetko však nakoniec skončilo predané do Vietnamu.

Z raketovej techniky sa u nás robili krátke neriadené rakety menšieho kalibru. Zásobovali sme ním aj Husajna pri konflikte Irak – Irán. Prišli si pre ne k nám aj Iránci. Finalizovali sa inde. Zvyčajne v Adamovských strojirňach Adamov.

Sovietsky 32hlavňový raketový komplex Grad používal v strelách hliníkové rúry z našej lisovne.

Jedným z výrobkov podliehajúcich vysokému stupňu utajenia bola protitanková kumulatívna raketová strela ruskej konštrukcie, ovládaná spočiatku po odvíjajúcom sa drôtenom vodiči „Konkurs 2“. Nebezpečná zbraň však bola finalizovaná v Adamove. Pri konfliktoch vo svete je používaná doteraz. Dnes existujú už modernejšie modely tandemového typu.

Z pechotného streliva u nás ostávali zakonzervované muničné stroje, ktoré sa občas spustili na kontrolu funkčnosti v prípade ohrozenia štátu (roky 1966–1969).

Abysme pri kapitole o zbrojnej výrobe, ktorá prinášala prácu, bohatol na nej štát, odstrašovala protivníka, riešila svetové politické aj geopolitické problémy, prinášala mier, ale aj krv i utrpenie zväčša nevinným ľuďom, nevykreslili jednostranný obraz nášho podniku, doplníme len stručný prehľad iných, neskoršie vyrábaných výrobkov, uľahčujúc-

Strelna 7,92 mm (Zo súkromnej zbierky Ing. Pavla Mikuša)

Nábojnice 30 mm (Fotoarchiv Zdeno Metzke)

Protitanková raketa Konkurs 2 (Fotoarchiv Zdeno Metzke)

■ Priemyslový areál bývalých
Považských strojárni roku 2013
(Zo súkromnej zbierky
Zdeno Metzker)

cich prác, prinášajúcich úžitok a radosť. Netýkajú sa núdzovej povojnovej výroby.

Mierová výroba Považských strojárni (je to vlastne zoznam zrušených, alebo predaných výrob): sú to hutné polotovary z farebných kovov, odliatky z liatiny a hliníka; valcované plechy, vytlačané profily, chladničky, tenkostenné a kapilárne rúrky, vlnovce, mliekarenské kanvy, motocykle, skútre, mopedy, sústruhy, stojanové vrtáčky, elektroerozívne obrábacie stroje, vodorovné rovinné brúsky, jednoúčelové stroje, plátované výparníky chladničiek, bimetalové pásy, medené drôty a troleje, transformátorové medené pásy, zvärací Ms drôt, ložiská valčekové, súdkové, kuželikové, veľkorozmerové, traktorové prevodovky vyrábané na automatickej obrábacej linke Pavesi, planetové prevodovky pre lesné kolesové traktory a kĺbové nakladače, poľnohospodársky agregát PA 50, malotraktor Agzat. Náradovňa vyrábala špeciálne náradie a formy. Vyrábala sa letecký prúdový motor DV2 pre cvičné lietadlo Albatros. Údržba technického zariadenia vyrábala kusové zákazky, napr. potravinárske automobilové cisterny z hliníka či antikor. Generálne opravy obnovovali podnikový strojní park.

Plánovaná výroba automobilového motora pre Škodu 720 (Bratislavské automobilové závody) v roku 1968 nevyšla. Bolo vyrobených len 21 ks motorov. Praha projekt zrušila.

Zavádzali sme výrobu v týchto podnikoch: Calex Zlaté Moravce, Sklárske stroje Bratislava. Do roku 1950 sme spravovali aj podniky v Starej Turej, Myjave, Prahe. Do výrobného-hospodárskej jednotky (VHJ) nám boli pridelené podniky Vihorlat Snina (aj zavádzanie tlakových lisov na striekanie hliníka), Praha-Holešovice, Kovosmalt Bratislava. Boli sme vedúcim podnikom ložiskového koncernu ZVL (Pov. Bystrica, Skalica, Praha, Kysucké Nové Mesto, Klášterec nad Ohří, Prešov, Dolný Kubín, Bytča, Žilina). Zaviedli sme motocyklovú výrobu v Rajci, Kolárovo, Čalove. Montovňa mopédov M207 bola v Montevideu. Motocykel Pionier sme zavádzali v Indii a Egypte. Ložiská v NDR, Mexiku a Vietname.

Dnes máme už len „Priemyselný areál“. V ňom rôzne s. r. o. za svojimi plotmi. Mnohé bývalé výrobné objekty slúžia ako skladovacie priestory zahraničným firmám. Sídli tu naša veľká spoločnosť, ktorá obchoduje s oceľovým hutným materiálom. Atraktívne výroby sú však v zahraničných rukách. Naša ložisková výroba je majetkom koncernu Thyssen-Krupp aj s veľkorozmerovými ložiskami, používanými do veterných elektrární. Sídli tu nemecká aj talianska firma vyrábajúca komponenty do stavebných strojov. Kórejci vyrábajú plastové a gumové diely pre automobilky v bývalých objektoch

náradovne i vojenskej výroby. Drôtovňa od roku 2011 slúži na výrobu automobilových klimatizačných zariadení pre majiteľa z Ázie.

Rekreačné a kultúrne zariadenia podniku boli sprivatizované. Bytový fond rozpredaný. Zrušená je aj podniková nemocnica s ambulanciami. Zrušený Vývojový ústav, technická knižnica, normalizácia. Kopírovať veľké výkresy si niektorí musia chodiť do mesta. Neprežil ani podnikový dychový orchester. Keď horí, volajú mestských hasičov.

Tu by som rád na záver použil doslovný citát z knihy Karola Janasa: 80 rokov Pov. strojárne – od muničky po ZVL: „*Niekdajšia pýcha Slovenského hospodárstva, v ktorej pred rokom 1989 pracovalo viac ako 12 000 zamestnancov, sa priblížila k definitívnemu zániku. Sedemdesiat dva rokov existujúci podnik zamestnával v r. 2000 posledných štyroch zamestnancov. V dcérskych spoločnostiach, ktoré sa v deväťdesiatych rokoch vyprofilovali na troskách podniku, pracovalo okolo 3 000 zamestnancov. Podnik, ktorý v dobrej kondícii prežil svetovú vojnu, znárodnenie aj normalizáciu, zmizol takmer bez stopy spolu s deväťmiliardovým majetkom.*“

Pokračování v príštím čísle (VVR 39, prosinec 2017).

O autorovi: Zdeno Metzker (nar. 1941), bývalý konštruktér oddelenia vývoje motocyklů v Považských strojárňach v Považské Bystrici, pracoval v konštrukcii motorů v letech 1965–2000. V súčasnosti je v dôchodu a venuje sa mapovaniu histórie podniku se zaměřením na výrobu motocyklů. Do tisku pripravuje svoju novou knihu o motocykle JAWA 90, ktorá vyjde zrejme letos v zari a chystá dotisk publikace MANET M90. Publikuje a snaží se o propagování historických motocyklů PS. Ve spolupráci s Vlastivědným muzeem v Považské Bystrici se podílí na budování tamější motocyklové sbírky.

Literatúra a prameň:

Podnikové propagačné materiály Pov. strojárni a archív autora.

Zborník vydaný roku 1989 „Pov. strojárňami k 60. výročiu trvania podniku“.

JANAS, Karol. 80 rokov Považské strojárne. Od muničky po ZVL. Žilina: Knižné centrum, 2009, 128 s.

METZKER, Zdeno. Manet M90. Považská Bystrica: Veterán Klub Marín, 2016, 173 s.

Zbrojovka Vsetín mezi léty 1955–1970

David Kostka

Zbrojovka Vsetín, jako jeden z nejvýznamnějších závodů na východní Moravě již od svého založení v roce 1937 zásadně ovlivňovala život ve vsetínském regionu a během několika dalších let se aktivně podílela na proměně městského prostoru. V období druhé světové války sloužila vsetínská Zbrojovka potřebám německé armády. Po skončení války nebyla několik měsíců provozuschopná a do jisté míry ztratila svůj původní význam. S nástupem plánovaného hospodářství po roce 1948 se situace mění, do popředí se dostává takzvaná mírová výroba. V souvislosti s rozvojem průmyslu je rozhodnuto, že vsetínská Zbrojovka se zaměří na výrobu textilních a šicích strojů.

Po roce 1948 se vládnoucí strana orientovala na podporu a nastartování těžkého průmyslu. Na území Vsetína se nacházely dva velké strojírenské závody. Jednalo se o Zbrojovku Vsetín, n. p. a MEZ, n. p. Zbrojovka však byla jasně největším zaměstnavatelem.¹

Organizační struktura

Zbrojovka Vsetín původně vznikla jako jeden ze závodů spadajících pod brněnskou Zbrojovku. Po únorových událostech roku 1948 a následném znárodnění průmyslových podniků se stala jedním ze závodů základních. V roce 1955 dochází ve vsetínské Zbrojovce k nucené změně na postu ředitele závodu. Dlouhé nemoci podlehl dosavadní ředitel Ludvík Mítek. Jeho nástupcem se stal ing. Karel Hoplíček, který dosud působil na pozici hlavního inženýra podniku.² Velkou změnou se stalo přejmenování podniku na Závody Říjnové revoluce, n. p. Vsetín. Zaměstnanci však změnu názvu nepřijali a nadále používali termín „Zbrojovka“. Další reorganizace závodu proběhla

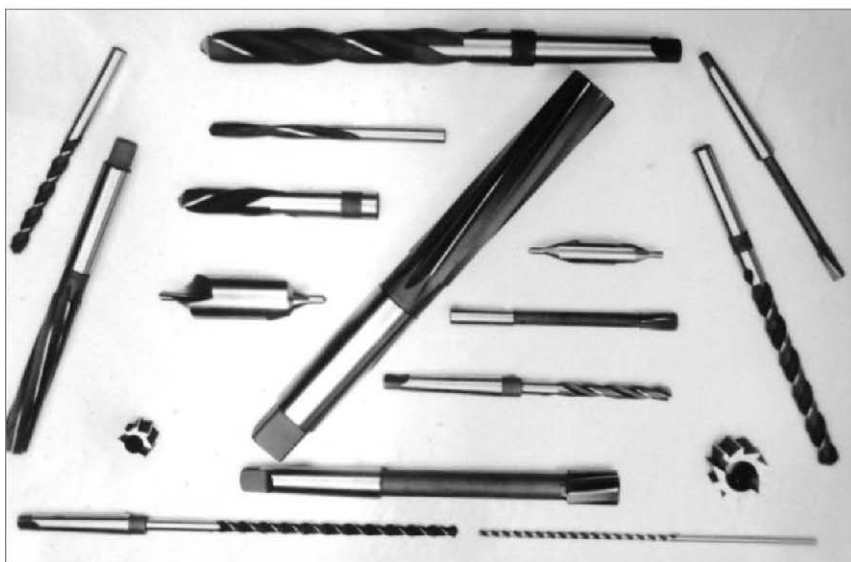
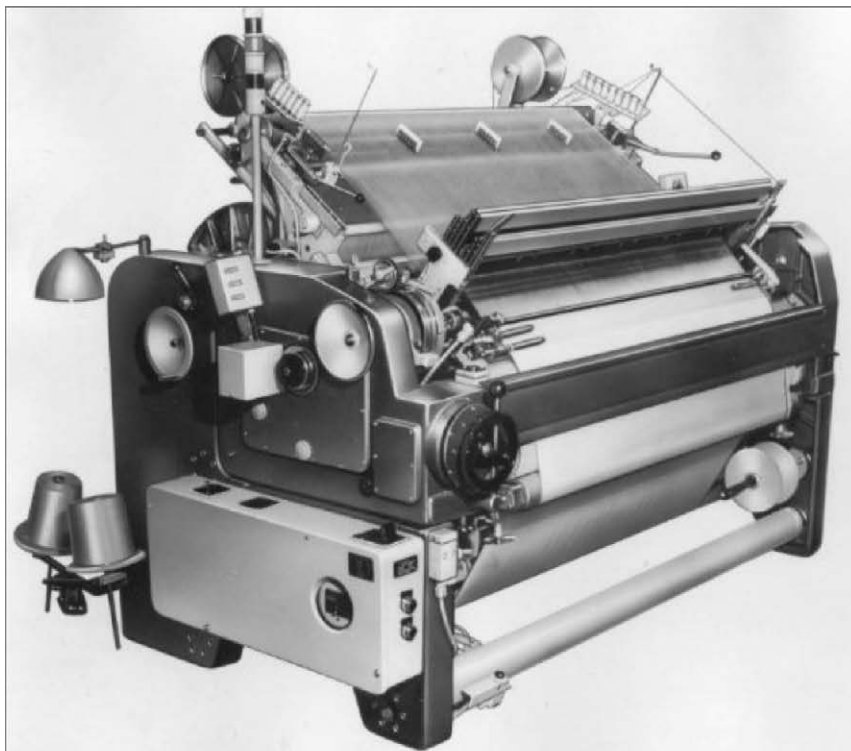
Pletací stroj Jepy (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

v roce 1958. Pod vsetínskou Zbrojovku bylo začleněno dalších pět závodů. Jednalo se o Konstrukturu Brno, Moravské závody Jihlava, Valašské strojírný Slavičín, Vlárské závody Bojkovice a Závod přesného strojírenství Uherský Brod. Před rokem 1958 spadal pod Zbrojovku pouze nedaleký výrobní podnik v Jablůnce.³ Další reorganizace počítala s vytvořením výrobně hospodářských jednotek (VHJ), které měly nahradit dosavadní oborové podniky. Vedení závodu v čele s ředitelem Hoplíčkem usilovalo o získání statutu VHJ pro vsetínskou Zbrojovku. Nový systém řízení však do rukou vedení podniku nepřenesl větší pravomoci v rozhodování a hlavní slovo v důležitých otázkách mělo generální ředitelství. Vsetínský závod nově spadal do VHJ ZVS Brno.⁴ Na počátku roku 1965 navíc dochází k vyčlenění závodu v Uherském Brodě. Rok 1965 je spojen také se smutnou událostí. Po dlouhé nemoci zemřel ředitel závodu ing. Karel Hoplíček, jenž na pozici ředitele podniku působil 10 let a jehož osoba je spojena s významným rozvojem výrobních programů. Jeho pohřeb se stal významnou událostí pro zaměstnance Zbrojovky, kteří vytvořili smuteční průvod. Na konci roku 1965 je jmenován novým podnikovým ředitelem ing. Rostislav Matulík.⁵ Následující rok dochází k opětovnému přejmenování závodu, který se vrací k původnímu názvu „Zbrojovka Vsetín, n. p., Vsetín“. Generální ředitelství v Brně prosadilo přísnější odvodový systém, což do velké míry znemožňovalo využít vytvořené prostředky k modernizaci závodu. V roce 1967 Zbrojovka Vsetín oslavovala 30 let trvání závodu. Ocenění mimo jiné obdrželi nejdéle sloužící zaměstnanci, někteří z nich v závodě pracovali od samého počátku v roce 1937. Změnou názvu prošel závodní časopis „Úderník“ a periodikum nově neslo příhodnější název „Zbrojovák“. Organizační uspořádání VHJ bylo soustavně napadáno vedením vsetínského závodu. Slibovaná spolupráce mezi podniky prakticky neprobíhala a existence zmíněných organizačních jednotek byla podle vedení vsetínské Zbrojovky zbytečná. V roce 1969 došlo k vyčlenění závodů v Bojkovicích a ve Slavičíně. Na návrh brněnského generálního ředitelství bylo přistoupeno k odvolání podnikového ředitele ing. Rostislava Matulíka. Jeho nástupcem se stal bývalý zaměstnanec Blahoslav Kraus.⁷

Výroba

Jak již bylo výše zmíněno, se skončením války se produkce zbraní a munice podstatně snížila. Nově se měly výrobní programy zaměřit na mírovou výrobu, což ale neznamena, že by se určité druhy zbraní a munice přestaly zcela vyrábět. Výroba se skládala z několika provozů. Jednalo se o operační nářadovnu – provoz 1 300, výrobu munice – provoz 1 400, komunální nářadovnu – provoz 1 500, výrobu zbraní – provoz 1 600, výrobu traktorů – provoz 1 700, všeobecný provoz – 1 900 a opravnu strojů.⁸ Názvy jednotlivých provozů se měnily zároveň se změnou výrobních programů, které podnik v budoucnosti přebíral.

V souvislosti s plánovaným hospodářstvím se výrobní provozy řídily přesně danými plány. V letech 1955 a 1956 se podniku podařilo získat Čestné uznání II. a III. stupně. Problémem, se kterým se musely výrobní provozy vypořádat, byly občasné výpadky elektrického proudu. V roce 1957 byla Zbrojovka oceněna Rudým praporem ministerstva a odborového svazu za výsledky ve výrobě. Během roku 1958 se nejvýznamnější změna odehrála ve výrobním provozu 1 700. Vedení podniku se podařilo získat program výroby velkopřůměrových okrouhlých pletacích strojů Interlock ze ZPS Gottwaldov.⁹ Pletací stroje se v blízké budoucnosti staly jedním z nosných programů vsetínské závodu. V roce 1959 byla ukončena výroba leteckého kulometu NR 23 KM. Nově realizovaným výrobním programem se stal Rachot. Konkrétně se jednalo o pěchotní kulomet vz. 59, který byl využit ve velkém množství válečných konfliktů, zejména na Blízkém východě. Kvalita zbraně je zřejmá, jelikož je dodnes součástí výzbroje armády České republiky a některých zemí NATO.¹⁰ V posledním roce druhé pětiletky se úspěšně dařilo produkovat rozbušky, které se velmi dobře prodávaly do zahraničí. Každoročně se dařilo navyšovat výrobu pletacích strojů Interlock, což vyústilo k úplnému ukončení výroby zařízení do traktorů. Pracovníci provozu 1 700 se připravovali na výrobu hydraulických tryskových stavů. Ve třetí pětiletce se novým nosným výrobním programem stala výroba textilních strojů. Počátek následujícího roku se nesl v duchu náběhu nových výrobních programů. V roce 1961 dochází k ukončení výroby protiletického kanonu a výroba zbraní se tak již plně soustředí na pěchotní kulomet vz. 59. Během roku se podařilo sestavit prototyp pneumatického stavu P 105 a po odstranění zjištěných nedostatků začala sériová výroba. Zmíněné stavy využívala například tkalcovna Kolora ve Slané u Semil. Stavy P 105 se ve velkém množství vyvážely do zahraničí, zejména do SSSR. Jmenovat lze například závod Rabočíj v tehdejšímu Leningradu. Mezi další nově produkováné výrobky můžeme řadit pletací stroj Vanit a hydraulický stav H 105.¹¹ Období let 1962–1963 lze z pohledu výroby hodnotit jako

Vzduchový tryskový stav P 105 (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

Vrtáky vyrobené v komunální nářadovně (Zemský archiv v Opavě)

Pěchotní kulomet vz. 59 (Zemský archiv v Opavě)

Sídlíště Luh (zdroj: www.vsetinvobrazech.cz)

méně úspěšné. V zimních měsících teploty několikrát padly hluboko pod bod mrazu, což vedlo k opětovným výpadkům elektriny, a dodávky materiálu nabíraly stále větší zpoždění. Hlavním cílem z pohledu výroby se stalo zvýšení produkce stavů P 105. Během roku 1964 obdržel vsetínský závod ocenění od Ústředního výboru odborových svazů zaměstnanců ve strojírenství. Vzhledem k úspěšnému plnění zadaných úkolů vyráběl provoz 1 400 produkty i pro jiné podniky. Velký zájem o stavy P 105 ze zahraničí vedl k navýšení výroby. Největší množství bylo exportováno do SSSR. Více než 1 500 stavů dále zamířilo do Bulharska, Chile, Itálie, NDR a Rumunska.¹² Na brněnském veletrhu byl s velkým úspěchem představen velkopřůměrový pletací stroj Žakar. Největším výrobním oddělením zůstal provoz 1 700, kde se vyráběly stavy P 105. Více než 400 zmíněných stavů pracovalo v Bavlňánských závodech Ružomberok, což byl pro Zbrojovku nejdůležitější odběratel v ČSSR. Vzhledem k velkému množství výrobních programů musela být uvolněna výroba hydraulických stavů do závodu v Týništi nad Orlicí. Licence na výrobu hydraulických stavů byla odprodána japonské firmě ENSHU Limited, která do Vsetína vyslala tři své konstruktéry za účelem získání praktických dovedností.¹³ Rok 1966 byl z hlediska výroby jedním z nejméně úspěšných v celé historii Zbrojovky, závod dokonce obdržel ocenění od vlády ČSSR za výrobní výsledky. V témže roce proběhly v Dortmundu s dobrým výsledkem testy rozbušek, čímž mohly být využívány ve všech dolech Evropy. Pro úspěšné splnění úkolu se na zakázkách nepodílel pouze provoz 1 700, ale také provoz 1 600, který se zaměřoval na výrobu stavů P 125, o které byl zájem ve Velké Británii. Návštěva ředitele anglické textilní společnosti Ernesta Cotterilla velmi pomohla budoucímu vývozu tryskových stavů do Anglie.¹⁴ V roce 1967 se v největší míře vyráběly pletací stroje Unio, Vanit a Žakar, jejich výroba však vyžadovala velkou časovou kapacitu. Pracovníci také vyrobili nový typ pletacího stroje, který byl pojmenován Meto 32. Finská firma Valmet uspořádala soutěž kvality a vrtáky produkované ve Zbrojovce se umístily na předních pozicích, čímž se otevřely možnosti vývozu na skandinávské trhy. Do dvou let pokrývaly vrtáky ze vsetínské Zbrojovky třetinu finského trhu. Během reformního roku 1968 byla zavedena výroba stavu P 155 a v březnu byl slavnostně dokončen deseti tisíci tryskový stav.¹⁵

Téměř polovina všech vyprodukovaných stavů směřovala do SSSR, dále například do Itálie, Řecka či Belgie. Stále větší zájem o tryskové stavy v zahraničí vedl k jejich úpravám, vznikly tak stavy s označením P 105 ZA a P 155 ZA. V roce 1969 navázalo vedení Zbrojovky spolupráci se západoněmeckým konstruktérem Moratem, díky které se v budoucnu podařilo proniknout na západoněmecké trhy. Důležité změny se odehrály v souvislosti s výrobou pletacích strojů. Stroj Vanit byl nahrazen novým typem s názvem Jervy. Ukončena byla také produkce stroje Unio a po 10 letech se přestaly produkovat stroje Interlock, které již nesplňovaly požadavky na kvalitu.¹⁶

Bytová výstavba

Vedení závodu se muselo zabývat různými problémy, mezi které se řadila také bytová otázka. V polovině 50. let disponovala Zbrojovka přibližně 1 600 byty, ale již v roce 1955 se vedení podniku podařilo vyjednat s centrálními orgány výstavbu nových 775 bytů v období příštích pěti let.¹⁷ Tempo výstavby bytů však nebylo dostatečné, a proto došlo k založení Stavebního družstva zaměstnanců závodu, které počítalo s výstavbou bytů svépomocí. Přes velkou snahu vedení evidoval závod na počátku 60. let přibližně 600 žádostí o přidělení bytu. Během roku 1962 došlo k ukončení výstavby v místní části Rybníky a stavební práce se přesunuly na Hrbovou.¹⁸ V roce 1964 se situace stávala neúnosnou. Zajímavým nápadem bylo vytvoření evidence bytů, ve kterých žila pouze jedna osoba na ploše větší než 18 m². Zmíněné osoby byly vyzvány k provedení směny bytů s početnější rodinou. Výzva však velký ohlas nepřinesla. Během let 1965 až 1967 probíhala výstavba nových bytových domů svépomocí v místní části Luh.¹⁹ V roce 1969 došlo k jednání, na kterém se odhlasovalo vystavění nových 120 bytů na Hrbové svépomocnou družstevní výstavbou. Vsetín nedisponoval dostatečným množstvím zařízení, které by poskytovalo hlídání dětí pracujícím ženám, proto se závod angažoval ve výstavbě předškolních zařízení a družin.²⁰

Rekreace

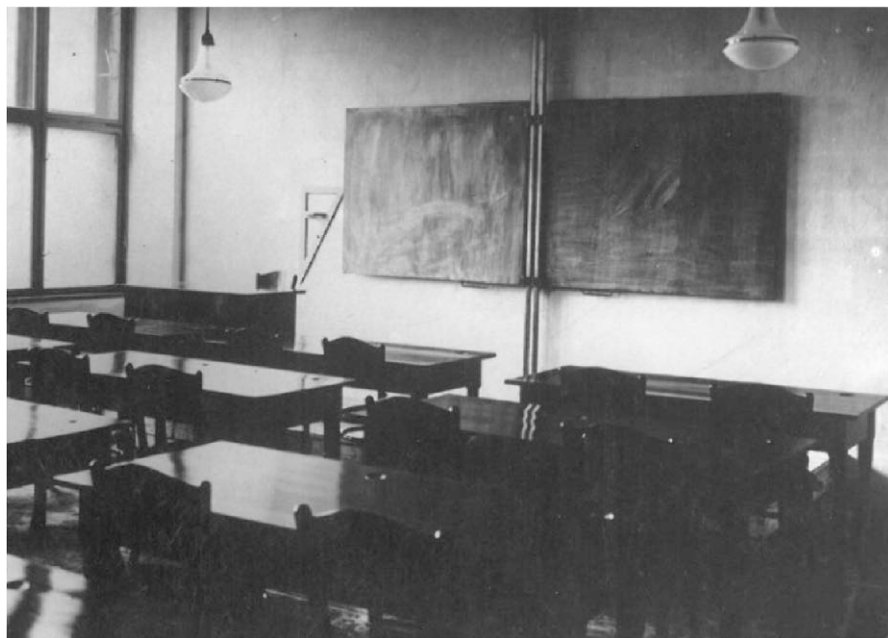
Zaměstnanci mohli v rámci závodu využívat různé formy rekreace. Velký problém spočíval v nedostatečném množství rekreačních zařízení. Jediným zařízením byla chata ve Velkých Karlovicích. Vedení závodu proto odsouhlasilo výstavbu chaty, která měla stát na břehu nedaleké přehradní nádrže Bystřička. Chata s názvem Mír byla dostavěna v roce 1959.²¹ V několika následujících letech se stala oblíbeným cílem pracujících v letních měsících. V roce 1961 byla podniku předána k užívání rekreační chata Valaška ve Vysokých Tatrách.²² Valaška se mezi pracovníky stala velmi oblíbenou a kapacitně nedostačovala zájmu pracovníků. Naopak do chaty Mír mířilo každoročně stále méně návštěvníků. Od roku 1966 se zaměstnancům otevírala možnost zúčastnit se výměnné rekreace s východoněmeckým závodem Königsee, na niž v roce 1969 navázala výměnná rekreace s jugoslávským závodem Stakla Pančevo.²³ V témže roce dochází z důvodu malého zájmu o rekreaci k prodeji chaty Mír. Významnou formou rekreace, na které se zaměstnanci aktivně podíleli, se staly dětské tábory. Ideální prostor pro dětské tábory poskytovalo Leskové ve Velkých Karlovicích. Stále se zvyšující zájem donutil vedoucí táborů uspořádat rekreaci ve více turnusech. Postupem let bylo přistoupeno k modernizaci tábora nejen z hlediska kapacity, ale i poskytovaných služeb.²⁴

Zdravotnické služby

Zaměstnanci mohli rovněž využít zdravotnických služeb lékařů, kteří pracovali v rámci závodu. Již v roce 1955 byla zdravotní péče zajišťována dvěma závodními lékaři a čtyři hodiny týdně zde ordinovali odborní lékaři – ušní, oční, kožní, plicní a zubní. V dalších letech mohli zaměstnanci využít služeb lékaře pro onemocnění štítné žlázy a ženských chorob a rovněž se rozšířil počet závodních lékařů.²⁵

Kultura

Centrem kultury ve Vsetíně byl nepochybně Klub „Z“, který poskytoval vyžití nejen zaměstnancům Zbrojovky. Mezi nejaktivnější patřily kroužky divadelní, baletní, pěvecký, hudební, loutkařský a mnoho dalších. Specifickým a velmi úspěšným byl stále aktivní národopisný soubor Vsacan. Občané města Vsetína si velmi oblíbili letní večery v pavilonu U rybníčku, které probíhaly v období velkých prázdnin. Jed-

Učebna v budově internátu Zbrojovky Vsetín (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

ním z nových uskupení se v roce 1959 stal pěvecký soubor valašských učitelek. Kulturní rozkvet zastavila až plánovaná renovace budovy divadla „Z“. Jednalo se o velký problém, protože ve Vsetíně žádná podobná budova neexistovala. Budova divadla byla nově otevřena až v březnu roku 1961. Soubor Vsacan oslavoval roku 1963 již 20 let trvání a při té příležitosti se uskutečnil galavečer v divadle „Z“. Dále se Vsacan velmi dobře prezentoval v rámci slavností na italské Sicílii. V témže roce se oblíbený festival Vsacké léto přesunul z Panské zahrady do letního kina na Lapači. Budova divadla „Z“ musela být v roce 1967 z důvodu špatného stavu statiky uzavřena. Její uzavření nabouralo kulturní život ve městě. Vsetínská veřejnost a zaměstnanci závodu navíc přišli o několik tradičních kulturních akcí. Kulturní scénu se podařilo obnovit až v září roku 1968. Novým kulturním centrem se stal Lidový dům. Svou činnost zahájil také „Sdružený klub pracujících Vsetín“, který vznikl sloučením závodních klubů Zbrojovky, MEZu a SKLÁŘE.²⁶

Sportovní činnost

Sportovní činnost byla pod patronací klubu Spartak Z. V polovině 50. let se nejvíce prosazovala kopaná. Oddíl měl v činnosti tři mužstva dospělých. Mezi úspěšné se zařadily také oddíly hokeje a odbíjené. Velkého úspěchu dosáhl oddíl sportovní gymnastiky, který měl ve svých řadách čerstvého přeborníka ČSR. Oddíl lyžařů uspořádal první ročník Memoriálu Ludvíka Mítka, jenž se v dalších letech stal tradičním závodem v běžeckém lyžování. Rok 1955 je spojen také s první okresní spartakiádou, které se zúčastnilo téměř 2 500 cvičenců. Hned v následujícím roce se podařilo oddílům kopané a hokeje dosáhnout shodného úspěchu, když postoupily do divize. Slavnostně byla otevřena kuželna u Bečvy, čímž kuželkáři získali nové kvalitní sportoviště. Velmi dobře se projevoval oddíl horolezců, kteří podnikli několik výstupů na vrcholky hor ve Vysokých Tatrách. Záslužnou činnost projevili i členové volejbalového oddílu, již svépomocí vybudovali novou sportovní halu. Stále více členů vstupovalo do oddílu lyžařů, proto došlo k vybudování lyžařského vleku v údolí Hlubokém na kopci Trojúhelníku. V roce 1960 přešel pod Spartak Z oddíl stolních tenistů. Hlavním motivem se stala výstavba herny stolního tenisu v budově internátu v Jasenicích. O velkém zájmu sportovat svědčí i fakt, že v roce 1961 měla tělovýchovná jednota Spartak Z celkem 1830 členů a zaštiťovala 17 sportovních oddílů. Ve stejném roce zahájil svou činnost plavecký oddíl v souvislosti s otevřením městských lázní. Důležitá je i zmínka o dokončení výstavby zimního kluziště na Lapači. Roku 1963 tenisté uspořádali celostátní tenisový turnaj s názvem Memoriál Zdeňka Kubísky, jehož tradice přetrvává až do dnešní doby. V roce 1965 se sloučili fotbalisté Spartaku Z s oddílem Rudé Hvězdy Vsetín a vytvořili dvě družstva dospělých. Prvnímu mužstvu se dokonce v roce 1966 podařilo probojovat do druhé ligy. Na fotbalisty navázali tenisté, kteří postoupili taktéž do druhé ligy. V následujícím roce mohli hokejisté nově využívat umělou lední plochu. Sezóna 1968/1969 byla pro hokejisty úspěšná, když ji zakončili postupem z krajské soutěže do druhé ligy. Úspěšní byli také fotbalisté, kteří slavili postup do nově utvořené třetí ligy. V roce 1970 dochází ke změně názvu a tělovýchovná jednota vystupuje pod novým názvem TJ Zbrojovka Vsetín. Celkem se skládala

z 16 oddílů a dvou odborů. Tělovýchovná jednota v témže roce oslavovala 65 let trvání. K oslavám jistě přispěly i výkony jednotlivých oddílů. Mezi nejúspěšnější patřili tenisté, kteří postoupili do severomoravské divize. volejbalové družstvo žen postoupilo do druhé ligy.²⁷

Závodní učiliště

Součástí Zbrojovky bylo také učiliště nacházející se v blízkosti jejího areálu. Nejdůležitějšími prostory pro výuku byly bezesporu učňovské dílny. Učiliště poskytovalo svým studentům také možnost ubytování v budově internátu. Uční měli na počátku 50. let na výběr z několika oborů, konkrétně se jednalo o obory soustružník, frézař, brusič, zámečnický, elektromontér, kalíč a instalatér. Uční se kromě studijních povinností zapojovali také do kulturních a sportovních akcí. Během roku 1958 došlo ke zkratkám spolupráce mezi učilištěm a jednotlivými provozy, kde učni získávali praktické dovednosti. V následujícím roce byl také poprvé vydán nástěnný časopis „Úderník“. Mezi učni se brzy těšila oblíbená nová forma soutěže s názvem „Král zmetků“, což byla figura svařená z několika kusů zmetků a nejvíce nedbalý učeň každý měsíc obdržel zmíněný nelichotivý titul. Vedení učiliště se snažilo zajistit zajímavé besedy. Jedna z nich se uskutečnila během měsíce června roku 1960, kdy učiliště navštívili manželé Zátokovi. Další záslužnou činností studentů učiliště byla výstavba zastávky před učilištěm, která přispěla k lepší plynulosti provozu. Během roku 1967 došlo k navázání spolupráce učiliště Zbrojovky s učni Meopty Přerov. Hlavním cílem se mělo stát vzájemné předávání praktických znalostí. Se stále se navyšující výrobou, zejména pletacích strojů, bylo každým rokem využíváno větší množství učňů ve výrobních provozech.²⁸

Použitá literatura a prameny

BALETKA, Ladislav a kol. *Vsetín: město a čas*. Vsetín: 2008.

NEKUDA, Vladimír. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Valašské Meziříčí: 2002.

PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl, období 1945–1992*. Brno: 2009.

Archivní fondy:

Zemský archiv v Opavě, ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín.

Zemský archiv v Opavě, Sbírka soudobé dokumentace Zbrojovka, s. p. Vsetín.

Dobová periodika:

Úderník: časopis vsetínských zbrojováků. Vsetín: ZO ROH, 1949–1967.

Zbrojovák: týdeník a.s. Zbrojovka Vsetín. Vsetín: Zbrojovka, 1968–1996.

1 NEKUDA, Vladimír. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Valašské Meziříčí: 2002, s. 304.

2 *Úderník: časopis vsetínských zbrojováků*. Vsetín: 1955, č. 16, s. 1.

3 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 55, inv. č. 28, Organizační schémata.

4 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 307a, inv. č. 668, Žádost o výjimky z typové organizační struktury VHI a závodu.

5 *Úderník: časopis vsetínských zbrojováků*. Vsetín: 1965, č. 37, s. 1.

6 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 263a, inv. č. 359, Organizační schéma.

7 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 410, inv. č. 471, Zápis o předání a převzetí funkce ředitele podniku 31. 10. 1969.

8 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 55, inv. č. 28, Organizační schémata.

9 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 152, inv. č. 176, Roční výkazy.

10 NEKUDA, Vladimír. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Valašské Meziříčí: 2002, s. 647.

11 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 255, inv. č. 278, Plány výroby.

12 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 150, inv. č. 168, Přehled o výrobě jednotlivých výrobků.

13 *Úderník: časopis vsetínských zbrojováků*. Vsetín: 1965, č. 11, s. 2.

14 *Úderník: časopis vsetínských zbrojováků*. Vsetín: 1966, č. 28, s. 1.

15 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 150, inv. č. 168, Přehled o výrobě jednotlivých výrobků.

16 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 312, inv. č. 687, Plán výroby.

17 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 433, inv. č. 861, Plány investiční výstavby 1952–1955.

18 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 136, inv. č. 157, Výkazy o investiční výstavbě.

19 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 261, inv. č. 341, Plán investiční výstavby 1966–1970.

20 ZA v Opavě, fond Sbírka soudobé dokumentace, s. p. Vsetín, kart. 25, inv. č. 50, Kronika – 3. díl, s. 51.

21 *Úderník: časopis vsetínských zbrojováků*. Vsetín: 1959, č. 15, s. 2.

22 *Úderník: časopis vsetínských zbrojováků*. Vsetín: 1961, č. 15 a 16.

23 *Zbrojovák: týdeník a.s. Zbrojovka Vsetín*. Vsetín: 1969, č. 8, s. 1.

24 *Úderník: časopis vsetínských zbrojováků*. Vsetín: 1967, č. 24, s. 3.

25 ZA v Opavě, fond ZVS Zbrojovka, k. p. Vsetín, kart. 264, inv. č. 360, Organizační řád.

26 *Úderník (Zbrojovák)*. Vsetín: 1955–1970.

27 *Úderník (Zbrojovák)*. Vsetín: 1955–1970.

28 *Úderník (Zbrojovák)*. Vsetín: 1955–1970.

Vsetínská Zbrojovka

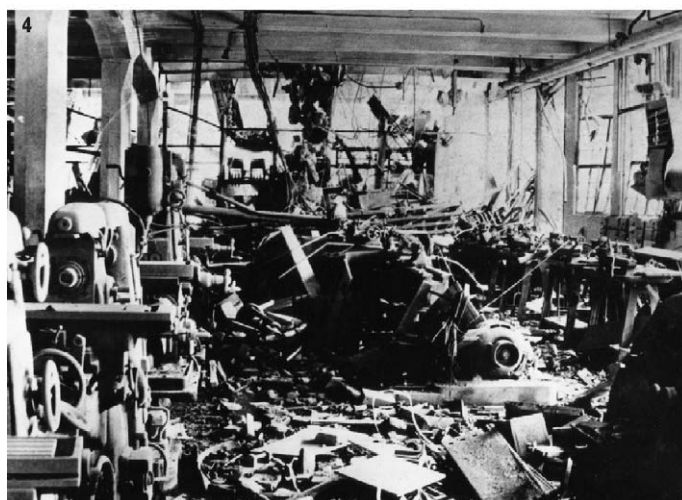
Letos uběhne 80 let od založení vsetínské Zbrojovky. Továrna vznikla jako pobočný závod Zbrojovky Brno a měla vyrábět zbraně a munici pro obranu Československa. Tuto zamýšlenou výrobu se vlivem politických událostí nepodařilo rozvinout v plném rozsahu. Po podepsání Mnichovské dohody a ztrátě pohraničního území přišla Zbrojovka o svůj původní význam. K naplnění výrobních kapacit tak paradoxně došlo až během protektorátu, kdy dělníci museli vyrábět zbraně a munici pro německou armádu. Po válce se začaly v továrně rozvíjet i civilní výrobní programy, které se po uklidnění mezinárodní politické situace staly hlavní náplní Zbrojovky Vsetín. Hlavně díky produkci textilních strojů prožívala továrna v 70. letech nejúspěšnější období, kdy své výrobky vyvážela do celého světa. V druhé polovině 80. let se ve fungování podniku začaly stále více projevovat problémy související s nepružností socialistického hospodářství. Po roce 1989 došlo k transformaci státního podniku na akciovou společnost. V dalších letech pak pokračovalo drobení společnosti na menší firmy a postupný úpadek slavné značky byl neodvratný. Zbrojovka Vsetín definitivně zanikla v roce 2001, poté, co byla tři roky v konkurzu. Přes tento neslavný konec dnes nadále pokračují v některých výrobních odvětvích Zbrojovky jiné soukromé společnosti.

Ve fotogalerii jsou představeny objekty továrny a výroba v ní. Vzhledem k původnímu zaměření na zbrojní průmysl podléhající utajení se zejména z počátků Zbrojovky nedochovalo mnoho snímků. Situace se zlepšila až v 70. a 80. letech 20. století; tehdejší produkce (převážně textilních strojů) je dobře zdokumentována a tyto snímky jsou uloženy ve fotoarchivu Muzea regionu Valašsko. Z uvedených důvodů byl vítaným darem do muzejního fotoarchivu soubor negativů z období protektorátu ve vztahu ke Zbrojovce. Na negativech se dochovaly raritní snímky z výroby, hasičských cvičení či bytových domů postavených Zbrojovkou. Některé z nich si můžete prohlédnout právě v této fotogalerii.

Pavel Mašláň

(Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

- Kompletace těžkého kulometu vz. 37 v továrně v období protektorátu 1**
- Hasičské družstvo Zbrojovky Vsetín při cvičení, 40. léta 20. století 2**
- Pohled na nově postavené bytové domy pro zaměstnance Zbrojovky ve Vsetíně, 40. léta 20. století 3**
- Válečné škody v továrně způsobené ustupující německou armádou 4**
- Zbrojovka Vsetín měla i svou vlastní učňovskou školu – pohled na učňovský internát v 40. letech 20. století. 5**
- Správní budova podniku v 70. letech 20. století 6**
- Hala M1 pro montáž textilních strojů byla dostavěna v roce 1970. 7**
- Montáž tryskových stavů v 70. letech 20. století 8**
- Finální fáze kompletace tryskových stavů 9**
- Tryskový stav Metap 10**
- Montáž pletacích strojů, 70. léta 20. století 11**
- Celkový pohled na areál Zbrojovky Vsetín na konci 70. let 20. století 12**

5

9

6

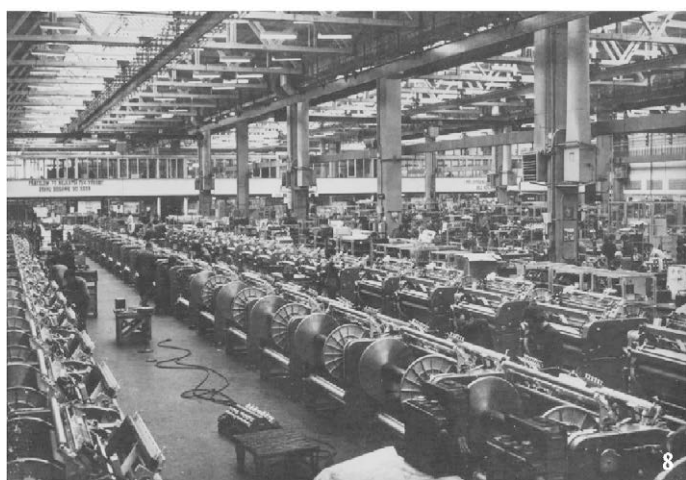
10

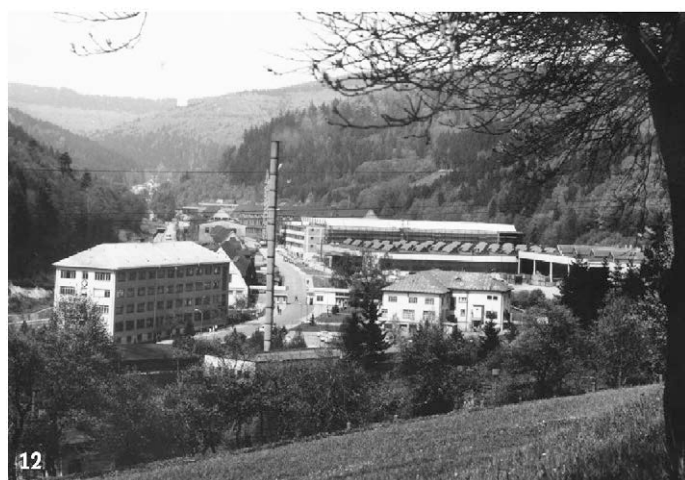
7

11

8

12

Savci valašských luk a pastvin

Karel Pavelka

Důležitými, ale méně viditelnými obyvateli luk a pastvin Valašska jsou také savci (*Mammalia*). Společným znakem savců je výživa mláďat kojením a také srst pokrývající povrch těla, vyjma některých skupin (např. kytovci, luskouni...). Savci jsou teplokrevní a jejich nervová soustava je na nejvyšším vývojovém stupni mezi živočichy. Některé druhy savců přecházejí zimu zimním spánkem (hibernací), mnohé z nich upadají do stavu podobnému i při výrazných ochlazeních v průběhu teplého období roku.

Zde uváděné druhy savců se na loukách a pastvinách s porosty dřevin vyskytují ve vegetačním období stále, mají zde své nory a rozmnožují se. Mnohé druhy se však vyskytují i v jiných prostředích. Nejsou zde uvedeny další druhy savců, které louky a pastviny navštěvují jen jako zdroj potravy.

U nás žijící savci patří k několika řádům. V systému prvním z nich jsou hmyzožravci (*Insectivora*). Jde o starobylou skupinu savců žijící již v druhohorách. V chrupu mají velký počet drobných zubů, mají velmi dobrý sluch a u mnohých druhů využívají k orientaci i tzv. echolokaci. Potrava je převážně živočišná. Známým zástupcem hmyzožravců u nás je ježek východní (*Erinaceus roumanicus*), který je původně stepním a lesostepním druhem obývajícím sušší a teplejší místa v otevřené krajině. Na hlavě není výrazná tmavá kresba. Jehlice jsou na těle chaoticky uspořádané a jejich zbarvení není jednotné. Není rozdíl mezi zbarvením boků a spodiny těla (světlé). Zimu přechází ježek zimním spánkem, který ovšem není stejně hluboký. V teplých obdobích zimy se ježci probouzejí. Na rozdíl od tradovaných pověr se ježci živí převážně živočišnou potravou, tedy různými brouky, žížalami, housenkami motýlů, uloví i žábu, ještěrku, hada nebo drobného hlodavce. Množství přejetých ježků na cestách svědčí o tom, že se sem stahují za potravou, především hmyzem, který láká sluncem rozehřátý povrch silnice. Rostlinnou potravu včetně sladkých plodů přijímají ježci pouze ojediněle. Nory si ježek hrabe v zemi 5–70 cm pod povrchem.

(Jako zajímavost lze uvést, že původní druh ježek východní (*Erinaceus concolor*) byl po revizi rozdělen na dva druhy: *E. roumanicus* jako ježek východní a druh s původním vědeckým názvem se nyní jmenuje ježek malasijský a vyskytuje se v Turecku, na jižním Kavkazu, v západním Íránu a v severozápadní části Arabského poloostrova.)

Na Valašsku se však vyskytuje i náš druhý druh ježka, ježek západní (*Erinaceus europaeus*), především na západním okraji oblasti v podhůří. Od svého příbuzného se liší tmavou kresbou na čumáku a kolem očí (tzv. tmavé brýle), stejnoměrně uspořádanými jehlicemi (vypadá jako učešáný), které

Zajíc polní (*Lepus europaeus*) (Foto L. Boucný)

mají stejné zbarvení. Boky těla jsou hnědé. Jde o obyvatele původní lesnaté evropské krajiny, proto se tento druh zdržuje často v lesích a na jejich okrajích. Nevyhýbá se však ani otevřené krajině, zahradám a parkům.

Dalším neméně známým zástupcem hmyzožravců vyskytujícím se na loukách a pastvinách je krtek obecný (*Talpa europaea*). Vzhledem k tomu, že asi každý někdy viděl mrtvého krtka, nemá smysl popisovat vzhled jeho těla. Jen dodám, že vzhledem ke své velikosti má neobyčejně silnou kůži (0,4 mm). Ušní boltce mu chybí a zevní zvukovod chrání pouze kožní záhyb. Krtk se vyhýbá oblastem s písčitou nebo příliš kamenitou půdou nebo těm, kde je vysoká hladina spodní vody. Nory si hrabe 5–70 cm pod povrchem, přičemž systém chodeb je velmi spletitý a dosahuje délky až 50 m u jednoho jedince. V době rozmnožování se samci pohybují až do vzdálenosti 150 m od hnízdní nory. Také krtk si opatřuje hlavně živočišnou potravu – v zimě jsou to žížaly, zatímco v létě je potravní spektrum pestřejší. Loví larvy hmyzu, mnohonožky nebo i drobné obratlovce. Žížaly a larvy hmyzu pouze omračuje a vytváří si tak zásobárny čerstvé potravy. V zásobárně se může nacházet i několik stovek žížal. Hnízdí v prostorné dutině vystlané suchým materiálem. V místech s vodou si vytvářejí nadzemní hnízdní nory, které zahrnou kolem velkým množstvím zeminy a vytvářejí tzv. krtčí hrady. Rozmnožuje se od března do června.

Krtku na první pohled ne nepodobní jsou rejsci. Rejsek obecný (*Sorex araneus*) obývá různá prostředí od nížin po hory a také louky a pastviny. Je aktivní ve dne i v noci, ale spatřit jej je vzácností. Většinu času tráví v podzemních norách. Ty si hrabe předními končetinami, častěji ale využívá opuštěné nory drobných hlodavců. Lze jej objevit podle jeho pískavého hlasu. Častěji jsou nalézáni rejsci v přírodě uhynulí ať po kontaktu s některým z predátorů, který je nestačil odnést, nebo z důvodu srdečního kolapsu.

Rejsci se velmi rychle pohybují a pohyblivým rypáčkem se smyslovými chlupy hledají potravu. Jde o různé bezobratlé živočichy, jako jsou žížaly, pavouci, slimáci a hmyz. Rejsek zkonzumuje za jeden den tolik potravy, která dosahuje váhy 75 % jeho hmotnosti. Rejsek obecný odpočívá jednu až dvě hodiny klidu většinou v hnízdě, což je kulovitá stavba ze suché trávy, listů a mechu umístěná pod zemí, někdy i na povrchu v trávě nebo v pařezu.

Samice zde odchovávají mláďata, kterých bývá čtyři až devět ve vrhu. Samice mívá za sezónu většinou dva, vzácněji tři vrhy. Pohlavně dospívají rejskové až druhým rokem, ovšem většina jich také hyne.

Jeho malý příbuzný, **rejsek malý** (*Sorex minutus*) vyhledává spíše vlhčí a rašelinné louky a ve vyšších polohách Beskyd se vyskytuje hojněji než rejsek obecný. Je to náš nejmenší savec váží jen 3–5 g. Způsob života je podobný jako u předchozího druhu. Vlastní nory si asi nehrabe, staví si malá kulovitá hnízda v různých dutinách. Denně spotřebuje 6–9 g potravy, tedy více než kolik sám váží. Potrava je pestrá a převažují drobní bezobratlí živočichové a hmyz. Území jednoho jedince může být větší než u rejseka obecného. Velmi dobře šplhá na keře i stromy až do výšky 3 m. Rozmnožování probíhá od dubna do srpna, většinou má samice dva vrhy po dvou až osmi mláďatech, která váží jen 0,2–0,3 g a měří sotva 2 cm.

Posledním zástupcem hmyzožravců vyskytujícím se na trvalých travních porostech je **bělozubka šedá** (*Crocidura suaveolens*). Je světle šedohnědě zbarvená, světleji než oba rejsci. Na ocasu má na rozdíl od nich kromě krátkého hustého ochlupení ještě dlouhé řídce rozmístěné chlupy. Nejčastěji se s ní můžeme setkat v okolí lidských sídel. Je značně přizpůsobivá různým prostředím, což souvisí s malou náročností na složení potravy. Bělozubky jsou známy tím, že mají zvláštní způsob transportu mláďat, nazývaný „tvorba karavan“. První mládě se připojí ke kořeni ocasu samice a ostatní mláďata se připojí stejným způsobem na své sourozence. Vazba je velmi pevná, takže je možné se samici zvednout celý řetěz mláďat. Bělozubky rodí mláďata dvakrát ročně v počtu dvě až šest a dožívají se pouze jednoho roku, v zajetí až dvou let.

Další velkou skupinou savců jsou drobné druhy z řádu hlodavců (*Rodentia*). Jde o druhově i početně převažující skupinu savců. Typickým zástupcem savců především sušších lokalit je náš nejhojnější hlodavec **hraboš polní** (*Microtus arvalis*). Jeho zbarvení je světle hnědé s podílem černých chlupů. Ocas oproti myši domácí je krátký, stejně tak jako ušní boltce. Jeho početnost je limitujícím faktorem výskytu predátorů, kteří se jím živí (lasička, liška, poštolka, kalous ušatý...). Počty hraboše polního kolísají v několikaletých cyklech viditelných především v nižších polohách a na polích. Hraboš polní je býložravec konzumující především rostliny a jejich semena. Hloubka nor dosahuje 30–50 cm a jde o spleť systém chodeb i proto, že hraboši žijí v koloniích. Hraboš polní se vyskytuje především na sušších místech, zamokřeným loukám a pastvinám se vyhýbá. Samice rodí mláďata třikrát až sedmkrát ročně dle nadmořské výšky výskytu, pohlavně mláďata dospívají již asi po 14 dnech života. Samice mohou mít mláďata již 35 dní od svého narození. Hraboš polní se dožívá věku asi dvou let. Počet mláďat v jednom vrhu kolísá od tří do deseti. Z uvedených důvodů je tento druh významným polním škůdcem především v nižších polohách.

Příbuzným hraboše polního je **hraboš mokřadní** (*Microtus agrestis*). Na rozdíl od něj jde na Valašsku o poměrně vzácný druh, což souvisí hlavně s reliéfem krajiny. Jak již název druhu napovídá, upřednostňuje tento savec především vlhká a zamokřená místa na loukách a pastvinách. Výjimečně se vyskytuje v nižších polohách, těžištěm jeho výskytu jsou střední a vyšší polohy. Nejhojněji se vyskytuje na hřebenech Beskyd na holinách vzniklých po těžbě lesa nebo v rozvolněných přírodních smrčinách, kde je dostatek srážek. Typickým stanovištěm hraboše mokřadního jsou mokré loučky na okraji lesů, vlhké lesní palouky s bujnou vegetací nebo mokřiny. Oproti hraboši polnímu jde o mohutnější a tmavěji zbarvený druh – tmavší je nejen jeho srst, ale také má silně pigmentované spodní části zadních tlapek. Rozšíření hraboše mokřadního je u nás ostrůvkovité, což souvisí s postupným zkulturněním a vysušováním krajiny. Jeho potrava je rostlinná a mnohem častěji než hraboš polní si

Ježek východní (*Erinaceus roumanicus*) (Foto T. Kašpar)

Zimní hnízdo hraboše polního (*Microtus arvalis*) (Foto T. Kašpar)

Plíšek lískový (*Muscardinus avellanarius*) (Foto D. Boucný)

staví nadzemní hnízda, což souvisí s prostředím jeho výskytu. Vychovává v nich i mláďata.

Z další velké skupiny myšic je charakteristickým druhem pastvin a luk porostlých křovinami **myšice křovinná** (*Apodemus sylvaticus*). Jde o svrchu hnědě zbarvenou myš s dlouhým ocasem obvykle kratším než tělo a velkýma ušima. Spodina těla je šedobílá. Jde o hlodavce s noční aktivitou. Živí se různými plody a semeny, ale také drobnými živočichy. Hnízda si staví v nějakém úkrytu – v dutině stromu, ve složeném dřevě apod. Nory si hrabou jen velmi vzácně. Žijí v méně organizovaných skupinách na ploše 1–2 ha, které ovládá dospělý samec s několika podřízenými samicemi. Druh má velkou schopnost množení – má až tři vrhy v sezóně se dvěma až devíti mláďaty. Myšice mají výborný sluch, ale jen černobílé vidění. Myšice křovinná je hojným drobným hlodavcem především v nižších a středních polohách, směrem do hor se stoupající nadmořskou výškou a větší lesnatostí její početnost klesá.

Na lesních loučkách a pasekách i loukách při okrajích lesů se vyskytuje také nejmenší z našich plchů, **plšík lískový** (*Muscardinus avellanarius*). Je velikosti myši domácí, srst na většině těla je rezavě až žemlově žlutě zbarvená. Břicho je světlejší, na hrudi a krku je často bílá skvrna. Ocas je poměrně dlouhý, poněkud méně osrstěný, nepřesahující délku těla. Jde o nočního živočicha, který je velmi přizpůsobivý a vyskytuje se na Valašsku od nejnižších poloh až po vrcholy Beskyd. Staví si asi 15 cm kulovitá hnízda spletená z trávy a listů. Jsou umístěna na zemi, v trávě, na maliníku nebo v dutinách stromů, nebo jen na větvích i 7 m vysoko. Živí se potravou rostlinnou i živočišnou v podobném zastoupení. V předjaří okusují pupeny a mladé listy, květy, žerou slimáky a další bezobratlé. V létě a na podzim konzumují plšici ve zvýšené míře semena, lesní plody a ovoce. Již v září se dospělí plšici ukládají k zimnímu spánku, pokud průměrná teplota vzduchu klesne pod 15 °C. Mláďata ovšem můžeme zastihnout ještě počátkem zimy. Uléhají pod vrstvu listů, mezi kořeny, do pařezů. Při tuhých zimách nebo při častých oblevách mnoho plšíků zahyne. Plšík se rozmnožuje jednou až dvakrát ročně, rodí se jedno až sedm mláďat. Nejvyšší věk je čtyři až šest let, převažují však jedinci jedno- či dvouletí.

Posledním a nejzajímavějším zástupcem drobných savců valašských luk je **myšivka horská** (*Sicista betulina*). Výskyt tohoto savce byl v oblasti Moravskoslezských Beskyd zjištěn až v roce 1970, později byl cílenými odchty druh nalezen na více místech hřebenů Beskyd i v nižších polohách. Myšivka je někdy řazena k tzv. glaciálním reliktům – dostala se sem v období glaciálů, po ústupu ledovce a oteplení zůstala na chladných místech. Jde o drobného hlodavce s hnědavým zbarvením a černým pruhem ve středu zad, přičemž dlouhý ocas přesahuje délku těla o 120–170 %. Myšivka přežívá větší část roku zimním spánkem, do něhož upadá již s prvními mrazíky – dospělí jedinci na vrcholech Beskyd již koncem srpna. I v létě však při snížení venkovní teploty upadá myšivka do stavu strnulosti, protože její tělesná teplota je nestálá a může se v průběhu dne měnit v rozmezí několika °C. Myšivka sbírá bobule, semena i drobné bezobratlé a hmyz. Z trávy si staví kulovité hnízdo pod kameny, kmeny stromů, v pařezích, dutinách stromů atd. Velmi dobře šplhá a využívá při tom dlouhého ocasu. Samice mívá mláďata pouze jednou ročně v počtu dvou až sedmi. Nejvyšší věk byl zjištěn tři roky. Jde o druh s velmi malou rozmnožovací schopností, který indikuje svým výskytem velmi zachovalé přírodní prostředí. Kromě přírodně blízkých lesů se vyskytuje i na mokřadních loukách, rašelinných loukách, prameništích s bujnou vegetací a na lesních pasekách. Myšivka patří ke zvláště chráněným druhům v kategorii silně ohrožených.

Dalším poměrně známým větším savcem obývajícím valašské louky a pastviny je **zajíc polní** (*Lepus europaeus*). Zajíc byl původně řazen k hlodavcům, ale zjistilo se, že podobnost je pouze zdánlivá, způsobená přizpůsobením konzumace podobné potravy. V horní čelisti mají zajíc navíc ještě jeden pár menších řezáků a čelistmi mohou pohybovat nejen v horizon-

tálním, ale i ve svislém směru. Dále mají zajíc oproti hlodavcům další rozdílné znaky v osrstění a stavbě lebky i mozku a nejsou vývojově příbuzní. Skutečná příbuznost byla zjištěna k sudokopytníkům. K zajícům patří kromě zajíců ještě králíci a pištuchy.

Zajíc má výrazně delší zadní nohy než přední, a to ho předurčuje k rychlému běhu – krátkodobě dosahuje maximální rychlosti 60–70 km za hodinu. Zajíc je druhem kulturní krajiny nižších a středních poloh, ale na Valašsku se překvapivě vyskytuje řídce i v horách nad 1 000 m n.m. Jinak kromě polí, luk a pastvin jej spatříme i na travnatých náspech silnic a kruhových objezdů, kolem železničních tratí. Stavby zajíce byly v minulosti zdecimovány intenzivním zemědělským hospodařením v druhé polovině 20. století a souvisejícími jevy, především melioracemi krajiny, odstraňováním mezí a zde rostoucích stromů a křovin, přeměnou tzv. neplodné půdy na ornou atd. Zajíc je samotářské zvíře s noční aktivitou. Přes den odpočívá v pelechu a v noci se pase – jeho potravní teritorium se rozkládá na ploše 1–3 km. Pouze v době rozmnožování se zajíc shlukují do větších skupin a jsou viditelní i za dne. Samice rodí jedno až sedm mláďat, která jsou již od narození plně osrstěná a vidí. Klade je většinou jen na holou zem. Za půl hodiny od narození jsou mláďata schopná pohybu a asi po 3 dnech matku opouštějí. Jednou denně přichází za matkou na místo narození nakojit se mateřským mlékem, které je velmi tučné. Tak činí po dobu čtyř až pěti měsíců. V jedné sezóně může mít samice několik vrhů. Zajíc je býložravec – v teplé části roku konzumuje šťavnaté části rostlin, v zimě se souvislou sněhovou pokrývkou pak ohryzává kůru stromů a keřů.

Posledním druhem savce, o němž je možno se zmínit v souvislosti s loukami a pastvinami, je **srnec obecný** (*Capreolus capreolus*). Může obývat větší a hustší remízky nebo husté liniové porosty keřů a stromů v tomto prostředí, pokud se v okolí nevyskytují lesy. Srnec patří do řádu sudokopytníků (*Artiodactyla*), kteří jsou charakterističtí svou velikostí. Našlapují na konce třetího a čtvrtého prstu, které jsou opatřené kopyty. Jejich první prst vymizel a druhý i pátý prst jsou posunuté dozadu a jsou zakrnělé (paspárky). Jsou opatřené také malými kopytky, ale sudokopytníci na ně většinou nedošlapují (jen např. v bahně). Mnohé druhy jsou schopny rychlého běhu, a proto u nich vymizela klíční kost. Jsou většinou býložraví.

Pokud se týká srnce, tak ten patří do podřádu přežvýkavých (zatímco prase divoké do nepřežvýkavých). Je to původně lesní savec, který se ovšem přizpůsobil kulturní krajině. V létě žijí samice s mláďaty v menších stádech na teritoriích o velikosti 3–5 ha a samci samostatně, zatímco v zimě se shlukují všichni jedinci do stád až o desítkách kusů, především v rovinatých krajinách. Srna rodí nejčastěji dva, vzácněji jednoho až čtyři kolouchy, které kojí po dobu asi tří měsíců. Postupně si mláďata uvykají na pravidelnou pastvu, dospívají asi po 14 měsících. Česká republika patří ke státům s nejvyšší hustotou smíci zvěře. Srnec se živí rostlinnou potravou – travou, pupeny, listy i kůrou keřů a stromů. Denně spotřebuje srnec průměrně 1,6 kg potravy.

Literatura

ANDĚRA, Miloš – HORÁČEK, Ivan. *Poznáváme naše savce*. Praha: Mladá fronta, 1982.

PELIKÁN, Jaroslav – GAISLER, Jiří – RÖDL, Pavel. *Naši savci*. Praha: Academia, 1979.

ČAČKO, Lubor. Tajemství zimního spánku: jaká jsou jeho úskalí a nebezpečí? *Naše příroda*, 1/2011, s. 33–37.

Všechny cesty vedou do Chicaga

**Druhá výprava
Lva Pospíšila
a Františka Jemelky
za oceán**

Lukáš Perutka

Článek navazuje na předchozí pojednání o výpravě valašskomeziříčských kněží Lva Pospíšila a Františka Jemelky do Spojených států. Tu vykonali v letech 1922–1924 ve jménu Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje, jehož cílem bylo spojení východní a západní křesťanské církve. Aktuální práce pak sleduje jejich druhou cestu v roce 1926, jejímž středobodem se měl stát eucharistický kongres v Chicagu. Toto putování ovšem zdaleka nedosáhlo takového úspěchu, zejména pro vysílající organizaci. Oba páteři museli z několika důvodů omezit svou misionářskou činnost, a proto z USA odjížděli se smíšenými pocity. Svědčí nám o tom nejen jejich otištěné dopisy v českých novinách, ale především zprávy a referáty z archivního fondu Apoštolátu, který se nachází v olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě.

Úspěch cesty Lva Pospíšila a Františka Jemelky do Spojených států amerických v letech 1922 až 1924 byl pronikavý. Nešlo pouze o finanční hledisko, ale rovněž o národní obrodu mezi krajany a propagaci Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje, organizace, jež si předsevzala spojit východní a západní křesťanskou církev. Bylo proto jen otázkou času a vhodné příležitosti, než budou oba za oceán poslání znovu. Příznivé okolnosti se naskytly v roce 1926, kdy se v Chicagu konal 28. eucharistický kongres, událost světového významu, slavnost a pouť k uctění nejsvětější svátosti oltární určená katolíkům z celého světa.

Jejich druhá mise tak byla o poznání oficiálnější, což potvrdilo i československé Ministerstvo zahraničních věcí, které jim finančně přispělo na celou akci. Nicméně jejich druhá cesta byla mnohem méně úspěšná než ta první a paradoxně tomu napomohla jejich dobrá znalost prostředí i významných postav krajanské společnosti v zámoří. Nejenže z Ameriky od nich tentokrát dorazilo zpráv velmi poskrovnu a rozsah jejich propagační a osvětové činnosti byl podstatně menší, ale i z finančního hlediska zůstala jejich výprava za očekáváním.

Příprava na cestu

Během své první cesty do Spojených států amerických se kněží z Valašského Meziříčí František Jemelka a Lev Pospíšil seznámili s důležitými činiteli Národního svazu českých katolíků. Zejména Hynek Dostál, významný novinář a vydavatel katolického tisku v St. Louis, jim byl velice nápomocen, snad i proto, že jej myšlenka Apoštolátu na sjednocení křesťanů velmi zajímala už z doby těsně po světové válce, když dvakrát navštívil Československo. Na konci roku 1925 tak Národní svaz českých katolíků v Chicagu požádal arcibiskupa Leopolda Přechana o vyslání dvou kněží, kteří by v USA působili jako misionáři mezi krajany a připravovali půdu pro sjezd v Chicagu. Na schůzi ústředního výboru Apoštolátu bylo jednohlasně rozhodnuto, že oněmi misionáři mají být opět otcové Jemelka a Pospíšil.¹

František Jemelka

(PETERA, Václav. *Géniové církve a vlasti. Svazky XII a XIII.*)

Lev Pospíšil

(PETERA, Václav. *Géniové církve a vlasti. Svazky XII a XIII.*)

Jejich druhá výprava měla oproti té první několik výhod. Předně byli oficiálně pozváni významnou krajanskou institucí, která se zasloužila mimo jiné o vznik samostatného československého státu. Navíc byli povoláni reprezentovat svou vlast na události mezinárodního dosahu. Cesta byla také lépe zorganizována, neboť František Jemelka v roce 1925 opustil Valašské Meziříčí, aby se v Olomouci v Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje stal jednak redaktorem stejnojmenného časopisu a jednak sekretářem pro vztahy mezi českými věřícími doma i v cizině.² Jemelka tak mohl nejen lépe koordinovat výpravu, ale v rámci Apoštolátu oficiálně požádat československou vládu o finanční příspěvek na cestu.

Na psaní žádosti si dal Jemelka velice záležet, což dokazuje nejen několik konceptů, které se dochovaly, ale

i výmluvnost jeho psaní. Nejprve vyzdvihl eucharistický kongres: „...na kterém nejen v sekci československé sejdou se ve společných poradách a manifestacích roztroušení krajané američtí s delegací československou, nýbrž ještě ve zvláštní sekci orientální bude vědecky i populárně před světovým forem sjezdovým propagována známost slovanského Východu evropského a sjednocovací snahy (unionismus) Apoštolátní.

Poněvadž vedle náboženského momentu jde tu o mimořádnou příležitost: povznést prestýž [sic!] našeho národa a státu na foru světovém, jde tu o posílení národního vědomí tisíců našich krajanů ve Spojených Státech severoamerických, jde také o posílení, resp. buzení slovanské vzájemnosti a navázání důležitých vztahů mezinárodních...“³

Jemelka rovněž poukázal na důležitost svých a Pospíšilových přednášek, kterými budili a posilovali národní vědomí a lásku k staré vlasti. „Ignoti nulla cupido!“⁴ Nová generace krajanská podléhá tím více odnárodnění, čím méně zná starou vlast svých rodičů.“⁵ Svou žádost poté rozdělil na dva body. Ten první se týkal chybějících pomůcek, které by podnítily krajanskou mládež k většímu zájmu o vlast rodičů – mapy, panorama Prahy a obrázky pamětihodností. To vše mělo být zasláno přímo do českých církevních škol v Americe. Kromě toho mělo ale ministerstvo zahraničí přispět i na Jemelkův a Pospíšilův roční výlet, a sice poměrně značnou částkou 100 000 korun. Druhý bod se týkal zaslání dalších 60 tisíc na reprezentaci na samotném kongresu v Chicagu.⁶

Československá vláda se skutečně rozhodla na výpravu přispět, avšak nevěnovala plnou sumu 160 tisíc korun. „Ministerstvo zahraničí přispělo na naši akci na sjezdu v Chicagu obnosem 100 000 Kč a slíbilo další pomoc, až bude předložena výstižná zpráva...“⁷ Na další peníze už ovšem podle všeho nedošlo, což bylo patrně důvodem pro to, aby Jemelka s Pospíšilem zkrátili svůj plánovaný pobyt ve Spojených státech z jednoho roku na polovinu. Existuje ještě alternativa, že byla jejich stáž omezena imigračním úřadem v Americe, jenž jim nedal potřebné povolení. Avšak tuto variantu zpochybňují paměti obou páterů, jelikož se o ní nezmiňují ve svých dopisech.

Cestou do Chicaga

V únoru roku 1926 nastal pro oba misionáře čas odjezdu, na nádraží v Olomouci je doprovodila poměrně početná skupina lidí a místopředseda Apoštolátu Jan Stavěl měl od jejich výpravy velká očekávání: „P. místopředseda vzpomíná jejich první cestu, která tak krásný výsledek Apoštolátu přinesla a dojemně se s nimi louče přeje jim na cestu božího požehnání a ujišťuje je, že na ně modlitbou pamatovati bude.“⁸ Už doma je ale potkaly první komplikace, když jim včas nepřišel doporučující dopis z Říma, který za nimi nakonec byl poslán poštou.

Při příjezdu do Spojených států na Ellis Island oba vyzorovali jinou atmosféru u pasové kontroly, neboť od schválení zákona o imigraci v roce 1924 bylo přezkoumávání cestujících o poznání přísnější. Oba shodně líčili příhody, kterak bylo jednomu cestujícímu zamezeno vstoupit kvůli neodpovídající fotografii a jiné mladé ženě proto, že neměla dostatečnou hotovost. Jejich kontrola však proběhla hladce, neboť se prokázali jako organizátoři eucharistického sjezdu. Postup celníků si vysvětlovali strachem Američanů z bolševismu.⁹

Do New Yorku Jemelka s Pospíšilem přijeli bez podrobného plánu, co chtěli v Americe dělat. Lze předpokládat, že si přáli objet své kontakty ze své první cesty a shánět peníze pro Apoštolát, minimálně tedy do konce května, kdy se hodlali odebrat do Chicaga na sjezd. Zprvu tak uvítali, když je hned po

Hynek Dostál ze St. Louis, přítel obou misionářů, který jim byl pomocníkem a průvodcem na cestách po Spojených státech. (St. Louis Globe-Democrat, 18. 9. 1934)

příjezdu kontaktoval jejich známý farář v Clevelandu Oldřich Zlámal, aby u něj v kostele vykonali několik pobožností. Zdrželi se zde asi dva týdny, během nichž navštívili hrob svého kolegy z Apoštolátu Adolfa Jaška, který zde zemřel při vykonávání své misionářské činnosti v roce 1923. Do Clevelandu k nim ale dorazily nepříjemné zprávy a jejich cesty se musely rozdělit.

Lev Pospíšil se vydal do St. Louis, aby zastoupil těžce nemocného českého kněze Karla Blehu. Pozval jej jeho přítel Hynek Dostál, vydavatel katolických novin *Hlas* a propagátor myšlenek Apoštolátu ve Spojených státech. Bylo jasné, že Pospíšil nemůže odmítnout takto důležité poslání, avšak také to znamenalo, že jeho misijní činnost a získávání peněz pro Apoštolát musely jít stranou. Ačkoli Pospíšil zůstal ve státě Missouri až do půlky května, propagace Apoštolátu byla minimální, alespoň soudě z vybraných finančních příspěvků.¹⁰

Díky Pospíšilově vytíženosti máme o jeho působení v St. Louis velmi málo zpráv, můžeme se ale domnívat, že toho pro věc Apoštolátu nemohl mnoho udělat. Jediným jeho úspěchem tak byla schůzka s místním arcibiskupem J. J. Glennonem, kterého jeho poslání zaujalo: „Žádal také hned o bližší informace jak o Apoštolátu, tak i o politických a náboženských po-

Český sirotčinec v Lisle, Illinois, navštívený několikrát oběma misionáři
(zdroj: <http://www.dailyherald.com>)

měrech v naší čsl. republice, a hlavně také o vzájemném vztahu, jaký je mezi českým a ruským národem. Úmyslně ho, někdo jistě nesprávně informoval, že prý mezi Čechy a Rusy je velká nenávisť, která jakoukoliv práci pro unionismus v Rusku se strany Čechů už předem znemožňuje! [Na konci setkání]...odevzdal P. Lev Pospíšil p. arcibiskupu J. J. Glennonovi výstižnou, anglicky psanou informaci o Apoštolátu a slíbil vyhovět i další jeho žádosti a podati mu podobnou písemnou informaci i o politických a náboženských poměrech v naší čsl. republice.¹¹

Reverend Bleha skončil 8. května a teprve po jeho pohřbu valašskomeziříčský misionář mohl z města odjet.¹² V půli měsíce se vypravil do Milwaukee a dále do Severní Dakoty, až do jejího severozápadního cípu do měst Lidgerwood, Dickinson a Nový Hradec. Teprve na těchto čtyřech místech propagoval myšlenku Apoštolátu a vybíral pro něj příspěvky. Nezdřel se ovšem na severu dlouho a 8. června musel odjet do Chicaga na eucharistický sjezd.¹³ Zde se zdržel celý měsíc a o jeho dalších cestách nemáme zpráv. Soudě ovšem podle jeho finančních depeší, peníze pro Apoštolát nikde nevybíral. Je možné, že se vrátil do St. Louis nebo si udělal dovolenou jako František Jemelka.

Druhý misionář toho totiž rovněž mnoho pro Apoštolát tentokrát nevykonával. Na rozdíl od Pospíšila, který měl patrně jako hlavní úkol vybírat příspěvky, to neměl ani v plánu. Jeho mise totiž spočívala především v přípravě eucharistického kongresu a jeho mediální prezentace. Coby člen organizačního výboru, který úzce spolupracoval s Národním svazem českých katolíků v Chicagu, ani nemohl příliš cestovat, neboť musel být v kontaktu s děním ve městě. Z jeho cestovního deníku pak lze jasně vypožarovat, jak se několikrát na jeden či dva dny vypravil do Chicaga. Zatímco Pospíšil jel z Clevelandu do St. Louis, Jemelka zamířil na středozápad. Opět z jeho deníku vidíme, že se pohyboval především v Nebrasce a lowě, odkud podnikal krátké výlety do okolí.¹⁴

Během svého tamějšího pobytu, který trval asi dva měsíce do 21. května, měl i možnost získávat podporu a propagovat Apoštolát. Ovšem jeho příspěvek byl o poznání menší i v porovnání s Pospíšilem, který celou tuto dobu zastupoval v St. Louis faráře Blehu. Proč tomu tak bylo? Můžeme za tím vidět především dva důvody. Předně byl Jemelka zaměstnán organizací sjezdu v Chicagu, což neznamenalo jen dojíždění do města, ale rovněž rozsáhlou

korrespondenci a poměrně značnou publikační činnost. Jemelka posílal dopisy nejen domů, byť v menší míře, ale rovněž do amerických časopisů, kde se soustředil zejména na propagaci orientální sekce na eucharistickém kongresu, kde se mělo odborně hovořit o možnostech spojení západního a východního křesťanství. Tyto články mu mnohdy zabraly dost času, neboť musely projít anglickou korekturou. Druhým důvodem malé Jemelkovy kontribuce byly jeho známosti. Podobně jako Pospíšila i jeho častokrát jeho přátelé žádali, aby zaskočil tu i onde za nemocného, nebo dokonce zemřelého českého kněze. Například v Nebrasce zastupoval v dubnu faráře Supíka.¹⁵

Od konce května byl Jemelka přímo v Chicagu, kde se usilovně podílel na organizaci sjezdu jako takového, orientální sekce a výstavy Apoštolátu. Dokonce si musel připravit i přednášku, neboť jeden z lektorů nedorazil. I přes jeho usilovnou práci je třeba poznamenat, že měl ze sjezdu smíšené pocity. Především orientální sekce se úplně nevydařila, když se seminář protáhl a nakonec Jemelka ani neodprezentoval svůj příspěvek. Jistá nespokojenost je patrná i z jeho hodnocení: „Jako o celé akci orientální sekce ve dny eucharistického kongresu, platí i o lidové večerní „Akademii“,¹⁶ že to byly první pokusy tohoto druhu. A proto třeba soudit shovívavě.“¹⁷

Na konci června, po ukončení sjezdu, Jemelka vyrazil ve Spojených státech na dovolenou a při té příležitosti dělal průvodce senátoru Eduardu Kavanovi z Valašského Meziříčí. Společně navštívili Yellowstone národní park, což jim patrně odporučil Lev Pospíšil, který se zde zdržoval čas během jejich první cesty za oceán. Poté trávil Jemelka s Kavanem čas u přátel v Illinois a také u Hynka Dostála v St. Louis. Takto prožili celý červenec. V srpnu pak nastal čas loučení, kdy se (patrně i s Lvem Pospíšilem) vydali cestou ze středozápadu Spojených států do New Yorku, aby se na lodi Veendam společně přeplavili do Evropy.¹⁸

Hodnocení výpravy

Po návratu domů v měsíci září roku 1926 nadešel čas, aby Apoštolát posoudil výsledky druhé výpravy Jemelky a Pospíšila za oceán. Na schůzi ústředního výboru 29. září tak byli oba misionáři přizváni, aby o své činnosti všechny členy informovali. Překvapivě bylo předběžné hodnocení velmi shovívavé. „O apoštolátní misi v Americe referuje stručně P. Jemelka, ježto

všecky referáty dosud nedošly. Úspěch morální i finanční, má se děkovati našim krajanům, kteří delegáty laskavě přijali a jim všemožně byli k ruce. [...] Český lid americký uznává činnost i význam Apoštolátu a časté přistupování za členy svědčí o velkém zájmu, který jeví.¹⁹

Překvapivé také je hodnocení s odstupem, které je rovněž pozitivní. „Také druhý zájezd obou delegátů ACM (P. Jemelky a Pospíšila) do Spojených států a jejich misijní činnost konaná od února do srpna r. 1926 posloužily oživení náboženského i národního uvědomění amerických krajanů, zvláště když za nimi později přijela k eucharistickému mezinárodnímu sjezdu chicagskému početná delegace čl. vedená biskupem Dr. Kašparem a opaty Dr. Zavoralem a Vykoukalem...“²⁰

Avšak obě zprávy byly spíše „zbožným přáním“ a realita byla dost odlišná. Především pokud jde o finanční stránku věci. Pro Apoštolát se podařilo získat Jemelkovi 1 319 dolarů²¹ a Pospíšilovi 1 770.²² To bylo asi desetkrát méně, než při jejich první cestě. Ta sice měla delšího trvání, i přesto byla intenzita výběru mnohem vyšší. Finanční hledisko tak pomohla vylepšit československá vláda svým příspěvkem 100 tisíc korun, avšak misionáři žádali o 60 tisíc korun víc. I kvůli tomu museli patrně zkrátit svůj pobyt za oceánem. Jejich cesta se také příliš neodrazila na počtu členů Apoštolátu mezi krajanů v zámoří. Během své první cesty jich dokázali získat 764,²³ což byl bezpochyby úspěch. Po druhé výpravě ale počet stoupl o pouhých 36 osob na 800²⁴ a na tomto čísle počet členů patrně kulminoval, neboť zůstal stejný i v roce 1929.²⁵

Dalším problémem cesty byla pozornost, již ji věnovala československá média. Autor Karel Kolísek se v brněnském periodiku *Den* rozepsal o českých katolicích, kteří jezdí do Ameriky vybírat od krajanů peníze na svou činnost, pročež je rovnou označil za „americké žebračky“. Jedním z příkladů tohoto problému se pro něj staly i mise Apoštolátu, a proto byl Jemelka pověřen na tento zaujatý článek reagovat v periodiku *Našinec*. V článku se mu sice podařilo předložit výmluvné argumenty, přesto tato výměna názorů nedělala jejich poslání dobré jméno.²⁶

Pokud bychom tak měli shrnout hodnocení druhé výpravy Františka Jemelky a Lva Pospíšila za oceán, nedosáhla zdaleka úspěchu jejich první mise. Zejména jestliže ji posoudíme z pohledu vysílající organizace, a sice Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje. Finančně mnoho nepřinesla, počet krajanů nakloněných myšlenkám unionismu příliš nestoupl a ještě se sdružení dostalo negativní odezvy v tisku. Není proto divu, že Jemelka a Pospíšil se za oceán coby vyslanci Apoštolátu již nikdy nevypravili.

Bibliografie

Archivní materiál

Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc, fond Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje.

Periodika

Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou bl. Panny Marie, 1925–1927.

Našinec, ročník 1926.

Noviny z pod Radhoště, ročníky 1925 a 1926.

St. Louis Globe-Democrat, ročník 1934.

The Tablet, ročník 1926.

Knihy a články

HABENICHT, Jan. *Dějiny Čechův amerických*. St. Louis: 1905.

JEMELKA, František. *Na roli boží. Vzpomínky Msgre. Františka Jemelky*. Olomouc: 1940. Dostupný z WWW: <http://jemelkovi.cz/msgree.html>.

Naše Dějiny. Granger: 1939.

OVIDIUS, Publius Naso. *Umění milovat*. Praha: Odeon, 1971.

PETERA, Václav. *Géniové církve a vlasti*. Rukopis v systému Centrální katolické knihovny a Centra dějin české teologie KTF UK v Praze. Dostupný z WWW: <http://www.cdct.cz/petera>.

1 Zemský archiv Opava - pobočka Olomouc, fond Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, kniha 1, inventární číslo 1. Kniha zápisů z výborových schůzí a valných hromad, s. 105.

2 *Noviny z pod Radhoště*, 8. 8. 1925, s. 2.

3 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 4, i. č. 68. Péče o krajanů v zahraničí. Koncept žádosti o finanční podporu Ministerstva zahraničních věcí Československé republiky.

4 „Co neznáme, nebudí touhu.“ Jde o citát z Ovidia a jeho *Umění milovat*. Zde v překladu Ivana Bureše, Praha: Odeon, 1971.

5 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 4, i. č. 68. Péče o krajanů v zahraničí. Koncept žádosti o finanční podporu Ministerstva zahraničních věcí Československé republiky.

6 Tamtéž.

7 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, kniha 1, i. č. 1. Kniha zápisů z výborových schůzí a valných hromad, str. 111. Potvrzeno také v ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 4, i. č. 68. Péče o krajanů v zahraničí. Jan Stavěl Ministerstvu zahraničních věcí Československé republiky, č. j. 337/29, 22. 5. 1926, s. 1.

8 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, kniha 1, i. č. 1. Kniha zápisů z výborových schůzí a valných hromad, s. 111.

9 *Našinec*, 11. 3. 1926, s. 1.

10 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 1, i. č. 33. Protokolovaná korespondence zahraničního odboru ACM 1923 a 1926.

11 *Našinec*, 30. 4. 1926, s. 3.

12 *Našinec*, 12. 6. 1926, s. 1–2.

13 *Noviny z pod Radhoště*, 26. 6. 1926, s. 2.

14 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 10, i. č. 89. Jemelkův deník – zápis z roku 1926 II. Cesta do USA na euchar. sjezd v Chicagu.

15 *Noviny z pod Radhoště*, 8. 5. 1926, s. 1.

16 Šlo o večerní přednášky určené široké veřejnosti, které navazovaly na odbornější prezentace orientální sekce kongresu, jež byly určeny spíše duchovním.

17 *Našinec*, 21. 7. 1926, s. 2.

18 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 10, i. č. 89. Jemelkův deník – zápis z roku 1926 II. Cesta do USA na euchar. sjezd v Chicagu.

19 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, kniha 1, i. č. 1. Kniha zápisů z výborových schůzí a valných hromad, s. 137.

20 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 4, i. č. 68. Péče o krajanů v zahraničí. Dokument s názvem *Duchovní péče Ústředního Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje (ÚACM) v Olomouci o zahraniční krajanů*, s. 2.

21 *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje*, ročník 1926, str. 268, 269 a *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje*, ročník 1927, s. 32–33.

22 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 1, i. č. 33. Protokolovaná korespondence zahraničního odboru ACM 1923 a 1926.

23 *Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje*, ročník 1925, s. 66.

24 *Našinec*, 5. 10. 1926, s. 1.

25 ZAOpO, f. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, karton 4, i. č. 68. Péče o krajanů v zahraničí. Dokument s názvem *Výňatek z účetní zprávy ÚACM za rok 1929*, s. 1.

26 *Našinec*, 5. 10. 1926, s. 1.

Na rozloučenou panu Jiřímu Pardubovi

Když jsem se doslechla o úmrtí pana Jiřího Parduby (22. 4. 1923 – 2. 2. 2017), uvědomila jsem si, že s ním odešlo také kus živé historie města Vsetína. Vybavuji si naše bývalá setkání, ať už k nim došlo na půdě vsetínského muzea při přípravě kulturních programů, nebo u něj doma v Rokytnici při redakčních úpravách jeho příspěvků do vlastivědné revue Valašsko. Vždy to bylo setkání s velkým pamětníkem a člověkem, kterému nikdy nechyběly jiskřičky v očích, důstojnost moudrého muže a chování pravého gentlemana. Besedy s ním bývaly vždy na vysoké úrovni, jeho bohatý soukromý archiv vždy po ruce, jeho osobní vzpomínky nezastřené nánosem let a zájem o život města a jeho obyvatel opravdový. Rozhodně to ale nebyl jen takový hodný „valašský strýček“. I ve svém vysokém věku byl osobností, ze které vyzařovala hrdost a sebevědomí. Byl člověkem pevného přesvědčení, ke kterému jste pocítovali přirozený respekt.

Besedy s ním přímo voněly minulostí. Ať už vyprávěl o holičské oficíně a kadeřnictví svých rodičů na Palackého ulici na Horním městě, což názorně doložil i předáním pietně uchovávaných rodinných památek na tuto živnost (pudříky v původním balení, pomády na vlasy, mýdla na holení, břitvy i kartáče) do sbírek vsetínského muzea, nebo o trzích konaných v době jeho dětství na Dolním náměstí. Tehdy nikdy nezapomněl připomenout místního kupce a chovatele koní pana Maňku, jehož teplá sekaná a koňský kabanos voněly až na Svárov.

Jako pravý valašský a vsetínský patriot se veřejně projevoval především po roce 1989, kdy se angažoval v městském zastupitelstvu jako iniciátor mnohých změn ve vedení a utváření města osvobozeného od zkostnatělého komunistického režimu. Díky jeho iniciativě byl vybudován pomníček obětem komunistického útlaku v Panské zahradě (16. 6. 1993), došlo k přejmenování názvů ulic poplatných době. Některé z nich se vrátily ke starým, další dostaly názvy nové – podle významných vsetínských osobností společenského, politického i kulturního života. Zasadil se rovněž o to, aby město dalo do pořádku opuštěné hroby občanů, kteří pro město něco udělali a o které se neměl už kdo starat. Podporoval všechny veřejné činy v duchu myšlenky, že národ, který zapomíná na svou minulost, si nezaslouží ani budoucnost. Tak jako mnozí naši předchůdci nelitovali svých obětí ve jméno republiky, tak se snažil i on přiložit ruku k dílu. Se svými bývalými

Hana Jabůrková s Jiřím Pardubou při natáčení rozhovoru pro revue Valašsko v roce 2003
(Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

sokolskými bratry např. znovu obnovil činnost vsetínského Sokola, pracoval pro zahrádkáře (sám pěstoval na zahradě bonsaje), zajímal se o školství, sport i lidový tanec a valašský folklor (spolu s manželkou Hanou, roz. Jaroškovou stál v roce 1948 u zrodu taneční skupiny Vsacan). Uvědomoval si, že má schopnost mnohé správné věci prosadit, a tak to i dělal.

V jednom svém příspěvku do Valaška, vlastivědné revue (č. 10, 2003/1) poeticky a s humorem popsal svůj sen o „Vsacanech ve valašském nebi“. Z textu ve valašském dialektu promlouvá jeho vřelý vztah k rodné hroudě, k lidem, kamarádům i celoživotním uměleckým vzorům. A tak mu přejí, ať je mu v tom valašském nebi mezi všemi, které vzpomenu, dobře a „jeho srdénko sa radostí a šťastím libo usmívá“. A věřím, že mu tam nechybí ani ta valaška, „lebo bez ní sa obuškový tančí nedá“.

Hana Jabůrková

Gratulace zakladatelce revue Valašsko Haně Jabůrkové

Příležitost poblahopřát ke krásnému životnímu jubileu magistře Haně Jabůrkové na stránkách tohoto časopisu jsem přijal s velkou radostí. Naskýtá se mi tak možnost vyjádřit svou úctu dílu, jímž dala tomuto periodiku s pozoruhodnou tradicí ve své době osobitou, odborně i společensky aktuální obsahovou náplň a s výtvarníkem Břetislavem Dadákem kvalitní vnější výtvarnou podobu. Díky vysoké odborné erudici, mimořádnému talentu organizačnímu a vzácně vyzrálému člověčenství se jí podařilo vytvořit redakční radu, kterou dokázala motivovat k práci, jejímž výsledkem je odborná hodnověrnost, společenský respekt a zásluhou paní Evy Urbachové také jazyková čistota všech textů, jímž se Valašsko, vlastivědná revue těší v kulturním prostředí svého regionu i mimo něj.

Haničko, přeji Vám šťastnou cestu k pouti dalšími léty života s tím, že své přání stvrdím naším legendárním rituálním připitkem: „Sjednotíme dech!“ Děkuji Vám za chvíle smysluplné, obohacující práce, při nichž to ve Vaší komnatě vsetínského zámku vonělo pohostinnou vládou, dobrou kávou, hruškovými, tvarohovými či trnkovými vdolky a dobrou slivovicí. Vězte, že tyto chvíle patří v mém životě k těm, na které se nezapomíná.
S úctou

Karel Pavlišťík

Za valašským krojem do Valašského muzea v přírodě

Lenka Drápalová

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm spravuje textilní sbírkový fond čítající na 20 000 evidovaných položek, jež dokumentují krojový, civilní i liturgický oděv a interiérové textilie pocházející z regionu Valašsko a přilehlých hraničních oblastí okolních etnografických regionů. Časově kolekce dokumentuje období od poslední třetiny 18. století až po 70. léta 20. století. Jedná se o jedinečný sbírkový soubor, který dokládá proměny tradičního odívání na území moravského Valašska. Z tohoto hlediska nemá v porovnání se sbírkovými kolekcemi oděvních součástí z určené oblasti srovnání.

Vznik sbírky spadá do počátků 20. století a je spojen s činností místního muzejního spolku, jehož členové se podíleli mimo jiné i na založení Valašského muzea v přírodě. Ačkoli jejich sběratelské aktivity byly nahodilé a značně ovlivněné nedostatkem finančních prostředků, získali do muzejní sbírky velmi cenné starobylé oděvní součástky jako obřadní plachty, rukávce, kordulky, bruncleky, čepce, šátky apod., jež svým původem pocházejí z doby konce 18. století a první poloviny 19. století. Jak v té době už bývalo zvykem, nejednalo se však jen o předměty původem z Valašska, ale také ze Slovenska, Slezska, Hané a Slováků.

Systematické budování a dokumentační zpracování textilní kolekce započaly až v 60. letech 20. století. První dokumentační karty vypracoval tehdejší ředitel muzea PhDr. Arnošt Kubeša. Na jeho práci navázala další správkyně sbírky Věra Otevřelová, která při popisech předmětů čerpala ze znalosti místních společenských poměrů, což se odrazilo i v zápisech na kartách. Největší početní přírůstek oděvních a textilních součástí přibyl do kolekce za kurately dvojice etnografek Marie Salichové a Mgr. Marie Brandstettrůvové. Jejich významným přínosem byl sběr a zachovávání předmětů nejen esteticky cenných – krásných, svátečních, příležitostně užívaných –, ale rovněž textilií každodenních, obyčejných, pracovních, které dosud byly ve sbírkách dokumentovány jen okrajově. Obě pracovnice v průběhu 60. až 90. let obohatily dokumentaci sbírkových předmětů nejen o popis, ale doprovázely podrobnými a z dnešního hlediska nedocenitelnými informacemi o původu předmětů a sociálních a hospodářských poměrech majitelů.

Dosud poslední kurátorkou je Mgr. Lenka Drápalová. Díky posledním výzkumným projektům se jí daří vyhodnocovat význam a specifické rysy sbírky nejen v rámci celého fondu Valašského mu-

Instalace krojového oděvu na figurínách (Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R.)

zea v přírodě, ale také ve srovnání s obdobnými textilními sbírkami v muzeích České republiky.

Sběratelskou a dokumentační činností zmiňovaných kurátorů byla vytvořena obsáhlá kolekce artefaktů, z nichž většina má původ v rukodělné produkci jak řemeslné povahy, tak i domáckého charakteru. Proto je každý předmět originálem vypovídajícím o zručnosti svého výrobce a rovněž o představách a individualitě svého uživatele. Nedílnou součástí sbírky je ovšem i tovární produkce zastoupená ve fondu v menší míře. Dokladuje pronikání unifikovaných produktů do oblasti odívání i potřeb interiérového textilu.

Z hlediska typů textilií a součástí, časového či místního původu je zastoupení jednotlivých předmětů ve skladbě fondu nerovnoměrné. Ve sbírce jsou uchovávány celky nebo jednotliviny krojového, civilního a liturgického oděvu, interiérový textil a textilie užívané v průmyslových či hospodářských provozech. Převažují oděvní součástky ženského šatstva nad mužským, dětského oděvu je dochováno minimum. Nejobjemnější část fondu tvoří převážně krojové součástky pocházející z období druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století. O starších údobích vypovídá početně omezený soubor cenných a unikátních textilií s významnou vypovídací hodnotou. Nejvíce předmětů pochází z území širšího Rožnovska, ostatní oblasti jsou ve sbírce dokládány nesytematicky.

Textilní kolekce obsahuje množství zajímavých sbírkových předmětů. Z důvodu rozmanitosti ve sbírce uchovávaných artefaktů byl soubor rozčleněn na 53 podskupin, jež slučují předměty stejného nebo blízkého typu. Jmenujme z nich alespoň některé: *pokrývky hlavy, rukávce, jupky, košile mužské, bruncleky, kordulky, sukně, zástěry, kalhoty, kabátky, kabáty, kožichy, plachty obřadní, dětský oděv, liturgický oděv, obuv, ložní prádlo, závěsy, záclony, užitný textil, vzorníky, vzorky, metráž, textilní pomůcky* atd. Početní zastoupení sbírkových předmětů v jednotlivých podskupinách je různé, od několika desítek až po více jak tisíc položek. Kvantum obsažených předmětů však nevyjadřuje větší či menší význam dané podskupiny.

Omezený prostor stati neumožňuje vybrat a představit podrobněji jednotlivé předměty. Zájemcům o studium však Valašské muzeum v přírodě poskytuje možnost vyhledávat informace a vyobrazení v on-line katalogu na svých webových stránkách (<http://www.vmp.cz/cs/odborna-cinnost/sbirkotvorna-cinnost/digitalni-archiv/>). Katalog slouží jako zdroj základních informací, které badatelé mohou po předchozí dohodě rozšířit následným studiem v depozitáři textilu. Jiným způsobem získávání povědomí o vývoji a proměnách tradičního odívání jsou výstavy a jiné typy prezentací sbírkových předmětů, např. v odborných tiskovinách (*Odívání Rožňanů – čtení*

o rožnovském kroji 2007, Uchováno budoucím generacím 2015, Jak jde kraj, tak se stroj – katalog expozice o tradičním odívání 2017).

Přestože rožnovská textilní sbírka je bezesporu jednou z nejvýznamnějších svého druhu v České republice, byla dosud prezentována jen ve velmi omezené míře zejména prostřednictvím vybavení expozic v obytných objektech v areálech muzea či úzce profilovaných krátkodobých výstavách. Tyto způsoby instalací však neumožňovaly podat celkový pohled na složitou problematiku způsobů tradičního odívání na Valašsku. Situace se změnila až realizací nové stálé expozice, která byla zpřístupněna veřejnosti v neděli 4. prosince 2016. Autorky ji nazvaly poeticky „Jak jde kraj, tak se stroj“ a přiblížily ji zpřesňujícím podtitulem „Expozice o tradičním odívání na Valašsku“.

Valašské muzeum v přírodě tímto počinem navázalo na dřívější úspěšnou éru pořádání krátkodobých výstav, jejichž instalace prezentovaly ve druhé polovině 20. a na počátku 21. století na domácí půdě i v zahraničí tradiční kulturu obyvatel Valašska. Nedílnou složkou výstav byly mimo jiné i ukázky krojových oděvních celků nebo vybraných oděvních součástek. Moderně koncipovaná a komplexně pojatá dlouhodobá expozice představující celistvý pohled na tradiční oděv oblékaný na Valašsku však dosud citelně chyběla. Uskutečnění tak náročného záměru pochopitelně vyžadovalo značné finanční, časové, prostorové a odborné vstupy, jejichž souběžné naplnění se však muzeu nedařilo dosáhnout.

Konkrétní myšlenka nové expozice vznikla v roce 2005 v souvislosti se získáním adekvátního prostoru v podkroví nově zrekonstruovaného objektu zvaného Sušák, umístěného v centru mezi jednotlivými areály. Jeho plocha čítala přibližně 650 m². Ještě v témže roce bylo započato s přípravnými pracemi na libretu a následně i scénáři. Libreto vzešlo z autorského týmu sestaveného z odborných pracovníků muzea Mgr. Lenky Drápalové, Mgr. Marie Brandstettrové a Mgr. Jany Tiché stanovilo základní témata a způsoby jejich prezentace. Lenka Drápalová během tří následujících let libreto rozpracovala do scénáře expozice. Jeho jednotlivé kapitoly postihovaly vývoj podob tradičního i civilního odívání na Valašsku s důrazem na oblast Rožnovska v období od konce 18. století až po polovinu 20. století. Důležitou složkou výběru témat byla i provázanost s klíčovými etapami lidského života a doprovázejícími obřady a zvyky. Scénář byl následně doplněn odbornými texty, výběrem konkrétních dvoj- a trojrozměrných sbírkových předmětů a stanovením moderních způsobů prezentace včetně audio a video prvků. Hotový scénář byl postoupen v srpnu roku 2008 k výběrovému řízení o architektonické a výtvarné řešení prostoru. Ze soutěže vzešel vítězný návrh podoby expozice, samotná realizace však byla odložena z důvodu nedostatku peněžních prostředků.

S možností získat finance z tzv. Norských grantů došlo i k oživení ideje vybudovat ve VMP textilní expozici. Muzeum v prosinci 2014 s žádostí o podporu a spolufinancování projektu s názvem „Jak jde kraj, tak se stroj“ uspělo a z Finančních mechanismů EHP a Norska se podařilo získat prostředky ve výši 21 129 000 Kč. Hlavním cílem projektu bylo zpřístupnit nejširší veřejnosti novou informační bázi o jedinečné textilní sbírkové kolekci spravované VMP a tuto myšlenku naplnit vybudováním dlouhodobé expozice a vytvořením on-line katalo-

Instalace obnoveného rožnovského kroje (Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R.)

Instalace dětského oděvu (Fotoarchiv Valašského muzea v přírodě v Rožnově p. R.)

gu textilní sbírky za využití moderních forem technologií prezentačních a komunikačních. Muzeum dosud službu v takto velkoryse pojaté podobě neposkytovalo. Vedle toho byly na projekt navázány další aktivity – oboustranná spolupráce s norským partnerem v podobě workshopů či vydání doprovodných publikací (průvodce a katalogu) k expozici.

Vlastní realizace expozice proběhla ve velmi krátké době v měsících červnu až listopadu 2016 díky skvělé koordinaci a spolupráci zaměstnanců muzea i dodavatelské firmy Art Consultancy, s. r. o. z Opavy. Je nutno podotknout, že vybudování takto rozsáhlé expozice ve lhůtě šesti měsíců je úctyhodným výkonem. Za konečným výsledkem jsou schovány tisíce hodin práce. Výstěním veškerých snah je dílo, jehož hlavní náplní je ukázat všem zájemcům vývoj a proměny forem odívání na Valašsku v období od poslední třetiny 18. století po polovinu 20. století.

Expozice je umístěna v podkrovním sále v prvním patře centrální budovy Sušák. Trámová konstrukce zde vystavěná značně determinuje možnosti architektonických úprav prostoru, přesto se podařilo tento nedostatek proměnit v instalační přednost. Vzniklo tak uspořádání členění prostor sálu na menší celky, v nichž jsou v komorním prostředí představována jednotlivá témata prostřednictvím osvětlujících textů, doprovodných obrazových dokumentů a instalacemi textilních sbírkových předmětů. Předkládané informace poskytují odpovědi na otázky, jak se vyvíjela podoba tradičního oděvu z historického a regionálního hlediska, jak se oděv oblékal a jakou funkci plnil při konkrétních situacích.

Úvodní část představuje historii, podmínky a výsledky bádání v oblasti dokumentace lidového oděvu a vznik prvních muzejních textilních kolekcí na území Českého království a následně České republiky s důrazem na oblast Valašska. Tuto část doprovází instalace unikátních oděvních součástek tradičního ošacení (čepce, rukávce, vyšívání šátek, obřadní plachty úvodnice, kordulky, zástěry), jež se dobou svého vzniku hlásí k nejstarší vrstvě dochovaných etnografických textilií z Valašska.

Stěžejní díl expozice zaujmají instalace představující podoby oděvu oblékaného při různých příležitostech životního a rodinného cyklu, v závislosti na ročním období či historických okamžicích především v oblasti Rožnovska. Náznakové instalace interiérů (jizby, dobové místnosti, dílny) a exteriérů (park) v tzv. dioramatech s rozmístěnými figurínami názorně ukazují okolnosti narození dítěte, křtu, úvodu, dětství, svatby a úmrtí v rodině v přímé souvislosti s užitím určité formy oděvu pro danou příležitost. Kromě představené životní linie je prezentován rovněž vliv jednotlivců, dobové módy a tovární produkce na proměnách vzhledu tradičního oděvu. Vedle vysvětlujících textů je tato dioramatická část bohatě doprovázena reprodukcemi výtvarných děl i dobových fotografií vypovídajících o daných situacích.

Závěrečná část expozice je věnována tzv. studijnímu depozitáři. V něm je na oděvních součástkách a doplňcích představena variabilita tradičního oděvu oblékaného na Valašsku. Studijní depozitář umožňuje srovnávání rozdílů užitých materiálů, střihů a výzdoby v závislosti na místním původu a časovém vývoji. U vybraných exponátů jsou klasické popisky doplněny zajímavostmi týkajícími se původních majitelů, výroby, materiálového složení, názvosloví apod.

Technologické postupy výroby, výzdoby a oblékání součástí tradičního oděvu jsou názorně prezentovány prostřednictvím dvanácti dokumentárních filmů zhotovených přímo pro potřeby expozice. Obrazový sled je doprovázen vysvětlujícím komentářem. Tato část expozice je doplněna projekcí dobového filmu z roku 1925 dokladujícího vlnu obrody tradičního oděvu na Valašsku.

Dětskému návštěvníkovi je pak problematika tradičního oděvu přibližována souborem interaktivních prvků, které jsou průběžně začleňovány do prostoru expozice. Dítě, ale i dospělý návštěvník díky konkrétnímu interaktivnímu prožitku nenásilnou formou vstřebává předkládané informace.

Vysvětlující informace k jednotlivým tématům jsou podávány prostřednictvím textových panelů v české a anglické verzi. Návštěvníci mohou využít i audioprůvodce s podrobnějšími sděleními ke konkrétním částem expozice, a to v jazyce českém, anglickém, německém a polském. Těmito jazykovými

mutacemi disponují i dokumentární filmy. Doprovodnou publikací k expozici je tištěný průvodce v české a anglické verzi a v současné době je zpracováván také katalog k expozici.

Vybudování stálé expozice „Jak jde kraj, tak se stroj“ pokrylo dlouhotrvající poptávku po prezentaci krojového ošacení oblékaného na Valašsku v nabídce muzejních institucí.

Výsledná podoba expozice a její víceúrovňová skladba jsou cíleně koncipovány tak, aby oslovily laické návštěvníky různých věkových kategorií, stejně jako poučenou veřejnost (např. členy folklorních souborů, zhotovitele krojového oděvu) či odborníky (pracovníky muzeí a dalších paměťových institucí). Záměrně motivuje zájemce k opakovaným návštěvám a k postupnému hlubšímu poznávání souvislostí mezi skladbou oděvních součástek, jejich podobou, funkcí, vývojem a příležitostmi jejich použití.

Po mnoha letech usilovného volání veřejnosti po komplexní prezentaci krojového ošacení oblékaného na Valašsku se Valašskému muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm podařilo vybudováním stálé expozice „Jak jde kraj, tak se stroj“ nabídnout návštěvníkům z regionu i mimo něj reprezentativní expozici tohoto specifického zaměření. V takto velkém rozsahu a moderním pojetí nebylo toto téma navíc dosud představeno nejen ve Valašském muzeu v přírodě, ale ani v dalších muzeích v širším regionu Valašsko.

Literatura

BRANDSTETTROVÁ, Marie. *Odívání Rožňanů. Čtení o rožnovském kroji. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2007.*

ROMÁNKOVÁ, Eva (Ed.). *Uchováno budoucím generacím. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2015.*

DRÁPALOVÁ, Lenka. Realizace dlouhodobé expozice „Jak jde kraj, tak se stroj“ ve Valašském muzeu v přírodě. In: *Museum vivum. Sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*, roč. X, 2014/2015, s. 119–122.

Pletení na rámu

Valašsko je jedním z mála regionů, kde se dochovala znalost prastaré textilní techniky pletení na rámu, nazývané zde „vázání na stativkách“, na Slovensku na „krosienkách“. Nejdéle se tato dovednost udržela v obci Zděchov, kde se tímto způsobem vyráběly hlavně ženské čepce zvané „zděcháky“. V minulosti byl čepce povinnou součástí oděvu vdaných valašských žen, musely jej nosit při všedních i slavnostních příležitostech. „Zděcháky“ se však údajně používaly jen při práci v hospodářství a byly pokládány za „ten nejsprostší druh čepců“. Na Valašsku se tyto pokrývky ženských hlav odkládaly zřejmě už na přelomu 19. a 20. století, proto je poslední zděchovské čepčárky chodily prodávat na Slovensko, kde se jejich nošení udrželo asi o půlstoletí déle.

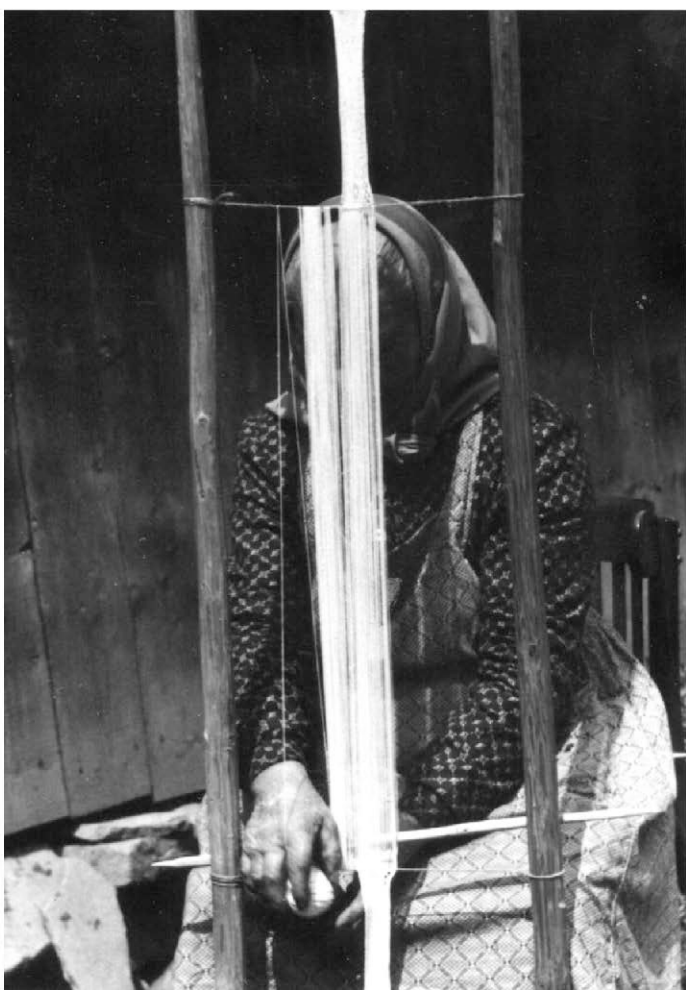

¹ K výrobě čepce pleteného na rámu je třeba stojatý dřevěný rám asi 40 cm široký a 140 cm vysoký. Na ten se v horní a spodní části natáhnou vodorovně provázky, na něž se napne svislá osnova z bavlněných nití.

2

Pouhým křížením těchto osnovních nití prsty vznikají dva druhy vazby – jednoduchá „prostina“ a složitější „pláténko“. Jejich kombinací s dírkami pak lze vytvořit řadu rozmanitých vzorů.

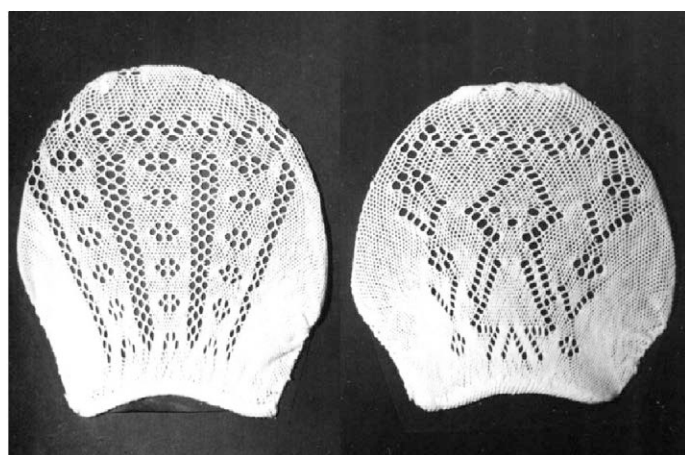
3

U čepce se nejprve plete úzká část zvaná „přednička“. Po jejím dokončení se na rám navážou další vodící provázky, přes které se po stranách původní osnovy navinou nové osnovní nitě.

4

Pokračuje se stejným způsobem ve vázání části čepce nazývané „široké“. Při pletení je vždy nutné zajišťovat jednotlivé řady proti rozpletení. Slouží k tomu tři dřevěné paličky „dešťky“ v dolní části, které zároveň plní funkci zhušťování vazby.

5

Po dopletení „širokého“ se nitě uprostřed osnovy rozstříhnou, „přednička“ se sešije se „širokým“ a po tříhodinové práci jsou hotovy hned dva totožné čepce. Zajímavostí techniky pletení na rámu totiž je, že při tvorbě výrobku v horní části vzniká daná věc zrcadlově i v dolní části rámu (pletáním jednoho čepce se tak vytváří automaticky čepce dva). Na fotografii „zdecháky“ vyrobené F. Šimkovou s různými vzory pojmenovanými „kočičí šlapky v chodníčkoch“ a „na paničku“.

6

Kromě čepců se ve Zděchově vyráběly technikou „krosienky“ i záclonky do oken či vsadky do polštářů. Blanka Mikolajková rozšířila sortiment výrobků např. ještě o dámské rukavičky či punčochy. Na fotografii záclonka M. Hrbáčkové ze Zděchova.

Po smrti poslední zděchovské čepčářky Františky Šimkové (1893–1983) se zdálo, že dovednost pletení čepců na rámu zcela zanikne. Už o dekádu později ale došlo k jejímu znovuzrození, na čemž má zásluhu i vsetínské muzeum. Jeho tehdejší etnografka Eva Urbachová totiž na rok 1994 připravovala novou expozici prezentující mimo jiné i čepce „vázané na stativkách“. Jejich špatný stav ovšem vyžadoval odborný zásah, kterého se ujala konzervátorka Blanka Mikolajková.

Ta se nakonec ve výrobě „zděcháků“ zdokonalila natolik, že se stala nepřímou pokračovatelkou zděchovských čepčářek a zároveň jedinou uchovatelkou této lidové výrobní tradice, za což byla v roce 2007 oceněna prestižním titulem Nositel tradice lidových řemesel. Nutno dodat, že k osvojení techniky pletení čepců na rámu jí posloužil záznam výroby čepců F. Šimkovou v krátkém filmu *Zděchovské čepčářky* (1964), jehož spoluvůdčem byla Eva Urbachová a vsetínského muzea.

Postup zhotovování čepců pletených na rámu je zásluhou dokumentační činnosti etnografky Evy Urbachové zachycen i na fotografiích uložených ve fotoarchivu muzea: Františka Šimková ze Zděchova roku 1961, 1979.

Milada Fohlerová

Co se starou chalupou?

Zemědělská usedlost čp. 7 v Babicích u Kelče

Nejen ve valašských údolích a na pasekách, ale také v podhorském regionu Valašskomeziříčska a Kelečska, otvírajícím se kolem řeky Bečvy a pod Hostýnskými vrchy dále k Hané, najdeme dosud starobylé příklady lidového stavitelství. Vlastivědní pracovníci a národopisci a později ani etnografové se však tomuto regionu nikdy nevěnovali tak intenzivně jako přiléhajícím oblastem, svéráznému Valašsku a Hané.¹ Proto dlužíme podhorské oblasti zájem alespoň v současnosti, kdy už většina projevů lidové kultury zanikla a další jsou ohroženy.

Nejen nejstarší vrstva dřevěných staveb, ale také mladší zděné příklady pomalu mizí z našich vesnic. Při výzkumu lidového stavitelství jsme rádi alespoň za dochovaný urbanismus a původní objemy staveb s tradiční *střešní krajinou* a jen zřídka uvidíme starý architektonický detail. Podrobný průzkum by však jistě ukázal více. Dostaneme-li se do dvora některé usedlosti, zjistíme, že mnohde se nově tváří jen návesní nebo ulicové průčelí, ale ve dvoře jsou modernizace menší. Velká časová náročnost na systematický výzkum i nelehká doba vzájemné nedůvěry však podrobnějším zjištěním příliš nepřeje.

Z dosud zajímavého fondu historických staveb známe jen některé. Zaujmu především ty, které na své stáří upozorňují roubenou konstrukcí. Už i v dědinách pod horami, v Krhově,

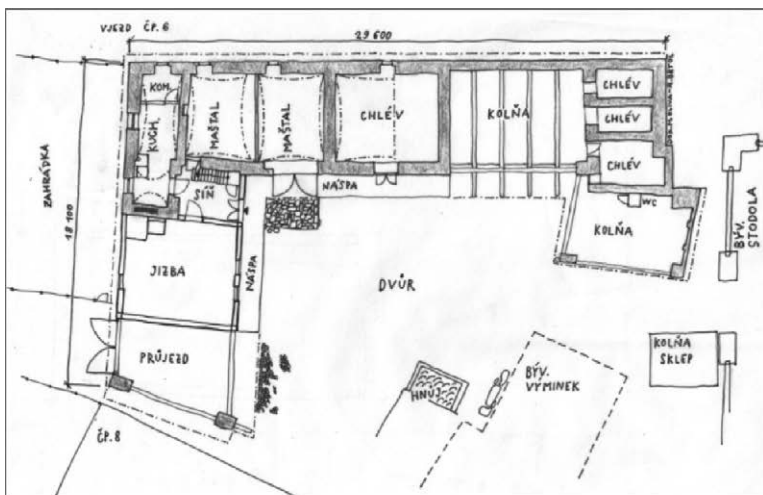

Babice u Kelče, usedlosti čp. 7 (vlevo) a původní čp. 8 (vpravo) před rekonstrukcí, patrný je náznak původní střešní krajiny. (Foto Radek Bryol, 2008)

Poličné, Jarcové, Bynině, Brankách nebo Mštěnovicích, potkáme jen poslední ukázky dřevěných staveb, které zde byly běžné až do přelomu 19. a 20. století. Ale dále přes Kelečsko směrem na Hanou jsou dřevěné stavby vskutku unikátem! Navíc podle dosud poznatých objektů zde použití dřeva vymizelo daleko dříve než na *ryzím* Valašsku, už někdy v první polovině 19. století.²

Příkladem novějšího výborně zachovalého zemědělského statku na Kelečsku je památkově chráněné čp. 9 v Kladerubech se zděným obytným domem z roku 1869, výminkem, chlévy a stodolami. Vždyť v Kladerubech, Komárovičích, Kunovicích i jinde mělo být již před lety zapsáno do seznamu památek daleko více usedlostí. Do současnosti mnohé hodnoty zanikly. Jen zřídka uvidíme poslední štíty se štukovou výzdobou, které byly pro obce tak charakteristické a skromně se svou výstavností blížily štítům jihočeským.

Ještě o něco starší vrstvu stavitelství dřevěného představuje relativně dochovaná usedlost čp. 7 v Babicích u Kelče. Bez modernizací zůstala díky dlouhé době, kdy se zde nebydlelo. Statek je součástí původní návsi, dnes patrné v torzovitém náznaku, rozložené v dolíku kolem potoku Točenky. Světnice – *jizba* je roubená z jedlového dřeva s dubovými

Půdorys usedlosti čp. 7 v Babicích u Kelče

Dvůr usedlosti čp. 7 během rekonstrukce střechy nad hospodářským křídlem; je demontována původní skladba krytiny – laťování, šindele a térový papír pod keramickou taškou. Uprostřed je roubená světnice z roku 1833. (Foto Radek Bryol, září 2016)

spodními trámy. Dřevo na ni bylo káceno v letech 1831–1832, což potvrzuje i datace na průvlaku 1833. Podle doposud prováděných archeologických průzkumů byla světnice ve stejné poloze snad už od 16. století a jen srub na podezdívce se měnil. Také komorová část měla své místo už od starších dob, což potvrzuje náznak obilní jámy pod dnešní komorou. Taková zjištění mohou potvrzovat okapovou orientaci některých domů směrem do návsí už od počátku novověku, nikoli jako jevu spjatého se zvětšováním zástavby gruntů v 19. století. Archeologické výzkumy našich vesnic by jistě dosti přispěly k mnohým zajímavým poznatkům.³

Babická usedlost tedy vychází z tradičního trojdílného půdorysu. Ze vstupní síně je vydělena kuchyně. Naproti jizbě přes síň vstupujeme do bývalé *maštale*, která je stejně jako prostory chlévů zalomeného křídla zděná a zaklenuta plackovou klenbou. Pod jednou střechou následuje otevřený prostor kůlny – *podkolní*, ze které jsou klenuté vstupy do starých *bejčáků*, úzkých chlévů zapuštěných svým zdivem do přílehlého svahu. Usedlost se podruhé lomí do další kůlny, kde za suchým záchodem stávaly bedněné prasečí chlívký s kurníkem. Tyto části vznikaly až později během 19. století. Celá usedlost je v současnosti krytá pálenou taškou. Na dvorní straně chlévní části se pod dnešní krytinou dochoval šindel a detaily jeho skladby připomínají také zaniklé osvětlovací vikýřky i velký vikýř na podávání sena nad kůlnou.

Už jen několik kamenných pilířů připomíná původní mohutný prostor stodoly z 19. století. Pozůstatek výplně jejích stěn pochází z let 1717–1718, jistě ze starší stodoly nebo jiné stavby usedlosti. Za stodolou je srovnaný prostor *rajčule*, kde býval *žentůr*. Starší pamětníci vzpomenu, že takové příslušenství bylo u většiny usedlostí.

Ve dvoře stál ještě roubený výmínek – *chaloupka*. Zboursal se asi před deseti lety jako dosti zchátralý a více než půlstoletí neobydlený. Půdorys byl stejně jako u chalupy

trojdílný. Ze síně se šlo do světnice a naproti do komory souběžně s chlévem, do něhož směřovaly dveře z kryté násypy před hlavním vstupem do výminku. Pod výminkem i pod stodolou se zachovaly poškozené sklepy.

Také sousední čp. 8 bylo donedávna srubové, než dnešní majitelé rekonstruovali chalupu na podobném půdorysu. Shodou různých okolností se tedy až do počátku nového tisíciletí v těchto místech zachovaly tři roubené obytné stavby, ze kterých do dnešních dnů zbylo jen čp. 7.

Za finančního příspěví Zlínského kraje z Programu na podporu stavební obnovy a restaurování kulturních památek a památek místního významu proběhla oprava střešní krytiny hospodářské části čp. 7 s chlévy a kůlnami. Byly odstraněny staré konstrukce (laťování šindelů, šindele, téropapír) a na opravený krov položeno nové laťování a původní keramická střešní krytina. S opravou souvisela také obnova klempířských prvků, úžlabí a okapů.

Mimo projekt probíhá zpevnění nosných stěn, kleneb a postupná oprava komína. Hliněná vrstva podlahy ze světnice a komory je využita na opravu omítek. Ve světnici byly původně hliněné jen zevnitř, ale zvenku nebyla stavba stejně jako výmínek omítnutá. Až někdy v 1. polovině 20. století byly sruby omítnuty vápenocementovou omítkou. Špatné srubnice jsou podezděny a jako sanační je z obou stran používána právě hliněná omítka. Dále bude obnovena také část dvora štětovaného z valounů z říčky Juhyně.

Při úvahách nad nejen ekonomicky nákladnou rekonstrukcí stavby se objevují mnohé otázky budoucího využití a smyslu zachrany: Jak zajistit soulad potřeb dnešního člověka na bydlení či *rekreaci* s historickým charakterem stavby? K čemu bude vlastně sloužit rozsáhlé křídlo chlévů a kůlen? Je investice do dosti zchátralé stavby vůbec efektivní? Jaké konstrukce ponechat jako historický doklad? Obnovit urbanismus a prvky prostředí původní usedlosti? Odpovědi jsou nesnadné, ale za zájem jistě stojí udržování alespoň toho, co se dochovalo. Soulad bude vždy otázkou kompromisu mezi zachováním starého a potřebami dneška.

Při prohlídce i práci na usedlosti najdeme mnoho zajímavých detailů, na nichž můžeme sledovat vývoj stavitelství za dvě uplynulá století. Potěší geometrické průniky postupně přibývajících objemů konstrukcí, tesané krovy a půdní komory, dřevěné dveře i dvířka, kamna s chlebovou pecí a kuchyňský sporák, rozsáhlé klenby i drobné výklenky a mnohé další, nemluvě o inventáři... Ze všeho je cítit přítomnost několika generací předků a jejich život plný práce. Nic takového bychom už na novostavbě ani po radikální rekonstrukci usedlosti nenašli.⁴

Radek Bryol

¹ Srov. BRYOL, Radek. Obraz lidového stavitelství Moravské brány ve vlastivědné a národopisné literatuře. *Národopisný věstník, Supplementum XXXII (74)*, 2015, s. 2–16. V článku je soupis prací autorů, kteří se oblasti věnovali.

² BRYOL, Radek. Tradiční dřevěné stavitelství v Moravské bráně. *Museum vivum X*, 2014/2015, s. 27–37.

³ KOLAŘÍK, Václav – MERTA, David – PEŠKA, Marek. Archeologie živé vesnice. Poznámky ke stavu výzkumu v roce 2015. *Museum vivum X*, 2014/2015, s. 9–26.

⁴ Všimněme si posledních příkladů tradičního stavitelství v našem regionu. Informujte prosím o jakýchkoli zajímavých stavbách redakci či přímo autora článku nebo sami shromažďujte informace o historickém stavitelství vašich obcí! Co nelze zachránit v hmotné podobě, je třeba alespoň zdokumentovat v posledních chvílích existence velkého fenoménu – tradičního lidového stavitelství.

Fašanky na Vsetíně

„V ‚končiny‘ oddával se druhdy kde kdo bujněmu veselí. Voditi medvěda po dědině i po městě s hudbou bývalo všeobecným vyražením.“ Takto popisuje Matouš Václavek podobu masopustu na konci 19. století a nejinak tomu bylo 25. 2. 2017 ve Vsetíně. Stejně jako v okolních obcích se přesunuly fašanky z úterý před Popeleční středou na sobotu. Masopustem tak ožilo toho dne téměř celé Valašsko.

Fašanky ve Vsetíně byly a jsou výsadou souboru Jasénka, který připravoval obchůzku už v polovině šedesátých let 20. století. Masopustní tradici soubor znovuoobnovil v posledních pěti letech, ale až v roce 2016 vyšly masky i do ulic města, a to zásluhou nejen Jasénky, ale také díky iniciativě města Vsetín a Domu kultury Vsetín. Do nové události Fašanky na Vsetíně se zapojilo také Muzeum regionu Valašsko Zámeckým masopustem.

Masopust byl zahájen dopoledním programem v centru města, kde Jasénka vyrazila na bujarý průvod městem v čele s medvědem a pohřebenářem. Nechyběly ani další typické masky pro fašanky, jako jsou řezník, cikáni, ženich s nevěstou, babka s nůši či různé pohádkové bytosti. Dopoledne se dění přesunulo do vsetínského zámku. Hlavním aktérem byl soubor Hafera z Nového Hrozenkova, který se ujal masopustních obchůzek v prostorách zámku, pochovával basu a vyučoval lidové tance na dětském maškarním báli. Nechyběly zde masopustní koblihy, zabíjačkové speciality a soutěžilo se ve výrobě masky. Celodenní program byl zakončen večerní zábavou v Domě kultury se souborem Jasénka a cimbálovými muzikami Jasénka a Jasan, který navštívilo asi 200 diváků. Do večerního programu byl zakomponován tanec fašankářů, škola tanců podle sbírek Zdeňka Kašpara a v jedenáct hodin se konalo tradiční pochovávaní basy opět s maskovanými obchůzkáři.

Je velice pozitivní, že událost přilákala na jednotlivé pořady velký počet zájemců. Jen dopolední obchůzce přihlíželo 300 až 400 diváků, muzeum přitáhlo asi 600 návštěvníků. Ačkoliv se nejedná v případě obchůzky o autentické fašanky, které můžeme pozorovat v okolních obcích, přiblížila tak Vsetíňanům tuto tradici. Doufejme, že zájem veřejnosti potrvá a masopust se ve Vsetíně udrží i pro příští ročníky.

Lucie Navrátilová

Jasénka a fašanky na Vsetíně (Foto Samuel Vaculík)

Pochovávaní basy ve vsetínském zámku v podání souboru Hafera z Nového Hrozenkova (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

Tanec fašankářů na večerní zábavě (Foto Samuel Vaculík)

Pochovávaní basy na večerní zábavě v Domě kultury Vsetín (Foto Samuel Vaculík)

Ohlédnutí za voděním medvěda v Lužné

Milada Fohlerová

V neděli 26. února 2017 uskutečnilo Muzeum regionu Valašsko po dlouhých čtyřiceti letech terénní výzkum masopustní obchůzky v Lužné.

Letošní výzkum masopustní obchůzky v Lužné navázal na dřívější výzkumy v této lokalitě, které prováděly postupně muzejní etnografka Eva Urbachová a historička Jana Volfová, a to v letech 1968, 1969, 1973, 1980 a 1985. Ve vsetinském muzeu se z nich dochovala kromě písemných záznamů především bohatá fotografická dokumentace pořízená fotografy Milanem Macíkem a Miroslavem Langrem. V průběhu let doznal masopust v Lužné řadu změn, mnohé však zůstalo zachováno a navazuje na dlouholeté tradice. Oslavu konce masopustu v obci organizuje od roku 1925 místní Sbor dobrovolných hasičů.¹ Má charakter obchůzky maskovaných postav a nazývá se zde podle tradiční hlavní masky „Vodění medvěda“.

Ústřední maska masopustu v Lužné – slaměný medvěd s etnografkou Evou Urbachovou při výzkumu v roce 1973
(Fotoarchiv Evy Urbachové)

Nejstarší fotografie masopustní obchůzky z Lužné v muzejním fotoarchivu pochází pravděpodobně z doby kolem roku 1925. (Fotoarchiv MRV)

Specifikem masopustních obchůzek v Lužné býval po desetiletí hudební doprovod v podání místních houslistů. (Fotoarchiv MRV, foto Milan Macík, 1968)

Sestava masek a muzikantů z poslední masopustní obchůzky v Lužné
(Foto Milada Fohlerová, 2017)

V minulosti měl masopustní průvod jen dvě až tři osoby. Na počátku 20. století to byl obecní policajt, jenž vodil medvěda oblečeného ve slámě,² po 1. světové válce ho tvořily tři maskované postavy: slaměný medvěd, medvěďár a harmonikář.³ Počet účastníků obchůzek vzrostl několikanásobně až poté, co je začali organizovat hasiči. Ta letošní čítala na třicet masek.

Ústřední postavou masopustní obchůzky v Lužné je figura **slaměného medvěda**, která se z celého regionu dochovala už jen v této lokalitě. Medvěd ve slámě byl součástí

zdejších obchůzek už od nejstarších zmínek a od té doby doznal jen nemnoha změn. Po 1. světové válce chodil medvěd „oblečený v krátkém kožichu, nohy obalené slámou, ve slaměné sukni a vysoké čepici zdobené copy.“⁴ Vymizela jen sláma kolem nohou, a naopak přibýly barevné papírové růže a stuhy. Tato starobylá maska bývala původně spojená s blahonosnou a plodnostní funkcí, proto si z ní dříve hospodyně trhaly slámu a dávaly ji husám a slepicím do hnízda, aby dobře nesly.⁵ Přestože již tuto svoji magickou úlohu dávno ztratila, zůstává i nadále hlavní a nejdůležitější maskou celého průvodu.

K dalším tradičním maskám patří v Lužné **kožešinový medvěd**, který se v průvodu objevil později než slaměný a bývá voděn **vodíčem**. Nechybí ani pro masopust typický pár **ženicha s nevěstou**. Protože je vedení medvěda stále živým zvykem, maskary se v průběhu let měnily a stále se aktualizují.⁶

Za masky se původně převlékali pouze muži. Situace se začala měnit v 90. letech 20. století, odkdy jsou běžnými účastnicemi obchůzek i ženy. V současnosti se v průvodu objevují i maskované děti.

Na rozdíl od ostatních obcí Valašska, kde se masopustní obchůzky přesunuly z tradičního úterý na sobotu, se vedení medvěda v Lužné odehrává už desítky let v neděli.⁷

Průvod maskar obchází každoročně za doprovodu hudby, kterou v Lužné v roce 2017 tvořili harmonikáři, buben, bubínky a trubky, od rána až do pozdního odpoledne celou obcí. Za zpěvu masopustní písně „*Zhusta, chlapčci, zhusta, je konec masopusta ...*“ se zastavuje před každým stavením, kde hlavní masky tancují s domácími „valasku“. Lidé už obvykle obchůzkáře vyhlíží a ochotně je častují jídlem a pitím, v téměř žádné chalupě dodnes nechybí pro masopust typické pečivo – koblihy a samozřejmě slivovice.

Při návštěvě jednotlivých domácností vždy bylo a je důležitým momentem i motivem obchůzek vybírání darů.⁸ Ty finanční vybíral v roce 2017 starosta hasičů, naturálie shromažďovala maska červené karkulky.⁹

Z oslav konce masopustu se už dávno vytratila jeho původní prosperitní funkce, související s počátkem nového hospodářského roku, a prioritní je dnes úloha společensko-zábavná. Zřejmě právě díky ní je v Lužné tento zvyk stále živý a je udržován autenticky a s nadšením, a to nejen samotnými aktéry obchůzek, ale i ostatními obyvateli obce.

1 VOLFOVÁ, Jana. Masopustní obchůzka na Valašsku v roce 1980. In: FROLEC, Václav. *Socializace vesnice a proměny lidové kultury*. Svazek I. Uherské Hradiště: 1981, s. 224. Informaci při terénním výzkumu 2017 potvrdil i bývalý starosta hasičů.

2 Viz film *Masopust na Valašsku* (režie František Potočný, 1978). Filmový archiv Muzea regionu Valašsko.

3 VOLFOVÁ, Jana. C. d., s. 224.

4 Tamtéž.

5 Tamtéž.

6 Z novějších masek se v letošním roce v průvodu vyskytovaly dívky převlečené za vsetínské hokejisty.

7 Podle terénních výzkumů v Lužné v letech 1968, 1969 a 1973 se obchůzky konaly v pondělí. Od roku 1980 v neděli.

8 Podle filmu *Masopust na Valašsku* (režie František Potočný, 1978) byl zisk financí údajně motivací převzetí organizování obchůzek v Lužné hasiči. Ti se prý v roce 1925, kdy byl v Lužné hasičský sbor založen, zadlužili nákupem stříkačky a „*obavu z dluhů vyřešili členové skutečně kuriózně: asi 20 se jich nastrojilo do masopustních maskar a s harmonikou obcházeli obcí. Vybranými dary od občanů se pak stříkačka splácela.*“

9 Finanční dary vybírá starosta hasičů do kasičky ukryté v igelitové tašce s logem hasičů. Peníze slouží jednak na zaplacení nákladů na obchůzku (obnova masek, zaplacení hudebního doprovodu), jednak na činnost hasičského spolku. Masku karkulky sbírala do košíčku naturálie především ve formě koblih, a to pro kuchařky, které obchůzkářům připravují společný oběd v hasičském domě.

na besedě

Nářeční ukázky ze Lhoty u Vsetína

V roce 2008 vyprávěl Jan Vráblík (A, 1932) a Zdena Němečková (†B, 1948), ptal se Josef Golán (C, 1944).¹

Příprava prutů na košíky²

A: Tak já dyš chcu plést košíky...

B: Agdi to zbíráš, řekni ešče.

A: Tak mosím vjedet, s čeho ten košík pletu...

C: Ták.

A: Protože prutí, keré roste tadi na Valašsku, je tvrdé a je těžko ohýbatelné. Mosý ho namočit.

C: Hmm.

A: No a gdiš si vezmu prutí, co sa košíkové týče, nasazené, tak to mám nasazené podla potoka, že.

B: Nasazené.

A: No a mosím to pamatovat dicki na jaro zřezat, aby růstlo druhé, protože dibych to nezřezal, tag ňe to zdívoci a nerostú prutky, s kerých bi sa dát plést košíg nebo koš. No. A prutí je rozdílné. Je to originál košíkové prutí, keré sa sadí f sadoch...

C: Hmm.

A: Třeba na jižní Moravje aj tady, to je jedno. No a sadí sa tak, že sa nařezú takové řisky tagzvané, napichajú sa do zemje a uš to roste. No. A druch teho prutí košíkového, buď je žluté, červené nebo aj to zelené, a nejmíc sa tadi používá takový, hnědozeleného prutí, originál košíkového. No a ináč, tož jag začínám plést košík...

B: A ešče na podzim, že to musíš, jak to zmrzne.

A: No, no a tag abih nezapomjět ješče jednu vjec. Prutí sa neřeže, aš strati mizu, á pag je ho vjecj, je ovladatelné, sa neláme, no a popřípadě sa nechá zaschnut.

B: Zmrznut.

A: A jinak sa s teho košíkového prutí plete celoročne, ale to sa mosý buď močit anebo vařit. Prut košíkový, kerý sa vaří, on sa vaří aš osum, desed hodin, ale potom na tom možete dělat suky. Ánebo také diš, co chcete, košíg bes tej kúry, že.

C: Hmm.

A: Chcete mjet koš jako na prádlo nebo na cokoliv iného, tag sa lúpe. Sa to uvařené prutí*, prutí olúpe a dělá sa z lúpaného prutí. Ofšem dibyste ho ne-uvařili, tak to aňi neolúpete, aňi s tým ňidz neudeľate, protože toto prutí, gdiš sa dá vařit, ono mosý byt suché a na rovno položené. No a ináč já to tag neudeľám.

Jak sa dělajú metly

A: Jag obleze listí z břez, tak jidu á nařežu prúť. Nájlepšý je břez, kerá sa dá ohnúť, a je to tag břez štiri pjed rokú. A ináč ona má rovně virostené ti pruty, s kerich sa ti břez*, ti metli dajú delať. No a tag jak si nařežu prúť, tag dělím to do, na tŕy partyje. Jedni takové kračí...

C: Jo.

A: Pruti, keré sú tag do triceť centimetrú. Potom mám o dvacet vjecěj, to je zasej na založení teho. A nakonec sú dlúhé pruty, kerím, s kerého sa dělá aj to držadlo, kerím sa zametá, no. No a tak mosím mjed' ale napřet' f prostřetku tej metli hlavni jeden, jeden prut, kerý je silnější a má tu metlu držať pohromade. Tag dám si ti najmenší prútky, zväžu to tým hlavni prutem... Pag dám ti vječí a nakonedz dávám ti najdelší, abih získal to držadlo. No a jinak...

B: Zdrátuješ to.

A: Zdratuje sa to, mysím tag na, na tej metle deset s* tých svaskú, co sa... Desetkrát sa to stočí dokola...

Hana Goláňová

1 Nářeční ukázka byla získána na základě výzkumu pro Ústav Českého národního korpusu FF UK, kde v současné době vzniká nářeční korpus Dialekt (obsahuje přepisy nahrávek ze všech nářečních oblastí České republiky), který bude v tomto roce na stránkách Ústavu Českého národního korpusu bezplatně přístupný veřejnosti: <http://ucnk.ff.cuni.cz/>. Projekt bude dál pokračovat a je možné se do něj zapojit a podílet se na získávání vhodných nářečních nahrávek.

2 Přepis nářečních nahrávek odpovídá tomu, jak byla mluva mluvčích zachycena (včetně opakování mluvních úseků, což je charakteristický rys mluveného jazyka), a jsou v podstatě přepsány podle *Pravidel pro vědecký přepis dialektických zápisů českých a slovenských* (1951). Přepsaný zvukový materiál odráží skutečný stav nářečí v této lokalitě. Vokály a konsonanty jsou zapsány tak, jak byly skutečně vysloveny (týká se to především výslovnosti *i/y, í/ý*; zaznamenávám zde *l, l'a l*, což je sice v rozporu s jazykovým systémem, ale je to doklad rozkolísaného úzu; měkké retnice při výzkumu zachyceny nebyly, takže je přepisuji v rozložené formě: *mjet, nezapomjět* apod.).

Valašská legenda- zpěvačka Jarmila Šuláková

Jan Rokyta mladší

Nitky mých myšlenek patří první dámě naší lidové písně, Jarmile Šulákové (27. 6. 1929 – 11. 2. 2017), jejíž duši přijaly valašské hory v čase únorovém do svého majestátního lůna... Považujeme-li za to „naše“ vše moravské, slezské a české, pak mohou s jistotou dodat, že hlas valašské legendy má daleko širší umělecký rozměr a našel si své věrné příznivce i daleko za hranicemi naší vlasti: tedy všude tam, kde v Jarmilině neopakovatelném hlasu poznali hudbymilovní lidé pravdu.

Píseň jako prastará studánka lidských emocí a nálad a Jarmila Šuláková jako věčná průzračná řeka, k jejímž břehům smějí pokleknout všichni ti, kteří chtějí pochopit pravěkou sílu a pravdu hudby. Živou vodu Jarmily Šulákové ochutnaly napříč desetiletími statisíce, ba snad i milióny posluchačů: v ténbru Jarmilina podmanivého písňového esperanta plesala duše tradičního folkloristy v lidovém kroji, spokojeně se zavrtěl oblek distingovaného příznivce vážné hudby, jihlo srdce pravověrného rockera či metalisty, někteří dokonce znovuobjevili ztracené kořeny a emoce... Rozdmýchat člověčenství napříč žánry, to je veliké umění vyžadující osobnost, energii, charisma i odvahu! Jarmila takto po desetiletí hojně rozdávala a dokázala být vždy neopakovatelná a „svoja“ jak na velkém folkovém či folklorním festivalu, tak i na besedě pro seniory či na rodinné oslavě: stále stejná aura a umění sdílet, předat, inspirovat, potěšit, dát naději. A ta práce těla, očí a rukou – jedinečná a doslova vtahující do světa lidových písní, do světa, ve kterém se přes veškeré rozpětí emocí, nálad a skutků cítíme vždy doma... Jarmila je veliký dar! A v jejím celoživotním rozsévání potěchy do duší je Jarmile jako dar za to souzena velká vzácná pravda, kterou znali už moji valašští předci

Portrét Jarmily Šulákové (ve 22 letech) od malíře Jana Kobzáně, kresba rudkou, 1951
(Muzeum regionu Valašsko, sbírka Valašské Meziříčí, UH 1554)

a která je věčným písmem vrytá „na čísle posledním“, nabývající na síle a významu, snažíme-li se podle této pravdy žít: „Do nebe si bereme vše, co jsme rozdali během života.“

Představuji si, že někde blízko, blizučko nad námi se děje jiná dimenze, kterou nemůžeme navštívit ani si na ni sáhnout, kterou nevidíme ani neslyšíme, kterou však o to intenzivněji vnímáme a cítíme: jakási pátá roční doba, která prší houšť valašskými písničkami. Veselo sa tu hraje a zpívá, s rukou hore vidím maměnku Blaženu, vlídně kynou vsetiňští muzikanti Antonín Sousedík a Josef Michálek, ale i profesor valašského nářečí Alois Cepek, vedle nich se osudovému shledání tiše usmívá Jarmilin manžel Ludvík Schmidt.

Bujarému obláčku BROLNu vévodí charismatický primáš Bohumil Smejkal, prozřetelný dramaturg Jaromír Nečas, geniální upravovatel Emanuel Kuksa, Jarmilin krajan Jaroslav Jurášek, uhrančivý cimbalista Ján Gašpar-Hrisko a bohatýrsky rozevlátý zpěvák a kamarád Luboš Holý.

Z obláčku Cimbálové muziky Technik Ostrava přísně, avšak spravedlivě vše pozoruje Jarmilin celoživotní souputník, Jan Rokyta z Jasenné. Z jeho mysli přilétá vyznání, které snad nejpřehledněji shrnuje skutečný dějinný význam Jarmily Šulákové: „*Jarmila Šuláková je ojedinělou pěveckou osobností evropského folklorismu 20. století!*“

Při pohledu dolů – sem na nás – zazní sytým zvucným altovým hlasem: „*Neplačte*“, nebo spíše: „*Moji milí Vsetíňáci, Flereti, Technici, Brolňáci, Vsacani, ať vy všeci ostatní, jak ste sa tu zešli, co plačete? Z vlastního nitra musíte růst, nespolehejte se na uznání, nýbrž obdělávejte to pole, jež vám souzeno!*“ A s prstem hore přidá „*valašskou chodníčkovou*“: „*zavírají dvěři pozemské světničky...*“

Ve víru třiceti pěti let přátelství mi tanou na mysl všechny osobní setkání, která jsem směl s Jarmilou absolvovat a jichž si budu doživotně považovat! Skládám hlubokou osobní úklonu Jarmile Šulákové, přeji hodně sil její statečné dceři Zuzaně Pavlůskové i celé zarmoucené rodině a ostávám v drobné útěše, že nebeský sbor posílila dáma neopakovatelné barvy hlasu, nespoutané energie, výjimečné empatie, hluboké pokory před lidovou písní a trvalé a nikdy neutuchající touhy, chuti i potřeby zpívat a sdělovat tak svému okolí své atomy, prostě sebe samu v podobě nejryzejší, nejměkčí a nejvěčnější!

Ze života

Prvopočátky Jarmilina zpívání byly spojeny s jejímrodným Vsetínem. Výborným pěveckým fondem vládla Jarmilina maminka Blažena Šuláková, ve slépějích rodinného zpívání kráčí dodnes dcera Zuzana Pavlůsková. Poválečná doba konce let čtyřicátých byla ve znamení činnorodosti nově vznikajících folklorních souborů, z nichž Veselí hoši, Kyčera, Vsacká pětka a Vsacan patřily k prvním doprovodným partnerům Jarmily Šulákové. První pěvecké krůčky valašské stálce provázely a formovaly osobnosti, jakými byli vsetínští muzikanti Antonín Sousedík, Rudolf Duda, Josef Michálek či lidový vypravěč Alois Cepek. V této době poznala Jarmila i další osobnosti, které ji později provázely v důležitých údobích jejího uměleckého a osobního života: pěveckou kamarádku Zdeňku Straškrabovou, celoživotního pěveckého „duetového“ druha Josefa Lažu, jakož i svého budoucího manžela, houslistu a lidového skladatele Ludvíka Schmidta. Výše jmenovanými vsetínskými kapekami se v té době krátce mihnul i cimbalista a Jarmilin pozdější celoživotní folklorní souputník Jan Rokyta. V tomto období (ale i později) spolupracovala Jarmila pravidelně i s valašskými cimbálovými muzikami Jasénka a Kašava.

V padesátých letech se stala Jarmila Šuláková sólistkou nově vznikajícího Bměnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů, jehož byla dlouholetou pěveckou ozdobou a s nímž natočila přes 600 rozhlasových snímků. V dlouholeté a nadmíru plodné spolupráci s profesionálním rozhlasovým tělesem byli Jarmile erudovanými inspirátory

Ze smutečního rozloučení s Jarmilou Šulákovou v kině Vatra ve Vsetíně, 16. února 2017
(Foto Jiří Žůrek)

a partnery dramaturgové a hudební upravovatelé tělesa Jaroslav Jurášek, Jaromír Nečas, Emanuel Kuksa, Alois Fiala, Jaromír Dadák, Jaroslav Jakubiček, František Dobrovolný a Radek Zapletal, z primášů BROLNu pak nelze nevzpomenout na Bohumila Smejkal, Bohdana Warchala, Zdeňka Nečasánka a Jindřicha Hovorku. V souladu s dramaturgickým posláním BROLNu propůjčila Jarmila Šuláková svůj verzatilní hlas nejen písním z jejího rodného Valašska, ale i ze Slovácka, Slovenska, ba dokonce z Rumunska či Albánie. Spolupráce Jarmily Šulákové s BROLNem trvala až do počátku nového milénia a čítala nejen desítky zahraničních zájezdů, ale i stovky veřejných vystoupení, během kterých Jarmila poznala své (dnes již legendární) kolegy-zpěváky a kamarády Boženu Šebetovskou, Vlastu Grycovou, Máriu Mačoškovou, Jožku Severina či Dušana a Luboše Holých a další.

V letech šedesátých vznikla několik desetiletí trvající a z hlediska rozhlasově-uměleckého naprosto stěžejní spolupráce Jarmily Šulákové s Československým rozhlasem Ostrava a jejím pozdějším rozhlasovým tělesem Cimbálovou muzikou Technik Ostrava s primášem Miroslavem Hlostou a uměleckým vedoucím Janem Rokyťou. Důležitým iniciačním impulsem spolupráce byl prozřetelný dramaturgický počín hudebního redaktora Dr. Ivo Stolaříka, který už v roce 1948 pozval Jarmilu Šulákovou do svého hudebního cyklu „Zpěvem k srdci“. V rámci čtvrt století trvající folklorní prvovýroby období let 1970–1995 natočila Jarmila Šuláková v Ostravě všechny stěžejní valašské lidové písně, ať už s podbarvením cimbálu či za doprovodu výše zmíněné ostravské cimbálové muziky. Erudovanou selekcí více než dvou stovek snímků vznikl takzvaný Zlatý rozhlasový fond Jarmily Šulákové, který čítá všechny slovíčkem „nej“ opředené snímky, od vyložených folklorních hitů typu „Nasela si žitečka“, „A vy, páni muziganti“ či „Okolo Súče“ přes valašské taneční populáry (s Josefem Lažou) až po velice vzácné poetické tituly, např. valašské halekačky, písně z odkazu Anny Kutějové z Jasenné či z rodinného odkazu Jarmiliny babičky, stařenky Matoškové ze Lhoty u Vsetína. K vzácnému pěveckému odkazu Jarmily Šulákové patří i celá řada baladických nářevů vyšší aranžérské stylizace, z nichž se stereofonní kompozice „Bude vojna, bude“ stala v roce 1978 absolutním vítězem prestižní mezinárodní rozhlasové soutěže Grand Prix Svetozára Stračinu.

V polovině let devadesátých se započala spolupráce Jarmily Šulákové s valašskou rockovou kapelou Fleret a jejím uměleckým vedoucím Zdeňkem Hrachovým. Spojení tradičního folklorního zpěvu s folkrockovým instrumentálním doprovodem bylo symbolem nového hudebního rozměru, který si získal srdce a posluchačskou pozornost nefolklorní obce po celé České republice i na Slovensku. Kromě rockových úprav lidových nářevů nelze nevzpomenout novodobý hit v lidovém duchu „Ovečky zaběhnuté“. Plodná spolupráce trvající až do ukončení aktivní pěvecké kariéry Jarmily Šulákové splnila důležitou úlohu šíření novodobého folklorního odkazu mezi širokou veřejností a byla důstojným završením nesmírně plodného uměleckého života valašské zpěvačky Jarmily Šulákové.

A vy, páni muziganti

„Neopakovatelná barva hlasu, autentické sčasování, dokonalé valašské nářečí, nespoutaná energie, procítěnost a věrné podání lidových textů. Výjimečná empatie k posluchačům, pódiová práce s rukama i tělem, ale především celoživotní hluboká pokora před lidovou písní a trvalá a nikdy neutuchající touha, chuť i potřeba zpívat a sdělovat svému okolí své atomy, prostě sebe sama v podobě nejryzejší a nevěrnější.“ Těmito slovy uvedl Jan Rokyta mladší vzpomínkové odpoledne na Jarmilu Šulákovou, která odešla 11. února 2017 do svého nového angažmá na věčnosti... Bylo by trestuhodné, kdybychom tuto pěveckou legendu nevzpomněli také v našem muzejním zpěvníčku.

Ale jak tak učinit? Jak vybrat jednu z několika set nazpívaných písniček? Vzpomenout tu, která vznikla ve spolupráci se vsetínskými muzikanty – ať už to byla kapela Veselí hoši, Muzikanti z CM Kyčera, ze souboru Vsacan či Jasénka? Nebo snad připomenout jeden z hitů ostravské CM Technik či Bměnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů? S oběma věhlasnými hudebními tělesy vázala Jarmilu úzká a plodná spolupráce trvající po mnoho desítek let. Uvést některý ze šlágrů, kterým doslova omámila tisíce lidí za doprovodu skupiny Fleret? Těžko, přetěžko se vybírá. Jarmila Šuláková byla zpěvačka přístupující ke svému zpěvu komplexně. Její pevný, sytý hlas, samozřejmě přesná intonace doplněná o výraz a náladu vycházející z každé jednotlivé písně, to byly záruky celistvého hudebního projevu. To vše okořeněno její nezměrnou energií.

Jarmila Šuláková se pohybovala celý život v muzikantském světě. Ať už to byla hudba na černých LP deskách, které na Vsetíně prodávala, nebo to byli páni muziganti, pro které byla Jarmila nejen jistou sólistkou a hudební partnerkou, ale také ženou, se kterou je pojila pevná dlouholetá přátelství. Mohl bych citovat dlouhý seznam muzikantů, na které Jarmila Šuláková ve zpěvu rozšafně volala „A vy, páni muziganti“, a jsem přesvědčen, že pro všechny z nich to bylo volání milé. O to jsou pro nás, posluchače, cennější nahrávky těchto muzikantsko-pěveckých setkání. Jsou trvalým odkazem krásy lidové písně obohacené o laskavost, pochopení a lidskost, které Jarmila Šuláková do písniček vkládala.

„A vy, páni muziganti, přišla sem vás jedovat, zahrajte ně túte píseň, kerú vám budu zpívat...“ Zdeněk Kašpar uvádí

10T

N10

A VY, PÁNI MUZIGANTI

Moderato (♩ = 96)

Pulčín
P - K IV 14

F C C7 F

mf

1. A vy, pá- ni mu- zi- gan- ti, při- šla sem vás je- do- vat,
za- hra- je- te ně tú- te pí- seň, ke- rů vám bu- du zpí- vat.

F g D g C7 F C F

f

Šte- muj- te si mu- zi- gu pod- fa mé- ho ja- zy- ku, .

F C F d G C C7 F

mf

vy ste vše- ci gro- bi- já- ni, já vám i- náč ne- fek- nu.

- Náprve budu jedovat teho s tyma husľama,
ten by býť dobre udělál, dyby rač ostál doma;
/: s husľama sa pochlubil, ľeda peněz nalúdil,
ten by býť dobre udělál, dyby tu býť nechodil. :/
- A ten šelma s tú piščelkú, ten sa enem usmívá,
jemu je tak dycky dobre, dyž si ten tak zhovívá;
/: on by šel rád do nebe, ale on tam nebude,
protože tam s piščelkama nepúščajú do nebe. :/
- Cymbalista na svůj cymbál ten dycky zhusta pere,
dyž mu chlapi dobre platá, on sa enem usměje.
/: Práví svým kamarádóm: Dávám vám takú radu,
dyž nám chlapi dobre platá, hrajte ten bez ohledu! :/
- Muziganti, to sú chlapi, dostanú sa do nebe,
mezi svaté chocholaté, co dělajú he, he, he;
/: náprv pújde huslista a za ním cymbalista,
náposledy na púl kozí ponese sa basista. :/

ve svém Valašském zpěvníku tuto škadlivou durovou písničku, vsazenou do sudého taktu. Jedna z jejích prvních nahrávek patří právě Jarmile Šulákové. Za doprovodu cimbalisty Jožky Michálka, pod primášským vedením Rudy Dudy a muzikantské kapely Valašského krúžku Vsacan, ji vdechla život a v průběhu čtyř slok se věnuje „jedování“ všech hudebních postů v cimbalové muzice. Tato píseň se dočkala více hudebních zpracování. Ve spojení s hlasem Jarmily Šulákové šlo při uvedení vždy o jistý dramaturgický tah. Huslista, šelma s piščelkú, usměvavý cymbalista i poslední basista. Nedovolím si odhadnout, nakolik toto spílání zrcadlí skutečné povahy ovlivněné hrou na daný hudební nástroj. Ovšem vyústění v páté sloce, která slibuje muzikantům nebe plné svatých chocholátých, dává už jasně najevo, do jaké kategorie jsou páni muziganti řazeni.

Dovolím si upozornit na dialektologicky přesnou textovou stránku písně. Jasně vymezení měkkých a tvrdých souhlásek „l“, dlouhá přičestí, nebo také starosvětského tvrdého „y“ ve slově cymbál. Tato textová preciznost patřila mezi ctnosti Zdenka Kašpara, který převzal tuto píseň ze IV. dílu sbírky J. N. Poláška a A. Kubeši Valašské písničky. Tato písnička je přesně z těch, které při své interpretaci potřebují osobitý vklad zpěváka, neboť jeho jiskra dodá tomuto muzikantskému šprýmu něco navíc. Živelná energie Jarmily Šulákové udělala z této písničky hit. Stejně jako z mnoha jiných. Díky za ně!

Jaroslav Kneisl

Zapomenutí absolventi dřevařské školy

Jan Matyáš

Odborná škola pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí (založena 1874) vznikla v letech všeobecného zájmu o obrodu uměleckých řemesel a estetickou kvalitu výrobku. Byla to doba historismu, kdy v rámci dosažení stejné úrovně jakosti výrobků jako například v Anglii či Francii špičky rakouských institucí direktivně směřovaly uměleckořemeslnou produkci k tehdy modernímu uměleckému směru neorenesance. Těmto nařízením proto neunikla ani místní odborná škola, jejíž produkce právě z těchto let byla téměř výhradně tvořena nábytkem a užitnými předměty, zhotovenými v tomto duchu.¹

Prvními učiteli byli zkušení místní řemeslníci, kteří absolvovali kurzy zřizované c. k. Rakouským muzeem pro umění a průmysl ve Vídni. Prvního správce školy Karla Fridricha vystřídal v roce 1876 Franz Rosmaěl, s jehož příchodem se podstatně změnil chod školy.² Začalo se s pravidelnou výukou kreslení a modelování, dosavadní dílny nábytkového truhlářství a ornamentálního řezbářství byly doplněny o dílny soustružnické a postupně vzrůstal i počet odborných učitelů. Rosmaěl, jenž získal své vysokoškolské vzdělání v oboru sochařství na Akademii výtvarných umění ve Vídni,³ byl velmi aktivním a stál za řadou autorských návrhů pro profánní i sakrální prostředí.

Množství prací z této doby se dochovalo zvláště v církevních objektech, jako např. v kostele Narození Panny Marie ve Starém Bohumíně, farním kostele v Těšíně, Pržně, Valašských Kloboukách, Krhové, kapli na Radhošti a na mnoha dalších místech. Ředitel Rosmaěl se totiž od školního roku 1882–1883 stal korespondentem c. k. Centrální komise pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek a poté od 20. května 1890 konzervátorem její II. sekce.⁴ Z této pozice pak navázal kontakty s farními úřady, pro které často působil jako expert při zadávání prací pro vnitřní zařízení kostelů i jako zkušený designér, který byl autorem bezpočtu návrhů a dobrozdání. Rosmaěl se při tvorbě svých návrhů pro kostely snažil dbát na to, aby stylově co nejlépe zapadly do architektury, v níž byl kostel postaven. Pro podporu těchto prací a zkvalitnění výuky bylo zřízeno od školního roku 1889–1890 specializované oddělení štafírování a pozlacování, v němž se žáci učili základním technikám práce výrobců církevních předmětů, přičemž spolupracovali i s ostatními školními odděleními.⁵

Změna uměleckých tendencí zakotvených na odborné škole přicházela pomalu. Tehdejší učitelé jako Alois Balán nebo Josef Steindl byli sice posíláni do kurzů kreslení, modelování a stylizace, aby se seznámili s novými trendy, přesto však tvořili ještě v duchu historismu. Prvním příkladem uplatňujícím nový styl secese byl návrh průčelí obchodního domu čp. 9 na náměstí ve Valašském Meziříčí, který vytvořil odborný učitel Josef Steindl ve školním roce 1901–1902.⁶ Prakticky se secese prosadila až s příchodem mladých ambiciózních učitelů, žáků profesora Jana Kotěry a pražské uměleckořemeslné školy, architektů Emanuela Pelanta (1904) a Jana Šachla (1909).

Bratr Emanuel Lacina, někdejší náčelník Sokola v Berlíně
(Repro Památník Sokola místeckého k padesátiletí jeho trvání, 1937, s. 24)

Pelant na odbornou školu nastoupil jako učitel kreslení, přičemž byl pověřen vedením první mistrovské školy truhlářské v celém Rakousku. Jako pedagog zavrhl výuku založenou na výukových manuálech a předlohových listech. Místo ní preferoval individuální tvorbu a nabádal k ní i vlastní žáky. Přitom jim neustále připomínal pravdivost, účelnost a praktičnost jejich tvorby. Ke svému postavení učitele přistupoval velmi zodpovědně a pro žáky vydal publikaci *Dekorativní komposice...*,⁷ která jim měla být nápomocná v hledání správného zdroje pro tvorbu vlastních uměleckořemeslných výrobků. Navíc se aktivně zajímal o současné pedagogické metody a jako jediný z Moravy absolvoval odborný kurz dekorativního kreslení u Franze Čížka ve Villachu (1909).⁸ Z něj si odnesl myšlenku klást větší důraz na vlastní fantazii a abstraktní myšlení žáků. Obdobně přistupoval k výuce též Jan Šachl. Díky svému architektonickému školení oba rovněž dbali na to, aby žáci pojímali tvorbu nábytku komplexně v kontextu zařízení celé místnosti.

Slábnoucí zájem o studium v odděleních ornamentálního a figurálního řezbářství, soustružnictví, štafírování a pozlacování nakonec vedl k jejich zániku. Místo nich byl zřízen v roce 1912 hračkářský kurz,⁹ který měl pomoci moravským výrobcům. Hračkářskou tvorbou se na odborné škole zabýval především učitel Šachl, který u hraček prosazoval jednoduchou linii, pestré barvy, pevnost a lacinost. Na odborné škole vznikaly hračky ploché i kulaté, představující zvířata, lidské postavy i objekty. Budoucí tvůrce hraček musel kromě znalosti techniky zpracování oplývat především „*došti bujnou fantasií, kterážto při vyjadřování nesmí býti zkracována nedokonalostí kreslířskou.*“¹⁰

Před vypuknutím první světové války se odborná škola díky pedagogické činnosti odborných učitelů, zejména Emanuela Pelanta a Jana Šachla a jimi zaváděných inovativních principů a metod výuky, zařadila mezi nejpokrokovější vzdělávací ústavy své doby. Bohužel tento vývoj zhatila válka.

Po skončení války a vzniku samostatného československého státu musela odborná škola překonat řadu překážek. Zhruba do poloviny dvacátých let se tvorba odborné školy nesla v duchu tzv. národního slohu, který rozvíjel absolvent odborné školy, žák profesora Jana Kotěry z Akademie výtvarných umění a profesora Josipa Plečnika z uměleckoprůmyslové školy, Josef Místecký. Na odborné škole vznikaly rozmanité návrhy skříní, postelí, židlí i celých nábytkových souborů s typickými rondokubistickými prvky. Podobně komponoval nábytek i odborný učitel Emanuel Pelant. Soudobé dění sledoval též hračkářský kurz, který byl otevírán každoročně až do roku 1924, kdy byl zrušen.¹¹

K rozvíjejícímu se funkcionalismu a jeho požadavkům na kvalitu, nízkou cenu, hygieničnost a jednoduchost provozu se odborná škola dostávala postupně nejprve změnou tvorby Josefa Místeckého a Bohuslava Andrlíka. Důsledně se škola přimkla k funkcionalistické tvorbě až s příchodem jejího absolventa, a odchovance profesora Pavla Janáka, architekta Bohumíra Kupky (1929). Ten se proslavil svou tvorbou již rok předtím na *Výstavě soudobé kultury* v Brně (1928), kde vyhrál soutěž na téma nejmenšího bytu svým návrhem „50 m²“. Kupkovy myšlenky poté přejímali i jeho žáci, kteří je uplatňovali v komponování jednoduchého a především praktického nábytku s velkým důrazem na jeho účel, funkci a ekonomičnost.

Umělecký rozměr tvorby byl důležitý od samého vzniku odborné školy, která byla založena především z důvodu povznesení úrovně a kvality řemeslné výroby v regionu. Na Valašsko současné umělecké trendy a názory přinášeli nově přichozí odborní učitelé, školení na prestižních školách ve Vídni, Praze, Mnichově a v dalších evropských městech. Nabyté zkušenosti a nápady poté předávali nejen svým žákům, ale v rámci spolupráce s místními živnostníky také těmto letitou praxí oštrilým praktikům. Na odborné škole byly pro tyto účely pořádány četné kurzy, které poskytovaly další možnosti vzdělání živnostníků. Navíc bylo umožněno zájemcům i vlastní samostudium, jelikož škola měla veřejnosti přístupnou čítárnu časopisů a knihovnu se zhruba třemi tisíci položkami (k roku 1899).¹²

Pedagogickým působením však valašskomeziříčská odborná škola mnohdy přesáhla hranice regionu. Tomu napomáhalo především kočovné vyučování, které museli o letních prázdninách absolvovat odborní učitelé. Na přednášky je zvali nejčastěji zástupci hospodářských spolků, kteří v tom spatřovali jednu z možností zvýšení úrovně vzdělání řemeslníků. Ne vždy však byly tyto kurzy přínosem, častokrát byly pouhou ztrátou času učitele kvůli laxnímu přístupu ze strany živnostníků.¹³ Vhodnějším způsobem, jak moderní postupy přiblížit výrobcům, byla mimoškolní pomoc učitelů, kteří jim dodávali vlastní návrhy. Nejednou pomohlo samo ředitelství místním živnostníkům získat rozsáhlé zakázky, např. na železnici.¹⁴

Renomé školy se od jejího vzniku zvyšovalo, o čemž svědčí i každoroční nárůst počtu nových žáků. Prostřednictvím svých pedagogů poskytla žákům první odborné, praktické a umělecké školení. Mnohým však pouze toto nestačilo a pokračovali ve svém studiu dál, nejčastěji na uměleckoprůmyslových školách v Praze a Vídni. Řada z nich se pak znovu vracela do míst svých prvních uměleckých začátků a svými díly a vlivem pomáhala rozvíjet zdejší kulturní klima. Těm absolventům, kteří nepokračovali v dalším studiu, škola předala myšlenku důležitosti kvalitního zpracování navrženého předmětu. O kvalitě výuky svědčí řada ocenění, která školní díla nasbírala na nejedné prestižní výstavě (*Německá umělecko-průmyslová výstava* v Mnichově r. 1876 – stříbrná medaile, *Světová výstava* v Paříži r. 1878 – bronzová medaile, *Světová výstava* v St. Louis 1904 – Grand prize, *Mezinárodní výstava moderního umění dekorativního a průmyslového* v Paříži r. 1925 – Grand

prix atd.). Tyto ceny jsou tak jedním z důkazů nesporných kvalit, jež škola dokázala prostřednictvím svých učitelů nabídnout a rozvinout u zájemců o odborné vzdělání. Díky odborné škole se z Valašského Meziříčí rovněž stalo v určitém smyslu umělecké centrum Valašska.

Meziříčská odborná škola poskytla první umělecké školení řadě později dobře známých umělců. Čtenář si jistě vybaví malíře Jožku Barucha, Josefa Brože, sourozence Bohumíra a Aloise Jaroňkovy, Augustina Mervarta, sochaře Jožku Antka, Leopolda Christa či architektky a designéry Jindřicha Halabalu, Václava Hilského, Richarda F. Podzemného či Antonína Tenzera. Životní osudy těchto lidí přiblížil ne jeden článek, kniha či výstava. Mezi absolventy školy se však nachází několik osobností, které svým významem dosahují úrovně výše zmíněných, a i přesto byly dosavadní literaturou opomíjeny. V prvním díle tohoto miniseriálu proto budou představeni dva muži, jejichž život byl nakonec spojen s organizací odborného dřevařského školství na Podkarpatské Rusi.

■ Gustav Holešovský (Repro Jas 10, 1936, č. 37, s. 14)

Holešovský Gustav (11. 8. 1886 Krásno nad Bečvou – ?)

V letech 1900–1905 studoval na odborné škole figurální řezbářství.¹⁵ Poté byl zaměstnán v předních sochařských a řezbářských závodech, např. v Praze, Brně, Kutné Hoře a Uhrách.¹⁶ Navštěvoval soukromé kurzy na uměleckoprůmyslové škole v Praze a již ve 20. letech byl za své práce vyznamenán stříbrnou medailí.¹⁷ Po návratu z bojišť první světové války si v roce 1919 zřídil vlastní ateliér ve Velkém Meziříčí, avšak díky svým schopnostem byl rok na to povolán do státních služeb. Stal se hlavním organizátorem dřevařského odborného školství na Podkarpatské Rusi. Jistý čas působil na odborné škole v Užhorodě. V září 1921 byl pověřen založením samostatné řezbářské školy v Jasině,¹⁸ která byla ve školním roce 1922–1923 rozšířena o truhlářské oddělení. Roku 1926 byl tento ústav přetvořen na státní odbornou školu pro zpracování dřeva. Holešovský se jako řezbář věnoval studiu lidového řezbářského umění Huculů, což poté přenášel do výuky, a tak navázal na staré rusínské řezbářské tradice.¹⁹ Na Podkarpatské Rusi se stal rovněž jednou z hlavních osobností kulturního života. Angažoval se v jasiněském Sokole, v němž působil více než deset let jako starosta,²⁰ a v ochotnickém divadle, ve kterém režíroval několik her. Byl průkopníkem loutkářství a loutkového divadla, když v Jasině založil první vzorovou scénu.²¹

Lacina Emanuel (3. 12. 1871 Místek – ?)

Studium truhlářství na odborné škole ukončil v roce 1889. Nejprve pracoval jako kreslič ve vítkovické vagonce, kde kreslil např. dva rysy vagonů I. třídy pro pařížskou výstavu. Poté střídal zaměstnání v dílnách v Berlíně, Praze, Vídni, Drážďanech, Mnichově, Varšavě a Sofii.²² V roce 1897 byl povolán do Petrohradu k ministerstvu školství a po absolvování kurzu ruštiny (1898) se stal odborným učitelem truhlářství, technologie dřeva a nástrojů a odborného kreslení v Taškentu, kde aplikoval učební metody valašsko-meziříčské odborné školy.²³ Právě z cesty z Petrohradu do Taškentu jsou známy jeho dopisy, které vycházely na pokračování v *Těšínských novinách*.²⁴ Věnoval se v nich nejčastěji obyvatelům a památkám míst, která navštívil. V jednom z dopisů se zmiňuje i o své činnosti ve prospěch stavby místeckého gymnázia. Tak např. kopíroval fotografické pohledy na Morávku, jejichž výnos z prodeje měl být použit na stavbu gymnazijní budovy, a také sbíral rostliny a brouky pro budoucí sbírky.²⁵ V roce 1900 si založil vlastní truhlářskou firmu, která poměrně dobře prosperovala, ale poté, co podruhé vyhořela (1912), ji již neobnovil. Následně podnikal ve vinařství a ovocnářství.²⁶ Nakonec mu bylo i toto podnikání v roce 1920 překaženo, když bolševici násilně převzali podnik pro potřeby zřízení hospodářské školy.²⁷ Po svém návratu do vlasti (1921) přijal 15. července post odborného učitele na Státní odborné škole pro zpracování dřeva v Užhorodě. Od 1. ledna 1923 byl jejím správcem a od 1. ledna 1933 ředitelem.²⁸

Lacina byl také velmi aktivním členem Sokola. Již v době studia na odborné škole cvičil i přes přísný zákaz ředitele Rosmaela v místní jednotě jako dorostenec.²⁹ Během pobytů v rodném Místku cvičil ve zdejším Sokole.³⁰ Při svých zahraničních cestách se prakticky vždy podílel na chodu tamních jednot (např. Vídeň, Drážďany, Mnichov). V Berlíně a v Sofii dokonce spoluzakládal tamní jednoty, přičemž se stal jejich prvním náčelníkem.³¹ Před odjezdem do Ruska ještě jistý čas působil v jednotách v Táboře a pražském Karlíně. V Rusku pak zakládal Sokola v Petrohradu a v Taškentu.³² Právě v posledně jmenovaném městě se však setkal s nepochopením ze strany místních obyvatel, což vedlo k rozpadu jednoty.³³ Po návratu do Československa a přesídlení do Užhorodu pracoval ve zdejším Sokole jak v okrsku, tak v župě.

1 MATYÁŠ, Jan. *Státní odborná škola pro zpracování dřeva Valašské Meziříčí do roku 1938 v kontextu soudobého uměleckého vývoje*. Opava: SLU, 2014. Diplomová práce. SLU v Opavě, Fakulta filozoficko-přírodovědecká, Ústav historických věd, s. 54–58.

2 *Dějiny rozvoje c. k. odborné školy 1874–1899*. Brno: 1899, s. 1; PUCHTA, Augustin – BUBEN, František – BALÁN, Alois (et al.). *60. let Státní československé odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí 1874–1934*. Valašské Meziříčí: Podpůrný spolek žákůvský, 1934, s. 4.

3 Národní archiv Praha, fond *Památkový úřad Vídeň*, kart. 115, inv. č. 2141.

4 Viz pozn. č. 1, s. 140–141.

5 Viz pozn. č. 1, s. 33.

6 Spolupracoval se stavitelem Arnoštem Klossem. VALOUŠKOVÁ, Kamila – OSTRÁNSKÁ, Ivana – KNÁPKOVÁ, Pavla. *Moderní škola napříč třemi staletími. 140 let odborné dřevařské a stavební školy ve Valašském Meziříčí*. Vsetín: Muzeum regionu Valašsko, 2014, s. 198.

7 PELANT, Emanuel K. *Dekoratívni komposice. Pravidla krásna v uměleckém průmyslu se zvláštním zřetelem pro školy odborné a řemeslnické pokračovací oboru truhlářského*. Vodňany: 1906.

8 PELANT, Emanuel K. *Dekoratívni kreslení. Náš směr 2, 1910–1911*, s. 18.

9 Viz pozn. č. 1, s. 41.

10 ŠACHL, Jan. O hračkách. *Náš směr 2*, 1910–1911, s. 84–90.

11 Viz pozn. č. 1, s. 46.

12 Nevýhodou mohl být fakt, že většina děl byla psána německy. Viz pozn. č. 1, s. 35.

13 Viz vzpomínky architekta Emanuela Pelanta. PELANT, Emanuel K. Za onoho času řekl Pán učedníkům svým... *Československý truhlář 10*, 1924, č. 12, s. 127–129.

14 Známa je např. zakázka na dodávku nábytku pro nádražní budovy na trati Bílsko – Kojetín, Kojetín – Kalwaria, na krakovské okružní křídlo. Celková hodnota zakázky činila 6 567 zl., přičemž veškeré úřední dopisy, sepsání nabídek, vyhotovení účtů a dohled k pracím obstaral zdarma sám ředitel Rosmael. Viz pozn. č. 1, s. 35.

15 DEMEL, Jiří (ed.). *Almanach u příležitosti 120. výročí vzniku odborného školství na Valašsku: Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí*. Valašské Meziříčí: Střední průmyslová škola stavební, 1994, s. 53; REDAKCE. Prof. G. Holešovský padesátníkem. *Československý truhlář 22*, 1936, č. 17–18, s. 195.

16 REDAKCE. Prof. G. Holešovský padesátníkem. *Československý truhlář 22*, 1936, č. 17–18, s. 195.

17 Tamtéž, s. 196.

18 Škola zprvu sídlila v dvojici zanedbaných budov bývalé vojenské nemocnice. Tamtéž, s. 196.

19 Tamtéž, s. 196.

20 REDAKCE. Br. Gustav Holešovský. *Jas. Rodinný obrázkový týdeník 10*, 1936, č. 37, s. 14.

21 REDAKCE. Prof. G. Holešovský padesátníkem. *Československý truhlář 22*, 1936, č. 17–18, s. 196.

22 LACINA, Emanuel. Vzpomínky po letech. *Československý truhlář 20*, 1934, č. 11, s. 168.

23 Tamtéž, s. 168. Na této škole rovněž působil jako odborný rada a za své pětileté působení obdržel řád sv. Anny. MIKOLÁŠ, J. L. Pražmovské Rajmaneum. *Těšínsko 12*, 1969, č. 1, s. 24. REDAKCE. Vyznamenaný Místečan v cizině. *Těšínské noviny 8*, 1902, č. 42, s. 5.

24 Viz LACINA, Emanuel. Dopisy z Taškentu. *Těšínské noviny 5*, 1899, č. 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49, s. 1–2, 1–2, 1–2, 1–2, 1–2, 1–2, 1–2.

25 LACINA, Emanuel. Dopisy z Taškentu. *Těšínské noviny 5*, 1899, č. 46, s. 1.

26 LACINA, Emanuel. Vzpomínky po letech. *Československý truhlář 20*, 1934, č. 11, s. 168.

27 Tamtéž, s. 169.

28 Tamtéž, s. 169.

29 Emanuelův bratr Ladislav byl navíc zakladatelem místeckého Sokola a jeho prvním náčelníkem KONEČNÝ, Bohuslav a kol. *Památník Sokola místeckého k padesátiletí jeho trvání (1887–1937)*. Místek: Tělocvičná jednota Sokol, 1937, s. 9.

30 Členem jednoty od roku 1889. REDAKCE. Emanuel Lacina. *Jas. Rodinný obrázkový týdeník 6*, 1932, č. 14, s. 8.

31 Tamtéž, s. 8.

32 Tamtéž, s. 8.

33 Tamtéž, s. 8.

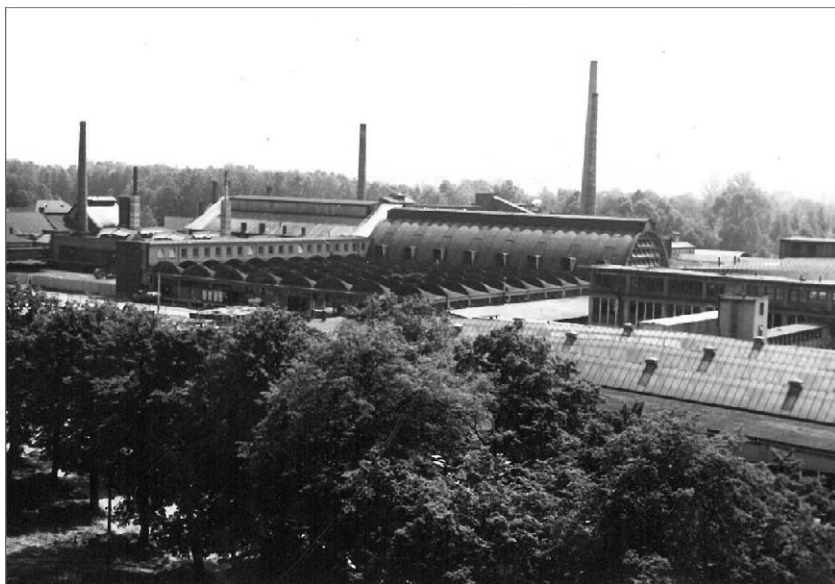
Architektonická procházka po krásenském industriálu

Kamila Valoušková

Může být i technická architektura krásná? Není to jen „obal“ na stroje? Odpověď není vždy jednoznačná, ale i ve Valašském Meziříčí se nachází průmyslové stavby, u nichž stojí za to se zastavit a věnovat jim uznalý pohled. A přesně s tímto cílem uspořádalo jednoho parného červencového dne Muzeum regionu Valašsko architektonickou procházku, která zavedla návštěvníky k zajímavým stavbám do míst, kde by běžný obdivovatel památek esteticky hodnotnou architekturu nehledal – do průmyslových areálů. Nechte se v následujících řádcích provést z pohodlí domova prašnými zákoutími města, kudy davy lidí proudí jen v pravidelných osmihodinových intervalech.

Městečko Krásno, které bylo až do sloučení s Valašským Meziříčím v roce 1924 samostatnou obcí, dalo vzniknout řadě významných průmyslových podniků. Zatímco na jedné straně řeka dávala radnice přednost spíše rozvoji řemesel a specializovaného školství, krásenský břeh Rožnovské Bečvy se kolem poloviny 19. století stal sídlem slévárny, továrny na hedvábné zboží, továrny na zpracování kůží, sklárny či sirkárny. Většina z těchto podniků potřebovala pro své výrobní procesy hodně dřeva, k jehož dopravě byla využívána splavná Bečva. Proto jsou krásenské průmyslové podniky situovány právě v blízkosti řeky, která tehdy sloužila nejen jako přívod vody a zdroj energie, ale i jako dopravní „tepna“.

Naše architektonická procházka začíná po překročení mostku přes Rožnovskou Bečvu pod zámek Žerotínů na Vodní ulici ve Valašském Meziříčí. Dnes je tato část města klidovou zónou s řadou hřišť a nic nenasvědčuje tomu, že by tu (s ohledem na náš cíl) mělo něco upoutat naši pozornost. Ale až do asanace v 60. letech 20. století zde stály budovy někdejší sirkárny, později využitě pro parní pilu a továrnu na ohýbaný nábytek Karla Hladiše [viz mapa, bod 2]. Asanaci podlehla i malebná zástavba protnutá struhou napravo od mostu vedoucího z náměstí, které se říkávalo Valašské Benátky (název napovídá, že šlo o záplavovou zónu). Když budeme pokračovat dál proti proudu řeky, kousek za kapličkou sv. Rocha mineme v zatáčce dnešní cyklostezky dva modrošedé štíty budovy městské vodní elektrárny, která Valašskému Meziříčí dodávala proud v první třetině 20. století. Za ní, mezi Zašovskou ulicí

Parabolická hala na fotografii skláren z 60. let 20. století
(Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

a Rožnovskou Bečvou, se rozkládá průmyslový areál, v němž se vyráběly telekomunikační a jiné elektronické součástky a přístroje, jejichž výroba byla od 40. let až do roku 1994 zaštitěna podnikem Tesla. Z budov, které v někdejší areálu podniku zůstaly zachovány, stojí za zmínku především čtyřpatrová montážní budova otočená průčelím do Zašovské ulice [viz mapa, bod 3], jejíž fasáda členěná pravidelným rastroem oken a luxferů asociuje zlínské batovské stavby. My se však zastavíme až v dalším průmyslovém areálu, v němž ještě před patnácti lety fungovaly jedny z největších skláren v našich zemích.

Sklárna, založená na „zelené louce“ majitelem panství hrabětem Eugenem Kinským¹ v roce 1854, se na nezastavěné rovině mezi cestou na Rožnov a Rožnovskou Bečvou postupně rozrůstala v několika etapách. Ty nejstarší budovy stávaly v místech naproti dnešní vlakové zastávce Krhová, nové provozy i bytové a úřednické domy rozšiřovaly areál továrny směrem k centru města. Od roku 1979 zase naopak ty nejnovější stavby nahrazovaly budovy z 50. let 19. století a areál skláren se provozovny na automatickou výrobu baněk pro barevné televizory rozrůstal směrem k Rožnovu.² Řada původních budov byla za 150 let chodu sklárny přestavěna či zbořena, anebo jejich historický význam zkrátka převažuje nad tím architektonickým. Do tohoto typu staveb patří např. tzv. panský dům³, kde sídlili první provozovatelé a pozdější majitelé skláren, rodina Reichova. Samotná budova není ničím výjimečná, proto

Ubytovna z komplexu staveb pro AVTB pro barevné televizory, dnes sídlo městského úřadu
(Foto Kamila Valoušková)

■ Mapa procházky za industriální architekturou ve Valašském Meziříčí – Krásně nad Bečvou:

- 1 – náměstí Valašské Meziříčí
- 2 – bývalá sirkárna, Hladišova pila
- 3 – montážní budova Tesly
- 4 – parabolická hala skláren
- 5 – budovy provozů AVTB pro černobílou obrazovku
- 6 – věžová kmenárna AVTB pro barevnou obrazovku
- 7 – ubytovna pro dělníky provozu AVTB

není divu, že větší pozornost poutá stavba honosící se názvem Reichova vila.⁴ V tomto domě z 20. let 20. století reflektující rondokubistickou architekturu však Reichové nikdy nebydleli. Byly v něm čtyři byty pro vyšší sklářské úředníky a i když je pravda, že jej obýval i ředitel celého tohoto sklářského impéria, ani sklárny a ani ředitel už tehdy nenesly Reichovo jméno.⁵

Vraťme se však zpět k průmyslové architektuře. Tou skutečně nejzajímavější stavbou nejsou ani tak nejstarší budovy, ale železobetonová parabolická hala [viz mapa, bod 4] vybudovaná v letech 1949–1950 pro výrobu taženého chemického skla. Využití stavby s rozlehlým vnitřním prostorem bez podpěr bylo pro sklářskou výrobu značně neobvyklé – nemá dostatečné přirozené možnosti odvětrávání a pro ruční provoz je nevhodná.⁶ Nicméně ve 30 m dlouhé hale měla probíhat tepelně méně náročná automatická výroba tzv. dannerových tažených trubíc a navíc se počítalo se sofistikovanějším elektronicky ovládaným větráním. Samotný vzhled budovy měl svůj předobraz v parabolické hale pro sklárnu Kavalier ve Světlé nad Sázavou, která byla budována podle projektu Václava Knoblocha (Skloprojekt) v letech 1947–1948.⁷ Problémem však zůstávala samotná realizace paraboly z přepjatého betonu. Ta byla prováděna podle maďarské technologie Československými stavebními závody, které využily patentovaného řešení bratrů Augustina a Jana Stiborových. Stavba tak byla realizována pomocí mohutného dřevěného lešení, které se po vytvrdnutí betonu posouvalo po kolejkách odlitých v místní Plačkově slévárně.⁸ Na parabolickou halu navazovala nižší hala zastrešená třemi řadami konoidů, kde byly umístěny přidružené provozy a zázemí zaměstnanců. Celá klenutá stavba vypadala vedle cihlové hutní haly z roku 1896⁹ až futuristicky a i přes pozdější stavební úpravy si zachovala svůj charakter a dodnes poskytuje prostor k výrobním procesům, i když ve zcela odlišném odvětví.¹⁰

Věžová kmenárna pro AVTB pro barevné televizory
(Foto Kamila Valoušková)

Naproti parabolické hale stojí další rozlehlá stavba zasluhující pozornost, přestože dnes už je v podstatě chátrající ruinou. Je jí komplex budov stavených pro automatickou výrobu baněk na černobílé televizory [viz mapa, bod 5]. AVTB (zkratka užívaná pro tuto celou provozovnu) byla první a jedinou výrobnou tohoto typu skla v Československu, pro její spuštění bylo

využito české technologie a zaměstnávala asi 500 lidí. Stavba byla realizována v letech 1959–1961, projektantem byl Uniprojekt Praha (inspirace sklámou firmy Sovirel na severu Francie) a realizaci zajišťovaly Pozemní stavby n. p.¹¹ Zajímavostí je, že celý výrobní proces nebyl umístěn v přízemí, jak by se dalo očekávat, ale v patře. Díky tomu byly přístupnější mechanické části lisovacích strojů a s ohledem na nedalekou řeku s nízkými břehy to bylo i jednoduché protipovodňové opatření. Nejvyšší budovou byla kmenárna, tedy místo, kde se připravovaly suroviny pro výrobu skla (sklářský kmen). V horním patře byly sklady, pod nimi automatické míchání. Horké procesy probíhaly v patře středního křídla budovy.¹² Architektonické členění fasády vertikálními prosklenými pásy oken střídajícími se s rastroem cihel bylo nejen estetické, ale s ohledem na probíhající horké procesy také velmi funkční možností odvětrávání. Dnes už to ale těžko posoudíme – tato část stavby byla v roce 2009 zbořena.

V areálu skláren najdeme ještě jednu architektonicky zajímavou věžovou kmenárnu [viz mapa, bod 6]. Ta rovněž patří k provozu automatické výroby televizních baněk, ale už pro barevné televizory. Je to vysoká stavba s fasádou z pohledového betonu, členěná vertikálními prosklenými pásy a dvěma sloupci čtvercových oken s kruhovými betonovými slunolamy. Součástí plně automatizované kmenárny byl i velín (řídící centrum) a celá stavba už byla uzpůsobena dodávání surovin ve velkoobjemových kontejnerech.¹³ Komplex „barevky“, jak se novému provozu sklárny říkalo, se stavěl v letech 1979–1983, generálním projektantem byl Uniprojekt Praha, generálním dodavatelem stavby Průmyslové stavby n. p., který v průběhu výstavby předal tuto funkci jugoslávské firmě Union Engineering Bělohrad. Hlavním architektem projektu byl ing. arch. Jiří Eisenreich, spoluautory ing. arch. Libor Habanec a ing. arch. Bedřich Hořínek.¹⁴ S účastí zmíněné jugoslávské společnosti, která měla do Valašského Meziříčí přivést stovky dělníků, souvisí i poslední stavba, u které se v rámci naší architektonické procházky zastavíme [viz mapa, bod 7]. Byla projektovaná právě jako ubytovna pro dělníky a dnes v ní sídlí městský úřad.¹⁵ Osmipatrová budova je ze strany do Zašovské ulice opláštěna profilovanými hliníkovými pláty a jižně situovaná, po dvojicích sdružená okna jsou stíněna oktogonálními slunolamy. Z druhé strany, tedy od silnice vedoucí k Rožnovu, poutala ve své době nepřehlédnutelnou barevnou fasádou. Hliníkový tzv. radiační plášť na panelovém domě v létě využíval komínového efektu a v zimě měl fungovat jako tepelný izolant: mezera mezi panely a pláštěm je v horní části budovy uzavřena žaluziemi, které bylo možné ovládat ze střechy. V létě vzduch proudil skrz otevřené žaluzie fasádu ochlazoval a na zimu se žaluzie uzavřely. Na vývoji tohoto atypického pláště, vyrobeného v Boleticích u Děčína, se podílel i vedoucí architekt týmu Jiří Eisenreich. Celý projekt závodu AVTB pro barevné televizory, do kterého patří i tyto opláštěné stavby (včetně administrativní budovy, jež je dnes součástí komplexu firmy Schott), tehdy získal ocenění za průmyslovou architekturu.

Torzo budovy lisovny AVTB pro černobílé obrazovky (Foto Kamila Valoušková)

Procházka za krásami průmyslových staveb by jistě mohla pokračovat. Nabízí se nedaleké malebně oprýskané hrázdné části někdejší slévárny, budovy autobusového i vlakových nádraží, drážní věžový vodojem a mnoho dalších staveb, u nichž se podařilo důmyslně skloubit architekturu s funkcí.

1 K okolnostem založení sklárny blíže BALETKA, Ladislav. Příspěvek ke vzniku průmyslu a dělnické třídy na Valašsku. *Práce vlastivědného ústavu Vsetín*, 1972, s. 1–7.

2 Za poskytnutí přehledného plánu a podrobnosti k provozu skláren děkuji sklářskému technologovi Jaroslavu Michalce, který se dokumentací chodu skláren dlouhodobě zabývá.

3 Zašovská 264, Valašské Meziříčí – Krásno nad Bečvou. Dům byl původně obklopen parčíkem s kašnou.

4 Zašovská 319/61, Valašské Meziříčí – Krásno nad Bečvou.

5 Jedním z obyvatel domu byl Ing. Horký, který byl technickým a v letech 1945–1946 i (generálním) ředitelem Českomoravských skláren a. s.

6 Za technické informace a objasnění výrobních procesů děkuji Janu Sajverovi, který ve sklárnách ve Valašském Meziříčí v letech 1956–1986 působil jako vedoucí vývojové základny a vědeckotechnického rozvoje.

7 HAVLOVÁ, Ester – JUNEK, Jiří – KOUKALOVÁ, Šárka – LUKEŠ, Zdeněk. *100 staveb: moderní architektura Středočeského kraje*. Praha 2006, s. 200.

8 Informace z výstřižků novin a opisu projevu ze zahájení stavby ze soukromého archivu Jaroslava Michalce.

9 DOBEŠ, František – JANOVSÝ, Julius – VENCÁLEK, Antonín. *Kronika krásenských skláren I. díl*. Valašské Meziříčí 1962 (rukopis), s. 165.

10 V hale je dnes umístěn výrobní prostor pro obalové materiály firmy Tridas a. s.

11 MANA, Jiří. Výroba skleněných dílů pro televizní obrazovku v Československu 1960–1986. *Glassrevue* 28/2004. Dostupný z www.glassrevue.cz/news.asp?nid=3277&cid=6.html [cit. 2017-03-03]

12 Za technické informace děkuji Janu Sajverovi.

13 Za technické informace děkuji Janu Sajverovi.

14 Za informace k projektu a této části komplexu děkuji ing. arch. Liboru Habancovi.

15 Zašovská 784, Valašské Meziříčí. V sousedství stojí obytný dům označovaný místními jako „dům hrůzy“, byl vybudován jako ubytovna pro technické pracovníky z japonské společnosti Nippon Electric Glass dodávající technologii a stroje pro celý výrobní proces. V protějším hliníkem opláštěné budově mělo být zdravotní středisko.

Interfotoklub Vsetín očima tří generací

Olga Mehešová

Již více než 50 let se ve Vsetíně pořádá mezinárodní přehlídka fotoklubů s nejdelší tradicí v České republice, která se datuje od roku 1963.

Na počátku letošního roku se ve vsetínském zámku a v Galerii Stará radnice konala výstava oceněných a akceptovaných fotografií z 29. ročníku mezinárodního bienále Interfotoklub Vsetín 2016, kterou realizoval Dům kultury Vsetín ve spolupráci s Městem Vsetín a Muzeem regionu Valašsko. Vernisáže v režii DKV se 22. ledna zúčastnilo přes 150 návštěvníků (včetně oceněných fotografů) a výstavu za 37 dní zhlédlo více než 2900 osob (24. 1. – 5. 3. 2017). Poměrně početná návštěvnost svědčí nejen o trvajícím, ale i o zvyšujícím se zájmu veřejnosti o tento prestižní vsetínský fotosalon.¹

Během výstavy se uskutečnil komorní doprovodný program pro zájemce, kteří měli příležitost projít si výstavu v obou objektech za doprovodu kompetentních průvodců, dověděli se řadu informací z přítomnosti i minulosti fotosoutěže a prohlédli si patronační listinu FIAPu, medaile i čestná uznání a katalogy výstav ze 60. až 90. let minulého století. Pořadem provázel dlouholetý prezident výstavy Ing. František Novotný a za současného poradatele Domu kultury Vsetín Zdeněk Holoubek. Čestným hostem akce se neplánovaně, ale o to vítaněji stal jeden z návštěvníků – pan Otakar Havránek, který patří k zakladatelům fotosoutěže. Setkaly se tak na jednom místě a v jednom čase tři generace organizátorů, kteří ve svém vyprávění a ve výstižných i žánrově podbarvených glosách postihli konstanty a proměny této soutěžní přehlídky.²

Počátky Interfotoklubu Vsetín jsou v šedesátých letech minulého století spjaty s Fotoodborem Závodního klubu ROH při národním podniku MEZ Vsetín. Několik nadšenců sdružených v podnikovém fotoodboru uspořádalo coby „fotoklub pro fotokluby“ soutěž určenou výhradně pro kolektivy amatérských fotografů, která byla mezinárodní a jejím výstupem byla výstava a katalog. Zaměření na fotografické kluby bylo v té době zcela unikátní a také v současnosti je jádrem soutěže klání fotoklubů.

U zrodu fotosoutěže stál vedle vůdčí osobnosti, kterou byl předseda fotoodboru Bořivoj Štrobl, rovněž Otakar Havránek zastávající řadu klubových funkcí: od tajemníka, přes sekretáře až po jednatele. Jeho zásluhou byla např. zhotovena medaile, která jako zlatá, stříbrná a bronzová byla udělována oceněným fotoklubům až do Interfotoklubu Vsetín 2014. Díky svému entuziasmu přesvědčil akademického sochaře Jiřího Jaška, pedagoga Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti, aby bez nároku na honorář vytvořil návrhy oboustranné medaile, na jejíž přední straně je panorama historického jádra Vsetína (zámek a farní kostel), a na revers zvolil Jaška torzo aktu ženy inspirované snímkem známého valašskomeziříčského fotografa Milana Borovičky. Dle Jaškových kreseb a sádrových modelů byla medaile vyražena v kremnické mincovně.

Vizitkou fotosoutěže u nás i v zahraničí byl katalog, který obdrželi všichni soutěžící (vkládal se do poštovních zásilek při vrácení soutěžních snímků). Dnes již klasický, téměř čtvercový formát katalogu tehdy prosadil výtvarník Vlastivědného ústavu Vsetín Břetislav Dadák, který ho poprvé použil u katalogu 2. ročníku v roce 1964. V něm se také prvně objevuje jako poutač na další ročník zdařilé logo akce, jež symbolicky ztvárňuje mezinárodní i fotografický charakter soutěže. Tvoří je zemský globus:

Pozvánka na fotosalon Interfotoklub Vsetín 2016 (Aleš Žanta, grafický návrh) (Dokumentace Muzea regionu Valašsko)

uprostřed něj je situován vertikální nápis Fotoklub (od roku 1974 Interfotoklub) a na jeho pravé polovině je schematicky znázorněna expoziční clona fotoaparátu s letopočtem, který byl později nahrazen ročníkem soutěže. Autorkou loga byla dle vzpomínek Otakara Havránka Božena Dadáková. Při výtvarném zpracování tiskovin výstavy si její manžel B. Dadák také několikrát graficky pohrával s jeho reliéfní variantou.

Přes organizační i finanční náročnost, provozní i technické problémy³ či komplikace s dobovou cenzurou zahraničních zásilek na celnici se fotografická soutěž se salonem, probíhající v 60. letech každoročně, slibně rozvíjela, a to až do roku 1969. Při přípravě 7. ročníku byla Státní bezpečností zabavena kolekce fotografií čítající na 80 snímků, která zachycovala Prahu v srpnu 1968. Přestože poté nebyla dle Otakara Havránka tato mezinárodní fotografická přehlídka oficiálně zakázána, k jejímu ukončení stačilo neposkytnout pořadatelům nezbytné finanční prostředky. Navíc nebyly v té době ve Vsetíně odpovídající výstavní prostory, neboť kvůli havarijnímu stavu probíhala na zámku v letech 1969 až 1974 rekonstrukce objektu. Po pětileté pauze se členové Klubu pracujících Vsetín – Fotoklubu MEZ odhodlali fotosoutěž obnovit.

Jejich záměr se zdařil a Okresní národní výbor Vsetín se rozhodl spolufinancovat soutěž přes Okresní kulturní středisko, které se ujal v součinnosti se vsetínskými fotoamatéry (včetně zapojeného Fotoklubu Zbrojovky) organizování akce, a to zejména prostřednictvím pracovnice OKS Boženy Dadákové. Změny se týkaly názvu fotosoutěže a její periodicity – stalo se z ní bienále. Výstava obnovené soutěže (v pořadí 8. ročník – Interfotoklub Vsetín 74) byla instalována v opraveném vsetínském zámku.

Organizační a finanční poměry se v následujících letech relativně stabilizovaly. Pořadatelé se snažili kromě mezinárodní přehlídky nabídnout také atraktivní doprovodný program. Vedle reprezentativních vernisáží, na které se zvaly a na kterých vystupovaly populární osobnosti československé kultury (např. také neteř Otakara Havrána, herečka Eliška Balzerová), se v rámci tzv. fototýdnu připravovaly rovněž besedy, přednášky aj. Podle pamětníků během konání fotosalonu město Vsetín doslova „žilo fotografií“ a přitahovalo pozornost široké veřejnosti, k čemuž přispěla i tehdejší celostátní medializace akce.

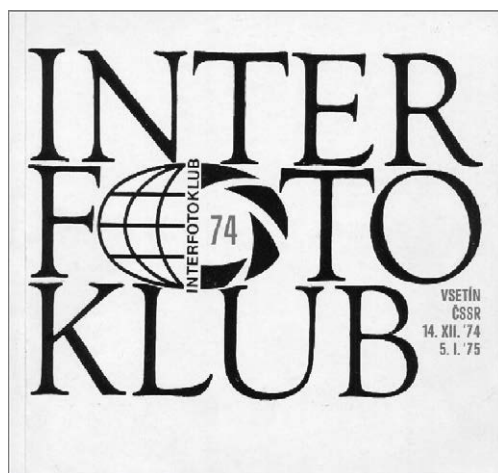
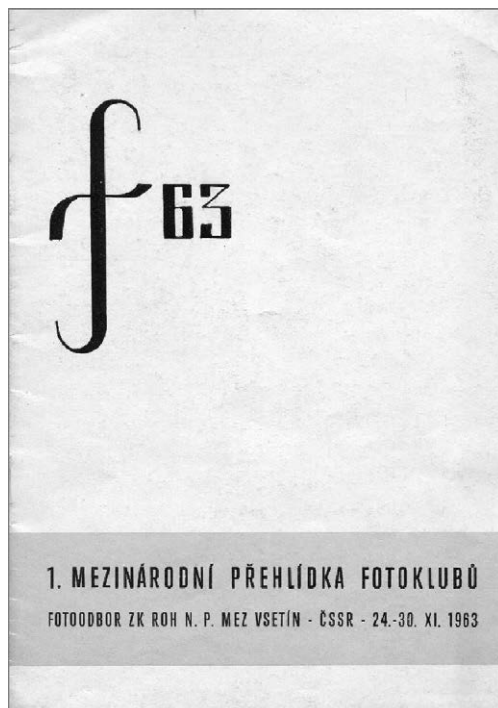
Se zánikem Okresního kulturního střediska přejímá v 90. letech břímě organizování fotosoutěže nejprve Městský úřad Vsetín a od Interfotoklubu Vsetín 2010 Dům kultury. V obou institucích byla její koordinací pověřena Eva Lidáková. Jako administrativní pracovnice a následně i tajemnice Interfotoklubu Vsetín měla možnost opřít se o dlouhodobé zkušenosti prezidenta výstavy Ing. Františka Novotného, někdejšího člena Fotoklubu KP MEZ Vsetín, který se do spolupráce na Interfotoklubu aktivně zapojil už od roku 1974 coby člen pracovního výboru a v 90. letech několikrát i jako porotce. V roli posuzovatele soutěžních fotografií se mnohokrát přesvědčil o tom, že fotografie je záležitostí emocí, její vnímání a hodnocení subjektivní a že názor poroty je nadřazen propozicím soutěže, neboť má právo akceptovat či dokonce ocenit snímek, který ji oslovil, aniž by bezesbýtku splňoval závazné podmínky pro přijetí do soutěže.

Interfotoklub byl v souladu s tradicí nadále pojímán jako mezinárodní fotografický salon pro fotokluby. Přijímány byly pouze černobílé a barevné fotografie v papírové formě. Téma nebylo specifikováno, a tak byla zajištěna tematická a žánrová pestrost přehlídky. Soutěžní snímky posuzovala mezinárodní odborná porota, a to bez ohledu na renomé fotografa nebo klubu.

Od roku 2000 dochází k rozšíření účasti v salonu i pro jednotlivce. Současně je vyhověno žádosti o udělení záštity prestižní Mezinárodní asociací fotografického umění (FIAP) a je tomu tak i v následujících ročnících. Trvale vysoká úroveň fotosalonu jako celku byla v roce 2012 oceněna bronzovou plakétou FIAP. K efektivnější propagaci Interfotoklubu přispívá založení samostatné webové stránky.

Nový směr nabírá fotografická soutěž s nástupem mladé generace. Od roku 2014 je koordinování salonu součástí pracovní náplně zaměstnance DK Vsetín Zdeňka Holoubka, který u fotosalonu Interfotoklub Vsetín 2016 přichází s několika změnami: v kategorii jednotlivců mění dosavadní papírovou formu fotografií zasílaných do soutěže na elektronickou a zároveň v této kategorii rozšiřuje volné téma o téma nové, tj. „Divoká příroda“. Z Interfotoklubu se tedy částečně stává také digitální fotografický salon, pro jehož organizační potřeby pořadatel doplňuje webové stránky o adekvátní uživatelské rozhraní (registrace, příjem digitálních fotografií, jejich vyhodnocování atd.).

Profesní pomoc a radu nachází Zdeněk Holoubek u světově uznávaného fotografa Garika Avanesiana, nositele nejvyššího titulu MFIAP a předsedy českého komitétu FIAPu, který přijal post předsedy odborné poroty vsetínského Interfotoklubu. Zasluhou této úzké spolupráce obdržel 29. ročník poprvé záštitu FIAP pro kategorii fotokluby a tento zatím poslední ročník byl výjimečný rovněž rekordním počtem cen a ocenění. Jako tradičně byla na doporučení poroty udělena hlavní cena Grand Prix města Vsetína za nejlepší kolekci fotografií v kategorii fotokluby a další medaile i čestná uznání, včetně ocenění FIAP, ČFFÚ a IAAP, udělila porota ve čtyřech kategoriích: 1. černobílá digitální fotografie, 2. barevná digitální fotografie, 3. digitální fotografie s tématem

Katalog 1. Mezinárodní přehlídky fotoklubů, 1963
(Dokumentace Muzea regionu Valašsko)

Nově upravené logo na obálce katalogu obnoveného fotosalonu – 8. ročník, 1974
(Břetislav Dadák, grafická úprava) (Dokumentace Muzea regionu Valašsko)

Medaile Interfotoklubu Vsetín – revers (Jiří Jaška, návrh dle fotografie
Milana Borovičky) (Fotoarchiv Muzea regionu Valašsko)

Bronzová plaketa, kterou FIAP ocenil v roce 2012 trvale dobrou úroveň
vsetínského Interfotoklubu. (Fotoarchiv Domu kultury Vsetín)

divoké přírody a 4. kategorie pro fotokluby, které zasílají do soutěže pouze kolekce tištěných fotografií.

Z funkce prezidenta odešel v roce 2014 Ing. František Novotný, který se na pořádání Interfotoklubu podílel v průběhu úctyhodných čtyřiceti let (!). Uvolněný post byl nabídnut významnému fotografovi prof. Mgr. Jindřichu Štreitovi, dr. h. c., který se ho ujal a který letos v médiích naznačil případné další směřování fotosoutěže při výběru a hodnocení soutěžních fotografií: „Porota dala přednost přirozenosti a zachycení mezilidských vztahů před artistním vyzněním díla. Věříme, že nastoupený trend bude akceptován. V umění nejde jen o estetické cíle a formu, ale o obsah a citovou rovnici.“⁴

Jak se nové trendy osvědčí a zaujmou fotografa a odbornou i laickou veřejnost, prověří až budoucnost. Dům kultury Vsetín čeká příprava jubilejního 30. ročníku, s nímž oslaví příznivci Interfotoklubu Vsetín v roce 2018 rovněž 55 let jeho trvání. Pořadatelům lze jen popřát hodně osobního nadšení, bez něhož se neobešly ani předchozí generace, příliv kvalitních fotografií do soutěže, posílení jejího významu na domácí i mezinárodní půdě a v neposlední řadě i stálou přízeň Města Vsetín, pro něž byla a je mezinárodní fotosoutěž věcí prestiže.

1 Pro srovnání: výstavu Interfotoklub Vsetín 2010 vidělo jen ve vsetínském zámku necelých 2500 osob a u následujícího ročníku na 2000 návštěvníků.

2 Z programu, který se konal 19. února, byl pořízen audio záznam archivovaný v dokumentaci Muzea regionu Valašsko, z něž byly čerpány informace zpracované do tohoto článku a korigované s údaji z literatury; z katalogů mezinárodní fotografické přehlídky, z článků Jiřího Jakoba st. publikovaných v Sondě – Měsíčníku Klubu pracujících Vsetín (v roce 1969, 1974–1975) a z příspěvku O. Havráňka *22 ročníků mezinárodní přehlídky fotografií ve Vsetíně Interfotoklub (Ohlédnutí za výstavou)*, který byl otištěn ve vlastivědné revui Valašsko (10, 2003/1, s. 22–23).

3 Vydat za socialismu katalog výstavy na křídovém papíře, který byl úzkoprofilovým zbožím, bylo takřka nemožné, přesto se ho podařilo díky osobnímu nasazení O. Havráňka převzít z ružomberských papíren. Problematická byla také úroveň tisku v tehdejších tiskárnách a kvalita reprodukcí fotografií v katalogu mnohdy neodpovídala nárokům pořadatelů.

4 OBRUČOVÁ, Klára. *Interfotoklub Vsetín 2016 představí oceněné fotografie světových fotografů*. TZ 4. 1. 2017. Dostupný z WWW: <http://media.muzeumvalassko.cz/mrv/media/data/tiskova-zprava/tiskova-zprava-interfotoklub-2016-3-2017.pdf> [cit. 2017-03-31].

Nové obrazy starého Mistra

Tomáš Mikulašík

V létě uplynulého roku představil akademický malíř Miloš Šimurda (*1924) v Památníku bratří Strnadlů a Jana Knebla v Trojanovicích svou krajinářskou tvorbu pod názvem „Oblaka nad Trojanovicemi“, ¹ v předvánočním čase pak dal návštěvníkům výstavní síně rožnovského muzea „Pozdravení pokoje“. ² I ve zmíněných výstavách se umělec obrací k námětům, které ho stále živě oslovují a naplňují tvůrčí energií. S tvůrčím zaujetím stále znovu promýšlí, formuluje a interpretuje myšlenky, které jsou již více než tři čtvrtě století významovou osou jeho humanisticky orientované a duchovně ukotvené tvorby.

Výstavy se však neohlížely do minulosti, ačkoliv by se to zcela logicky dalo očekávat, ale přinášely aktuální tvorbu. Ta první, v Trojanovicích, byla prakticky monotematická. Na dvě desítky akvarelů a oba oleje byly inspirovány duchem trojanovické krajiny, vznikaly převážně na severním svahu Radhoště, a to všechny v průběhu roku 2015.

V souladu se svým mnohostranným talentem uvedl Miloš Šimurda výstavu milou vzpomínkou na své chlapecké výpravy do okolní krajiny básní:

Oblaka nad Trojanovicemi

*Oblaka nad Trojanovicemi
s mohutným věncem v objetí
v něm noc zazáří stálíciemi
pohledem nezabráníš se dojetí
a tvůj stesk pak jak meteorit proletí.*

*Vlesů hlubině
někdystoupáš krátkým krokem
hledáš svou stopu v řece Lubině,
která zmizela s tvým prošlým rokem*

*Krása z neznáma
jen tiše ti promlouvá
s minulostí je svázána
a svou zjitřeností promlouvá*

(Miloš Šimurda 4. 2. 2016)

Náměty pro své akvarely čerpal po celý rok. Jako zaujatý peripatetik procházel tehdy jednadvadesátiletý malíř krajinu, která mu připomněla čas před pětasedmdesáti lety. Jak nás informují názvy a datace jednotlivých akvarelů, chodil umělec se stojanem, barvami a vodou do přírody od února, „Po zimě“, při „Čekání na jaro“, „Z jara“ i později, poté zobrazil léto a nejvíce podzim – v jasných tónech ten časný, v potměněle tajemných pozdní, v čase už adventním. Se zavilou zaujatostí se snažil postihnout proměny barevnosti ročních období: jeho snaha vyvrcholila v závěru roku, v době téměř předvánoční, v čase listopadových mlh i nízkého světla krátkých prosincových dní bez sněhu.

V této souvislosti musím být poněkud osobní a podělit se o svůj zážitek. Domníval jsem se, že dílo Miloše Šimurdy vcelku dobře znám a že mne vlastně už nemůže překvapit. Když jsem však přijel do Mistrova ateliéru prohlédnout si obrazy pro chystanou výstavu, byl jsem stále silněji zasažen malířskou kvalitou postupně předkládaných prací, ponořil jsem se do jejich jakoby zastaveného času, zkoušel jsem se vcítit do jejich atmosféry. V dvojnásob nezvyklé barevnosti pozdního podzimu uctil tento duchem mladistvý starý muž vznešeně klidnou, nastupující zimou ztlumenou sílu přírody. Když mi ještě řekl, že nebyl nejen sníh, ale ani mráz, a proto akvarelové barvy nezamrzaly (byly čtyři stupně nad nulou), sklonil jsem se nad bezděčně samozřejmou silou umění, které je s pokorou tvořené „ad maiorem Dei gloriam“.

Poněkud přehlížená tematika (krajinu) a tzv. malá malířská technika (akvarel) dosahují v tvorbě Miloše Šimurdy skutečně mistrovského naplnění. I když je krajinářská tvorba pouze jednou ze součástí jeho nezvykle rozmanitého a mnohotvárného díla, má pro něj určující důležitost. Malebná krajina, která byla pozadím jeho dětských let, jakoby sama rozhodla o jeho životní orientaci a v širokém slova smyslu zůstala určujícím principem jeho tvorby po celý život. Krajina dětství spolu s patriarchální moudrostí rodu, vlastní rodiny i širokých rodinných a rodových vazeb, v nichž se dítě sice jen těžko orientovalo, ale bezpečně pohybovalo, se stala archimédovským pevným bodem ve vesmíru, jehož pomocí lze pohnout světem.

Rožnovská výstava byla v mnohém odlišná. Tematicky byla soustředěna na Nový zákon, časově zabírala přibližně uplynulé čtvrtstoletí a kromě akvarelů přinesla i několik mozaik a olejomalb. Výstava byla symbolicky orámována (v čase i na doprovodných tiskovinách) motivem Zvěstování na pozvánce a rozměrnou olejomalbou, na níž je Zjevení zmrtvýchvstalého Krista pochybujícímu apoštolu Tomášovi, reprodukováném na plakátě a katalogu.³

Vystavený, volně koncipovaný cyklus figurálních a abstraktních kompozic s biblickými náměty, později také s všeobecně humanistickou tematikou, začal vznikat v roce 1990. Vyrůstal z vnitřní potřeby, ale prvotním podnětem byla snaha vyzdobit provizorní bohoslužebný prostor v blízkosti bratřislavského bydlíště. Autor tak navázal na starobylou tradici obrazových cyklů se základními biblickými příběhy. Podobné série obrazů byly nazývány Biblia pauperum – Bible chudých, míněno chudých duchem, tedy lidí neznalých písma.

Vystavené filozoficky abstrahované obrazové studie duchovní povahy s biblickými náměty umělec později vytvářel už bez vazby na jakoukoliv určitou vnější potřebu. Zpravidla konkretizují vybraný novozákonní výrok, obvykle i s dílčí citací, jež bývá uváděna v italštině a jejíž písmo se stává součástí obrazového prostoru. S trochou nadsázky lze říci, že celý cyklus je tak trochu jiným jazykem v tvorbě Miloše Šimurdy a obráceně: malíř hovoří mnoha výtvarnými jazyky, je krajinářem i figuralistou, dokáže namalovat realistický portrét, ale vytváří i geometrickou abstrakci, maluje témata jasná a jednoduchá, ale také hluboce promeditované kompozice. Rovněž technologicky má neobyčejně širokou škálu prostředků. Z nich, vedle kresby různými materiály, je to zejména olejomalba a akvarel, méně často tempera, a samozřejmě mozaika. A i když je použito kteréhokoliv výrazového prostředku, kteréhokoliv tvůrčího jazyka, smysl vysloveného uměleckého poselství zůstává shodný. Je jím umělcův neokázalý a hluboký humanismus.

V těchto pracích pozdního tvůrčího období dochází k syntéze léta zrajících postupů, které procházely umělcovým dílem nezávisle na sobě. Spojuje se zde figurální tvorba pramenící z výbojů moderního umění a směřující ke klasice, s námětově relativně konvenční, avšak překvapivě invenčně podanou krajinářskou tvorbou. Propojují se zde léta věnovaná studiu, které ostatně nikdy nekončí, léta uměleckého zrání s léty duchovního růstu i se skrytou pamětí generací.

Inspirace akvarelů je ryze duchovní, proto se tolik vzpírají každé interpretaci. Některé prameny jsou však zřejmé – je to antika, antická filosofie, a zejména hluboce prožitá tradice křesťanství obojího Zákona. Někdy autor reaguje na aktuální dění, častěji volně navazuje na obecná morální filosofická témata a v případě této výstavy vychází z novozákonních příběhů. Převážně se jedná o figurální kompozice – samozřejmě nikoli popisně přesné. Jimi vyjadřuje absurditu žití a směřuje k morální očistě, antický dramatické katarzi. Mnohé další akvarely s duchovní tematikou pak zcela opouštějí konkrétní předlohu a plně směřují k abstrakci podle biblického výroku: „*Duch vane, kam chce*.“ Poněkud snazší je nalézt alespoň vnější význam u akvarelů, jejichž název poukazuje k některé z událostí, které jsou zaznamenány v bibli. Většina námětů se vztahuje k Novému Zákonu a jejich inspiraci lze přirovnat k orlímú vzletu slov svatého Jana Evangelisty. Téměř u všech je pak přidáno slovo nebo dokonce několik slov pro vysvětlení, jsou však často pouze v italštině, a tak je význam opět poněkud znejasněn a pochopení tím mírně znesnadněno.

Miloš Šimurda již o polovinu překročil věk, kdy většina lidí uzavírá svou profesní kariéru. Na odpočinek nepomyšlí a do minulosti se obrací, jen aby nově promyslel a malířsky interpretoval témata, která ho kdysi zaujala. Stále tvoří a stále přijímá nové výzvy nepopsané obrazové plochy. Bytostně směřuje k budoucímu času a pln tvůrčích záměrů s vnitřní radostí přistupuje k bělostnému plátnu, aby se vydal na další etapu svého putování v duchu a v pravdě. V dnešním globalizovaném světě se jeho poselství o hodnotách evropské kultury stává oporou i vzpruhou, nadějí i poučením. Pak je spravedlivé Mistru Šimurdovi popřát, aby se mu dostalo při dobrém zdraví splnění příslibu z devadesátého prvního žalmu: „*Dlouhých let dopřeji mu do sytosti...*“⁴

1 Miloš Šimurda, „Oblaka nad Trojanovicemi“, Památník bratří Strnadlů a Jana Knebla v Trojanovicích, 14. 7. – 14. 8. 2016.

2 Miloš Šimurda, „Pozdravení pokoje – Evangelia“, VMP v Rožnově pod Radhoštěm, Výstavní sál – Sušák, 5. 12. 2016 – 28. 2. 2017.

3 Znovu musím říci totéž, co o výstavě krajin v Trojanovicích. V jeho ateliéru jsem opět užasl nad novým obrazem sv. Tomáše. Byl jsem překvapen nejen malířskou kvalitou obrazu, jeho vznešeností i klidem, ale i fyzickým výkonem dvaadvadesátiletého muže. Aby zvládl dva metry výšky obrazu, musel běhat po štaflích i sklánět se až k zemi a stále udržovat svou představu o barvě, tvaru a kompozici. A já, o generaci mladší dědek, mu závidím, že vůbec nepoužívá brýle.

4 V kralickém překladu z roku 1613 verš zní: „*Dlouhostí dnů jej nasytím a ukáži jemu spasení své.*“ (Ž 91,16)

Unikátní soubor obrazů Miloše Jiříka

Olga Mehešová

Na sklonku svého života daroval na podzim loňského roku vsetínskému muzeu semetínský rodák Ing. Miloš Žádník, CSc. (1923–2017) obrazy, z nichž většinu namaloval v 50. letech 20. století v Praze pod uměleckým pseudonymem Miloš Jiřík.

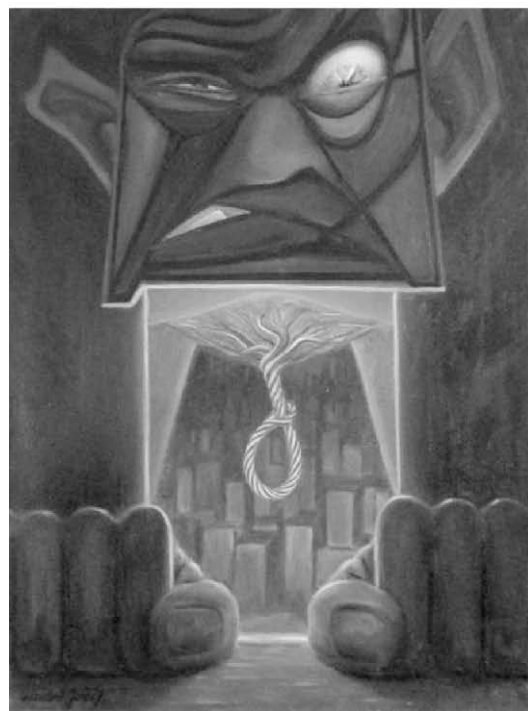
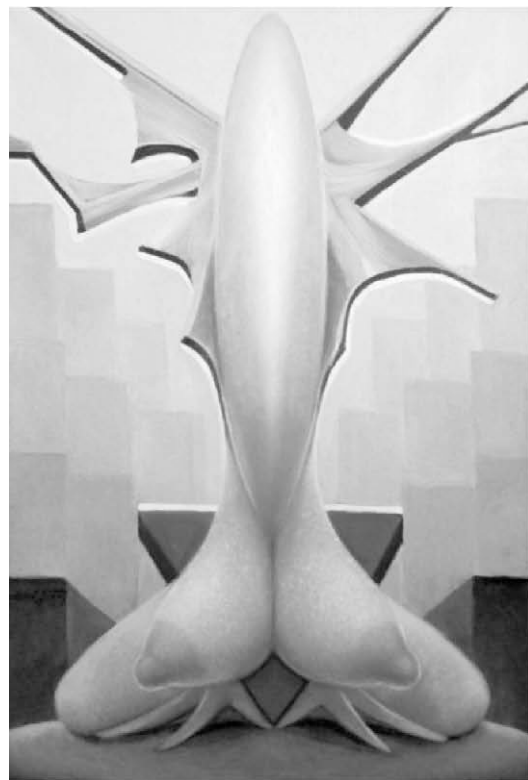
Kolekci dvaceti obrazů tvoří unikátní a poměrně početný soubor symbolických a surreálně vyznávajících olejomalb na plátně z 50. let minulého století (17) doplněný o portréty (2) a krajinomalbu (1), z čehož idylická valašská krajina a komorní portrét matky jsou autorovými prvotinami. Darovaná díla jsou dokladem kvalitní amatérské malířské tvorby rodáka z našeho regionu, jehož originální dílo vykazuje nejen výjimečnou výtvarnou hodnotu, ale nese i etické a duchovní poselství. Přes velké zdravotní problémy byl dárcе natolik laskav, že kromě obrazů poskytl Muzeu regionu Valaško prostřednictvím e-mailové korespondence, provázející proces převodu děl ze soukromého majetku do muzejní sbírky, své vzpomínky na mládí (a členy rodiny), úvahy o umění a více než polovinu malířských děl doprovodil komentářem, který umocnil výpovědní hodnotu obrazů.

Miloš Žádník pocházel z intelektuálně a duchovně založeného rodinného zázemí. Strýc jeho otce Viktora Žádníka, učitele ze Semetína (dnes součást Vsetína), byl první děkan vsetínské farnosti Augustin Žádník. Milošovo mládí bylo poznamenáno rodinnou tragédií: tatínek byl pro své hluboce filosofické, morální a duchovní postoje během druhé světové války umučen nacisty. (Po válce byl Viktoru Žádníkovi udělen in memoriam Československý válečný kříž.)

Výtvarné nadání Miloš Žádník mohl zdědit z obou rodových linií: jak po mamince, která dle jeho slov „malovala velmi pěkně“, tak i po strýci Jiřím Žádníkovi, z jehož zdrobnělého jména Jiřík později odvodil i svůj umělecký pseudonym. Milošův otec, který po celý život truchlil pro svého předčasně zesnulého bratra Jiříka, „s velkou péčí a láskou uchovával“ jeho kresby a u svého syna „první projevy talentu podporoval“. Výtvarné školení získal Miloš Žádník za 2. světové války coby student vsetínského gymnázia u malíře Františka Makovičky, profesora kresby, základů malby, deskriptivní geometrie a matematiky, který svému talentovanému a oblíbenému žákovi věnoval neúplná skripta anatomie pro výtvarníky od maďarského vysokoškolského profesora Jenő Barcsaye. Ve vzpomínkách o svém prvním i posledním učiteli Miloš Žádník napsal: „Z jeho oficiální výuky jsem si odnesl jen znalosti postupu a zákonitostí zobrazování prostorových skutečností v ploše, techniku kresby a z malířských technik techniku akvarelu. O jiných malířských technikách jsem se od něho dovídal jen z ukázek, doporučení, rad a vyprávění, pozval-li mne do svého kabinetu, který používal i jako ateliér. Jako učitel zastával názor, že umělec ani dobrého člověka sebelepší výukou vyrobit nelze. U učitele mne to tehdy překvapilo, ale dnes tento názor plně sdílím. Jako dnes slyším také jeho slova: „Zdrojem malířského kumštu je jen to, co můžeme vidět a prožít. A jak to podstatné zachytit a ostatním předat, to už je všechno dávno obsaženo v dílech mistrů. Tak se na ně pořádně dívej.“

Po absolvování gymnázia vystudoval Vyšší průmyslovou školu strojní ve Vsetíně, nastoupil jako pomocný dělník v závodě Svit v Gottwaldově a časem se stal vedoucím metalografické laboratoře. Závod ho doporučil ke studiu na Vysoké škole technické Dr. Eduarda Beneše v Brně (studium ukončil druhou státní zkouškou v roce 1950). Jako strojní a elektrotechnický inženýr začal pracovat v Leteckém výzkumném a zkušebním ústavu v Praze. V roce 1959 mu byla udělena hodnost kandidáta věd a coby vědecký pracovník se uplatnil v oboru aerodynamiky.

Vedle své vědecké práce maloval a psal filosofující pojednání. Mezi lety 1999 až 2006 vydal v nakladatelství Svítání v Hradci Králové v několika upravených vydáních publikaci „Zamyšlení nad lidským bytím: nové chápání světa – cesta řádu života“, z nichž je dle autorova soudu nejkomplexnější „Řád života“ (2006). Humanistická filosofie Miloše Žádníka je zalo-

Majestát života Země – autorův komentář k obrazu:
Výtvarný projev nejvyšší úcty bioústroji, umožňujícího člověku plnit svou základní povinnost k „životu jako jevu“. Trojúhelník, zde symbol moci života (sebevědomého druhu bytí), moci intelektu, který byl přítomen při vzniku života a je přítomen i při jeho uchovávání v čase. Projev úcty navzdory mravně nezralým licoměrníkům a lhářům projevujícím k tomuto bioústroji neúctu, pohrdání a posměch...

Řád hrubé moci – autorův komentář k obrazu:
Zobrazeno je temné monstrum, opírající se o ruce sevřené v pěst (diktát). V plošném zobrazení vytěšňuje monstrum veškerý volný prostor (volnost). Z břicha monstra visí dolů oprátka upletená z jeho vlastních „břišních cév“. Výraz obličje monstra vyjadřuje podezřívavost, násilí a krutost. V průhledu mezi rukama a nohama monstra je vidět života (svobody) zbařený prostor.

žena na dualistickém principu řádu života a řádu moci: „Žijeme v době, v níž jsou ideje nahrazovány ekonomickými zájmy. Mravní termíny z politického slovníku vymizely a dominantním mezilidským vztahovým činitelem se stala osobní vlastnická moc. Důsledkem je, že všechny přežívající řády moci řád života hrubě porušují – ničí životní prostředí a posunují lidstvo krok za krokem k dramatické zhoubě – k dalšímu násilí a sebeničeni. Násilí je každé využívání síly, které porušuje řád života. Současným úkolem vládců je nalézt co neúčinnější způsob, jak vést své národy (rodinou, školou a správou země) k naplňování řádu života – jak se duchovně podřídit této přirozené autoritě.“¹

Na obaly publikací byly použity obrazy „Nad tajemstvím života (Čas)“ a „Strach, hrůza, děs“. I když autorovy malby byly vytvořeny dříve než texty, tj. v 50. letech v době politických procesů, jejich témata i morální apel plně souzní s autorovou filosofií a jsou svědectvím o kompaktnosti jeho myšlenkového a obrazného světa: „...přestože jsou všechny (obrazy) adresovány lidským duším, jen některé z nich nesou znaky harmonie s řádem života; jsou to např. obrazy: Džezová píseň, Touha, Nad tajemstvím života nebo Anuška. Jiné nesou výrazné znaky řádů moci a mají spíše povahu účtů, které jsem předkládal (adresoval) svědomí vládců – držitelů moci. Jsou to např. obrazy: Hněv otroků, Řád hrubé moci, Suma utrpení nebo Modrá jablka.“

Ve své korespondenci zaslané vsetínskému muzeu se Miloš Žádník také zamýšlel nad významem a posláním umělecké i vědecké tvorby (obojí považoval za tvůrčí činnost): „V prvním mailu jsem Vám, paní magistro, psal, že obraz je produkt člověka adresovaný lidským duším a hodnota obrazu že je dána jen jeho schopností s kladně rozvinutou duší diváka rezonovat. Zde doplním, že kladně rozvinutou duší se tu rozumí duše, která v kladném vzrušení přijímá vše, co životu jako jevu prospívá, a vše, co mu škodí, odmítá. To ovšem klade nároky nejen na rozvinutý instinkt, ale i rozvinutý

rozum. A kromě toho to současně říká, že dílo malíře (a každého jiného umělce) i dílo literáta a vědce by mělo především akcentovat povinnosti člověka k životu jako jevu; mezilidské vztahy by mělo smiřovat; upozorňovat lidi na úchytky ideových nábojů, doby a místa a zdravé stavy lidských duší by mělo stabilizovat. Zkrátka: mělo by přispívat k nahrazování lidských výmyslů pravdou – poznávanými zákony života – a touto pravdou by mělo dílo umělce, literáta i vědce lidem dodávat životní jistotu, harmonizovat jejich soužití a pomáhat jim vytýčovat správné vývojové cesty člověka jedince i lidstva.“

Soubor obrazů Miloše Jiříka z 50. let 20. století je obdivuhodně početným a vyzrálým malířským dílem, a to jak po stránce formální, tak i obsahové. Překvapuje rozsahem, celistvostí koncepce i svou kvalitou, o to více, uvážíme-li, že se jedná se o tvorbu tehdy třicetiletého profesionálně neškoleného malíře, který se malování věnoval příležitostně a který byl v té době soustředěn na svou začínající vědeckou kariéru, již zasvětil svůj profesní život.

Shodou okolností se unikátní soubor zachoval do současnosti (byl uskladněn, zapomenut a nalezen) a zásluhou velkorysého rozhodnutí autora a dárce v jedné osobě byl věnován regionálnímu muzeu, kde bude uchován jako památka na výjimečnou tvůrčí osobnost, rodáka Ing. Miloše Žádníka, CSC.

Prameny

Muzeum regionu Valašsko, muzeum Vsetín, Dokumentace výtvarníků regionu, Sloha Miloš Jiřík, E-mailová korespondence (červenec – říjen 2017), Vzpomínky na mládí (13. 7. 2017, doplněno 3. 8. 2017).

1 Dostupný z WWW: <http://www.za-svet-bez-nasili.cz/kniha-proti-kazdemu-nasili/> [cit. 2017-03-08].

Z Karlovského muzea Zdeňku Hartingrovi

Poprvé jsem se setkala se Zdeňkem Hartingrem (2. 3. 1958 – 30. 11. 2016) v roce 2002, kdy jsem nastoupila do Karlovského muzea. Dodával nám do prodeje pohlednice se svými fotografiemi, posléze také pexesa, leporela a kalendáře, pro které si přicházelo stále více návštěvníků. Spolupráce se dále prohlubovala, až zákonitě vyústila v uspořádání fotografy výstavy v roce 2004. Při přípravě její koncepce a poté při instalaci výstavy byl velmi pečlivý, precizní, a tak není divu, že se výstava povedla a měla veliký úspěch.

Setkávali jsme se i při pořádání výstavy fotosoutěže Valašská krajina (od roku 2004), kde byl při několika ročních členem odborné poroty.

Pan Hartinger každou chvíli přicházel s novými kouzelnými záběry Velkých Karlovic, které jsme následně, s jeho milým svolením, mohli využít do našich propagačních materiálů a publikací. Dnes jsou součástí elektronického muzejního fotoarchivu, který obsahuje na 300 snímků, a jedná se zejména o fotografie krajiny, lidové architektury a folkloru.

Nikdy nezapomenu, jak k nám do muzea a informačního centra přicházel s úsměvem na rtech a rozzářený jako sluníčko a rozvyprávěl se, jaké „ohromné“ záběry se mu podařilo zachytit.

Poezie Valašska fotoaparátem Zdeňka Hartingra (Archiv Karlovského muzea ve Velkých Karlovicích)

Přesně v tyto momenty ve mně začal uzrávat nápad na výstavu fotografií lokalit, které Zdeněk Hartinger nafotil jak v minulosti, tak i v nedávné době, a to ze stejného místa. Jejich vzájemné porovnání by umožnilo sledovat proměny Velkých Karlovic za uplynulých více než padesát let. Nápad se mu líbil: „To bude ohromné,“ zaznělo z jeho úst. Bohužel, k uskutečnění již nedošlo. Škoda, protože si myslím, že tuto výstavu mohl vytvořit jen on – „dvorní fotograf Velkých Karlovic“, jehož putování s fotoaparátem po kraji bylo 30. listopadu loňského roku navždy ukončeno.

Byl to člověk, kterého jsem si nesmírně vážil, fotograf s velkým „F“ a jistě nejen nám ve Velkých Karlovicích bude chybět. Zdeňku, za vše děkujeme.

Soňa Kollandová

Projekt Lesní sklárny na Valašsku

Valašsko je svými sklárami známo především od druhé poloviny 19. století, kdy se provozu zdejších skláren ujímá firma S. Reich & Co. Rodinná sklářská firma se záhy zařadila k největším podnikům v celém Rakousko-Uhersku a na Valašsku spravovala celkem pět skláren a jednu samostatnou brusírnu. Sklářská tradice regionu však sahá daleko hlouběji do historie. Zalesněné a řídcí osídlené svahy Beskyd a Javorníků skýtaly dostatek základních surovin a pro vlastníky panství tak sklárny představovaly ideální možnost zhodnocení jinak těžko přístupného majetku.

Tzv. lesní sklárny vznikaly v horských údolích bukovo-jedlového pásma v blízkosti potoka. Jednalo se o sklárny putovní, které budoval (nebo jen pronajímal pozemek) vlastník pozemků. Sklámu osadil sklářským mistrem, který se stěhoval s celou rodinou i specializovanými pracovníky. Majitel pak v součinnosti s ním zabezpečoval prodej a distribuci zboží a stanovil nájemci podmínky provozu, obsahující i formu a výši odvodů. Sklárna existovala v dané poloze blíže neurčitou dobu (u větších hutí šlo přibližně o 30 let), dokud byly základní suroviny v rentabilním dosahu. Po přestěhování sklárny zůstala lokalita mnohdy pustá, protože kromě hutě se na ní nerozvinuly jiné samostatně funkční hospodářské celky. Sklo vyráběné v provozovně tohoto typu zpravidla nedosahovalo kvality velkých stabilních sklářských hutí, často ani nebyvalo dále rafinováno (malováno, broušeno).

Projekt Muzea regionu Valašsko nazvaný „Lesní sklárny na Valašsku“ se zabývá právě oním prvním stádiem sklářské produkce, které interdisciplinárně zpracovává z hlediska archeologie, historie umění, historie, genealogie, etnografie a environmentalistiky. Soustředí se především na doložení chodu a přesnou lokalizaci menších skláren, které v lesích daného regionu fungovaly od počátku 17. až do počátku 19. století. Do průzkumu naopak nejsou zařazeny sklárny, které už lze považovat za stabilní průmyslové podniky. Ty byly budovány v osídlené oblasti s dlouhodobě zajištěnou dopravou surovin i distribučním plánem výrobků. První sklámou tohoto typu ve zkoumaném regionu byla Františčina huť ve Velkých Karlovicích, která fungovala ve středu obce v sousedství mlýna od roku 1827.

V první etapě pátrání po zaniklých sklárnách probíhalo především prostřednictvím rozboru literatury a map. Kartografický materiál, který je k dispozici (I., II. a III. vojenské mapování a indikační skici stabilního katastru), však pochází až z dob, kdy už většina zkoumaných skláren nebyla v provozu. Přesto nabízí možnost pracovat jak s pomístními názvy, tak s charakterem krajiny a konkrétními stavbami. Výjimkou je Komenského mapa (1624, resp. 1627), která však odkazuje pouze k jediné sklárně na daném území. Vedle písemných zdrojů (k nimž se v další etapě výzkumu přidá i širší rozbor pramenů, genealogie, chemický rozbor nálezů) je důležitým zdrojem i vyprávění starousedlíků, které sice má svá úskalí (i s nimi bylo třeba se v rámci výzkumu vypořádat), ale přináší i pozitivní výsledky.

Kde tedy fungovaly na Valašsku lesní sklárny? Zatím bylo vytipováno sedmáct lokalit, přičemž u čtyř z nich již byla potvrzena přesná poloha a proveden prvotní povrchový sběr a dvě z nich byly ze seznamu vyškrtнутy. Konkrétně v oblasti meziříčsko-rožnovského panství se na konci 18. století nacházely sklárny na katastrech obcí Dolní a Prostřední Bečva. K lokalizaci sklárny v trati Horní Rozpité vedly především nálezy skla z nedávné doby, povědomí místních i obecné

Dokumentace kumulace výrobního odpadu na lokalitě Horní Rozpité
(Foto Pavel Mašlán)

zmínky v literatuře. Průzkum na místě potvrdil výskyt střepů jak hotových výrobků, tak hutního skleněného odpadu a úlomků sklářských pávní. Ještě přímočařejší pak byla lokalizace sklárny v katastru vedlejší Prostřední Bečvy, k níž krom pramenů a literatury vedlo i toponym – terasa nalevo od potoka Kněhyně při cestě na Pustevny se dodnes nazývá V Hutí. Navíc je sklářská huť zaznamenána jak na mapách z I. vojenského mapování, tak na indikační skice a zmínky o chodu sklárny nacházíme v pramenech od roku 1772 až po rok 1841, kdy byl provoz už definitivně ukončen. To při určení polohy další sklárny ležící v katastru těžce obce byla situace mnohem složitější a k přesné lokalizaci, která je mimochodem pro lesní sklárnu ne zrovna typická, vedlo především vyprávění starousedlíka. Nicméně i zde byla existence sklárny potvrzena přesvědčivými výsledky povrchového sběru. Otázkou však zůstává, kdy (a jestli vůbec) a za jakých podmínek tato sklárna situovaná západně od usedlosti Podstupně pod hřebenem Radhoště koexistovala s hutěmi v okolí.

V roce 2017 čeká tým muzea další fáze projektu, jejímž výsledkem by mělo být dokončení prvotní lokalizace skláren na panství meziříčsko-rožnovském, a to především v oblasti těch nejstarších hutí souvisejících se značkou na Komenského mapě. Následně se pozornost přesune i k vedlejšímu vsetínskému panství (zatím zde byla přesně lokalizována sklárna v Novém Hrozenkově – Břežité). Sklárny na obou panstvích jsou propojeny prostřednictvím sklářských mistrů, kteří je vedli, ale i faktem, že suroviny k výrobě byly mnohdy čerpány ze stejných zdrojů. Jedním z cílů projektu je i vyjasnění těchto vztahů, stejně jako doložení kontinuity skláren na jednotlivých panstvích a případně i jejich vazba na sklárny v přílehlých Uhrách.

První etapa projektu ukázala, že výzkum lesních skláren na Valašsku má skutečně potenciál přinést nové, neotřelé informace. Nejlepším příkladem je fakt, že poslední rozsáhlá publikace věnující se baroknímu

Nález části sklářské pánve na lokalitě Podstupně (Foto Kamila Valoušková)

sklu na Moravě uvádí v námi sledované oblasti pouze dvě polohy, a to jenom na základě písemných pramenů. Projekt Lesní sklárny už pracuje s osminásobným množstvím a ze čtvrtiny z nich již získal archeologické artefakty. Výsledky první etapy výzkumu byly prezentovány v loňském roce na mezinárodní konferenci v Jablonci nad Nisou, kde natolik zaujal, že byli přednášející vyzváni k prezentaci na další mezinárodní konferenci v Bratislavě.

Pozornému čtenáři jistě neuniklo, že k pozitivnímu nález sklárny na lokalitě Podstupně došlo na základě lidového povědomí. Obracíme se proto na veřejnost s výzvou o poskytnutí informací, které by mohly vést k doplnění či zpřesnění celkového obrazu tohoto zajímavého historického jevu našeho regionu.

Kamila Valoušková, Samuel Španihel

Nový film z Valašska – Tehdy spolu

Do kin přichází nový český celovečerní film z období druhé světové války, odehrávající se na Valašsku.

Film „Tehdy spolu“ je dalším dílem autorky Marty Santovjakové Gerlíkové, a to ve spolupráci s kameramanem a režisérem Jiřím Novotným a hudebním skladatelem a scénáristou Petrem Kubelíkem. Po letní komedii „Děda“ se autorka rozhodla opět natočit film s valašskou tematikou, který se odehrává v době druhé světové války. Na rozdíl od předchozího snímku, kdy bylo Valašsko představeno spíše v idealizované a zábavné podobě, se chtěli tvůrci filmu více zaměřit na historii regionu a ukázat Valašsko takové, jaké ve skutečnosti bylo. Největší inspirací byla pro tvůrce prostá krása jejich rodného kraje, ale i chudý a dosti tvrdý život Valachů. Film nabídne náhledy na valašské tradice a zvyky během roku z pohledu mladé dívky, která se s nimi seznamuje.

V ději se přeneseme na počátek 40. let minulého století. Hlavní hrdinkou je mladá židovka Tereška Zágorová, která v utajení přichází na Valašsko, aby unikla transportu, který postihl její rodinu. Tereška zde nachází novou rodinu i přátele. Její největší oporou je spolužák Jožka, který jí pomáhá sžít se s novým prostředím, a díky němu zapomíná dívka na krutý osud své rodiny. Mnohým sousedům ale nové děvče ve vesnici nedá spát. Tíha válečné doby doléhá i na venkov a dívka si musí dávat pozor, aby její tajemství nikdo neodhalil.

Snímek vznikl za herecké účasti Františka Segrada, coby učitele více tříd, Barbory Čemotové, v hlavní roli Terešky, a Elišky Balzerové, která propůjčila svůj hlas do role vypravěče celého příběhu. Ve filmu se také objeví mnoho folklorních souborů a spolků napříč Valašskem, předně pak soubor Ovčák z obce Hovězí, dále Bača, Troják, Vsacan či čerti z Francovy Lhoty. Můžeme se opět těšit na krásné záběry valašské krajiny kameramana Jiřího

Z natáčení: režisérka Marta Santovjaková Gerlíková s kameramanem a režisérem Jiřím Novotným (Fotoarchiv M. Santovjakové Gerlíkové)

Novotného, doprovázené hudbou Petra Kubelíka. Při práci na historické části filmu Děda se Gerlíková spojila s předními osobnostmi z oboru etnografie, a to s Lucií Uhlíkovou, Věrou Kovářů, Danielem Drápalou a Karlem Pavlíškem. Tito odborníci jí byli nápomocni při výběru a rozepisování témat, které chtěla autorka ve filmu použít.

Gerlíková ve spolupráci s etnografy a kameramanem vytvořili mnoho materiálu pojednávajícím o tehdejšími tradičním životě na Valašsku. Některé z těchto záběrů se již uplatnily ve filmu Děda. A jelikož ve střížně zůstalo mnoho nepoužitého materiálu z historických scén, rozhodli se jej autoři přenést na stříbrné plátno. Na základě záběrů se pak vymýšlel scénář, na kterém spolupracovala Marta Santovjaková Gerlíková s Petrem Kubelíkem. „Byl to měsíc zajímavých setkání u nás v kotelně. Pro mě je to místo, které má jakési génus loci. Petr doma vždy napsal kus scénáře, o kterém jsme diskutovali, a následně ho upravovali. Mě pak čekalo rozvětvení voice overu pro Elišku Balzerovou, která diváka ve filmu provází svým hlasem coby Tereška Zágorová. Na diváka čeká nejen filmový zvrat a nejedno překvapení. Nečekejte komedii, ani drama. Jde o poetický, historický film o nás a o Valašsku,“ tvrdí Gerlíková.

Kromě historického filmu připravuje autorka také instruktážní film určený pouze pro školy o historii Valašska a o jeho zvycích. Tento projekt získal záštitu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Děti se tak seznámí s cír-

■ Barbora Černotová hraje hlavní roli – židovskou dívku Terezu Zágorovou. Jejího učitele ztvárnil František Segrado.
(Fotoarchiv M. Santovjácové Gerlíkové)

kevními i hospodářskými tradicemi, které dodržovali jejich předci. V tomto případě se již nejedná o hraný film, ale o instruktáž, kterou namluví František Segrado. „Cílem mé práce je, aby se co nejvíce lidí, nejen dětí, ale také dospě-

lých, dozvědělo o svých předcích. Jak vypadal jejich každodenní život, jejich radosti i starosti. Snažím se odbornou i populární formou všechno výše zmíněné k lidem přiblížit. Tajně doufám, že se inspiroji a budou tradiční život nejen na vesnicích, kde již někde zcela vymizel, obnovovat. Tímto chválím ty místa, kde ještě život s tradicí pořád žije“, dodává s úsměvem Gerlíková.

Film „Tehdy spolu“ se začal natáčet v únoru a filmový štáb opět vyjel do terénu, aby dotočil záběry potřebné pro nový film. Autoři si vybrali lokality, které jsou pro Valašsko typické; natáčelo se například na Pulčinách nebo ve Velkých Karlovicích. S kamerou také zavítali do interiéru školy a Vaškovy hospody ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Jak celý pobyt dívky na Valašsku dopadne, se nyní můžete přesvědčit v kině. Do kinodistribuce byl snímek uveden po slavnostní premiéře na Zlínském filmovém festivalu, která proběhla v květnu. O tom, jak se filmu daří, a mnoho dalších informací ze zákulisí filmu se můžete dozvědět na facebooku – „Tehdy spolu“ a také na webových stránkách (www.tehdyspolu.cz). Tento web koncipovala autorka také jako naučnou příručku o valašských tradicích, kterou vytvořila ve spolupráci s etnografy.

Nela Vlčková, Marta Santovjácová Gerlíková

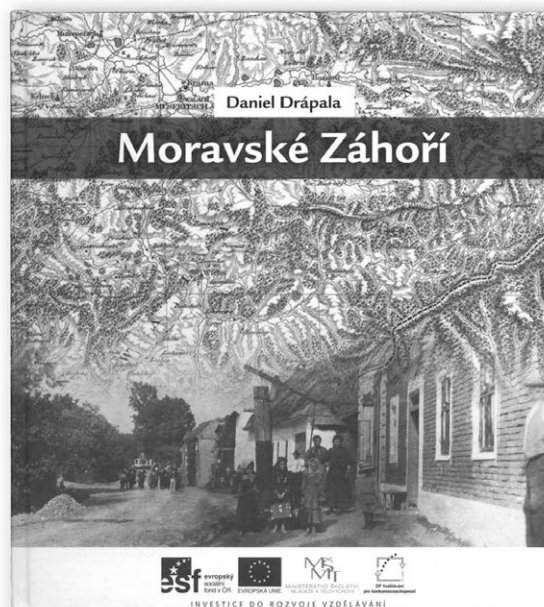
z publikací

Moravské Záhory

DRÁPALA, Daniel. *Moravské Záhory*. Vyd. 1. Praha: Česká národopisná společnost, 2014. 83 s. ISBN 978-80-905273-5-5.

Publikace doc. PhDr. Daniela Drápaly, Ph.D. nesoucí název Moravské Záhory je věnována regionu ležícímu v mírně zvlněné krajině Podhostýnské pahorkatiny. V minulosti stál tento region ve stínu sousedních výraznějších oblastí Valašska a Hané, nebo byl považován za okrajové území, ve kterém se kulturní jevy jen prolínaly. Kniha reflektuje současný zájem o celou oblast a její kulturu v minulosti a může dosud nepublikovanými informacemi sloužit jak odborné, tak široké veřejnosti. Nejedná se o vyčerpávající monografii o regionu, což naznačuje již samotný rozsah knihy, ale cílem je upozornit na historii a jednotlivé aspekty, které se podílely na formování oblasti. Vedlejším přínosem je bezesporu samotná popularizace regionu a poskytnutí informací vědecky podložených a přehledně zpracovaných.

Úvodní kapitoly seznamují čtenáře s pojmenováním regionu, nejstaršími zmínkami v dílech 18. a 19. století a významnými osobnostmi, díky kterým se nám dochovaly reálie kulturního života tamějších obyvatel. Závěr 19. století je spojen se zvýšeným povědomím o Záhory, neboť díky osobnosti P. Františka Příkryla vznikl právě zde jeden z prvních regionálních vlastivědných časopisů nazvaný „Záhorská kronika“. I přes řadu zajímavých záznamů výročního obyčejového cyklu a pokračující terénní výzkumy se region ani ve

20. století nedočkal větší popularity. Bohaté kulturní dědictví zůstávalo mimo hlavní zájem odborníků.

Součástí práce je zachycení vybraných událostí výročního obyčejového cyklu z 19. a 20. století s přesahem do současnosti, neboť řada těchto jevů je v některých vesnicích moravského Záhory udržována dodnes. Zajímavý materiál má ovšem jen málo upravovatelných, což souvisí s nerozvinutým folklorním hnutím na tomto území a částečně snad také s chybějícím přirozeným centrem oblasti.

V neposlední řadě se stal velkým přínosem knihy soubor map, který se v názorném barevném provedení zabývá rajonizací regionu a vnáší jasnější pohled na vývoj celého teritoria i přiřazení jednotlivých obcí v různých časových obdobích. Tato problematika jen dokládá prolínání kulturních prvků, ke kterému v oblasti moravského Záhory docházelo, a složitost problematiky poukazuje na bohatost a jedinečnost regionu.

Markéta Hnilicová

Nový „starý“ časopis
Acta musealia
Muzea
jihovýchodní Moravy
ve Zlíně
a Muzea regionu
Valašsko

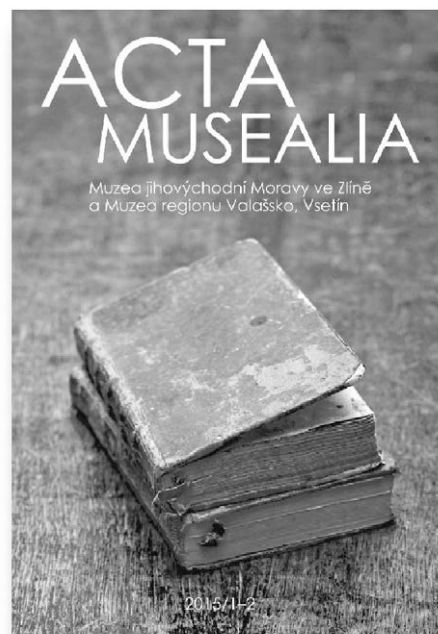
V září 2016 vyšel první ročník společenskovo vědního periodika *Acta musealia* Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko, který navazuje na stejnojmenný titul vydávaný zlínským muzeem od roku 1991. Spoluvydavatelem periodika se od roku 2015 stalo Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. Od roku 2010 vydávají totiž obě muzejní instituce společně přírodovědný časopis *Acta Carpathica Occidentalis* a tato spolupráce se velmi osvědčila. Proto bylo rozhodnuto i o společném vydávání jejich společenskovo vědního sourozence. Kromě nového vydavatele má nové periodikum další novinku. Příspěvky otištěné v oddílu Studie procházejí recenzním řízením, neboť cílem obou vydavatelů je zařazení časopisu do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice. Periodikum prošlo i grafickou proměnou, dostalo novou obálku i vnitřní grafické členění. Obsah je rozdělen do čtyř oddílů – Studie, Musealia, Personalia a miscelanea a Recenze.

Acta musealia uveřejňují příspěvky přinášející původní výsledky společenskovo vědního výzkumu především z regionu východní Moravy, zejména pak z území Zlínského kraje a okolí. Vydavatelé předpokládají, že spojení obou muzeí bude znamenat i možnost širšího regionálního záběru s přesahem na Slovensko. Ostatně již v prvním čísle je mezi recenzovanými příspěvky jeden ze Slovenska. Nerecenzovaná část pak dává prostor k otištění drobností, ba i perliček z muzejní činnosti, medailonků významných regionálních osobností, aktualit, recenzí a krátkých sdělení ze společenskovo vědních a příbuzných témat. Kromě příspěvků z tradičních muzejních oborů odborné činnosti, jako jsou archeologie, historie a etnografie, je zájmem periodika publikovat i články se zaměřením na pedagogiku a školství, a to zejména z oblasti spolupráce muzeí a škol. Tradičním počinem Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně je totiž bienální konference Muzeum a škola. Ve sféře historie jsou specifickým odvětvím dějiny firmy Bata a okruhy spojené s jejím působením nejen na hospodářské, ale i společenské, kulturní a sociální podmínky v regionu.

Časopis je vydáván s cílem zviditelnění činnosti odborných pracovníků oddělení společenských věd muzeí Zlínského kraje, navázání úzké spolupráce odborných pracovníků oddělení muzeí Zlínského kraje, rozvíjení spolupráce s odbornou veřejností včetně studentů a koncentrace výsledků výzkumné činnosti v regionu v jednom periodiku s dlouhodobým využitím. Do tisku jsou přijímány pouze práce originální, dosud neuveřejněné, v jiném případě je nutný předchozí souhlas redakční rady. Rukopisy procházejí recenzním řízením, o přijetí rozhoduje redakční rada na základě posudků obvykle dvou recenzentů.

První dvojčíslo „nového ročníku“ *Acta musealia* přineslo v recenzované části čtyři studie z oborů archeologie a historie, dvě z nich s baťovskou tematikou. V nerecenzované části byla mimo jiné otištěna část příspěvků přednesených na konferenci Muzeum a škola v roce 2015, z níž tentokrát nebyl vydán obvyklý sborník.

Další ročník, jehož první dvojčíslo by mělo vyjít v prvním pololetí roku 2017, má v recenzované části studií již devět. Opět jsou zde zastoupena zejména témata historická, samozřejmě i baťovská, archeologická

a etnografická. Z nerecenzovaných příspěvků stojí za zmínku recenze monografie Kateřiny Czinégové *Jménem zákona!*, kterou vydalo Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně v roce 2016.

Acta musealia zdárně překonala počáteční technické a organizační nástrahy a vydavatelé i členové redakční rady věří, že si v krátké době získají dobrou pověst a pevné místo mezi periodiky se srovnatelným zaměřením a obsahem.

Hana Kuslová, Alena Prudká

.....

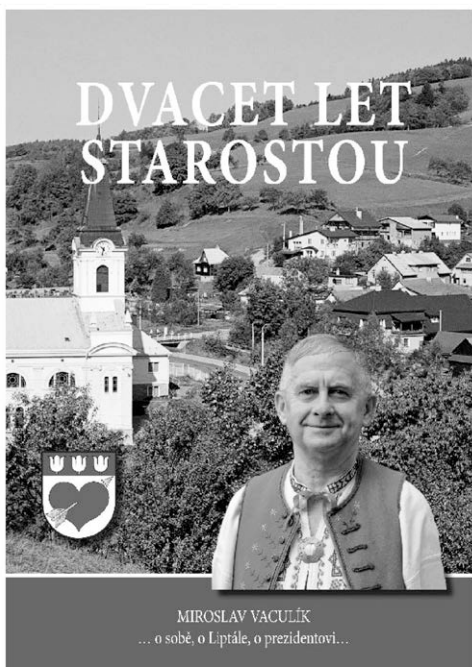
Dvacet let starostou

VACULÍK, Miroslav. *Dvacet let starostou*. Liptál: Ozvěny života, z. s., 2016, 255 s.

O loňských Liptálských slavnostech přibyla k regionální literatuře nová publikace, v níž Miroslav Vaculík hovoří „... o sobě, o Liptále, o prezidentovi...“ (jak se píše v podtitulu knihy). Autor se ohlíží za dobou nedávno minulou, kterou mnozí považujeme za stále živou současnost, a vytvořil vlastně jakousi kroniku – kroniku osobní a rodinnou, ale také kroniku své obce, kterou v přelomových časech po dvě desetiletí úspěšně vedl.

Knihy zaujme už na první pohled a na první prolistování. Svázána v pevných deskách nese na čelní desce detail pohledu na Liptál s evangelickým kostelem, přes něj je nahoře titul knihy, dole vlevo znak obce a vpravo autor ve valašském kroji – tedy všechny myšlenkové osy vyprávění. Text uvnitř je bohatě doplňován fotografiemi a celá kniha je spojena klidnou a noblesní grafickou úpravou (Ladislav Kubišta), která podtrhuje prostou krásu popísaných každodenností.

Publikace je rozdělena na tři základní části se závěrečnými úvahami a pro autora důležitými doplňky. V první části nazvané „Z mého života“ vzpomíná na své radostné dětství a mládí, zabrousí i hlouběji do rodinné historie a při vzpomínce na prarodiče připomene nelehký život předchozích generací. Každé sousto si museli tvrdě odpracovat, a přesto se dokázali z života těšit

a podělit se s potřebnými. Laskavě růžové brýle vzpomínek, které nám milosrdná paměť nasazuje, promění i úraz v záchranu před zbytečně ztraceným časem na vojně a normalizační šed' v krásné mládí. Už těmito vzpomínkami na mládí prostupuje autorův odpovědný vztah ke světu, v němž žije, ke společnosti, v níž vyrůstal, a k obci, k níž ho pojí hluboké rodové kořeny. Mluví zde dále o svém nástupu do zaměstnání i o sportovních aktivitách a pokračuje svým členstvím ve folklorním souboru Lipta (od r. 1965). Letmo pak prošel půl století, které v souboru protančil, a dalece přesáhl deklarovaný rozsah kapitoly. Následuje stručný a neobtěžující pohled na rodinný život.

Druhá část se jmenuje „Život v obci“ a bez ironie ji můžeme nazvat osobní vlastivědou. Všimá si přírody, zaznamenává vzpomínky starších lidí, život v obci v předchozích letech a pro autora osobně významné církevní zvyklosti liptálských evangelíků. V kapitole „Lidé a symboly“ (která by spíše

patřila do dalšího oddílu) popisuje vytvoření a udělení znaku a praporu obci Liptál (1997). Krátká úvaha „Občané se znamením chvály“ s úctou hovoří o spoluobčanech a uzavírá tento oddíl.

Takřka celá polovina knihy je věnována nejpodstatnějšímu tématu: Starostou Liptálu. Názvy kapitol mluví jasně (Ve funkci po revoluci, Co se podařilo udělat, Narození, svatba, smrt, Akce v Liptále, Navštívili nás) a směřují k tomu stěžejnímu, k získání titulu Vesnice roku. Soutěž je vyhlašována od r. 1995, je dvoukolová – krajská a celostátní. Liptál zvítězil v celostátním kole v roce 2006 jako první ze Zlínského kraje. Následovaly ještě tři další: Lidečko (2008), Komňa (2011) a Kateřinice (2014), které rovněž přispěly k vysoké úspěšnosti moravských obcí. Zajímavý je nejen popis cesty k tak ceněnému titulu, ale i následná milá povinnost účasti v hodnotící komisi dalších ročníků. V roce 2008 pak Liptál reprezentoval Českou republiku na evropské soutěži, a i když celkové vítězství nezískali, dovezli si z Holandska Evropskou cenu obnovy vesnice. A v roce 2015 získal Liptál jako první vesnice v Evropě cenu Zlatá Europea, kterou uděluje Evropská unie umění za dlouhodobý přínos v oblasti kultury a za pomoc obecním spolkům.

Emeritní starosta vyzvedává podíl všech, kteří se na úspěších aktivně podíleli, a váží si i přínosu své rodiny. S pochopením přináší i jiné názory a obtížným situacím čelí s humorem a vlídnou ironií. Dokázal plně využít možností, které doba přinesla k rozvoji milované obce. A srdce, které pro ni získal na praporu, jí celé věnoval.

Knihu je důležitým příspěvkem k regionální historii. Její význam snad nejlépe vystihla prof. Vladimíra Dvořáková: „Vážený pane starosto, moc děkuji za knihu, udělala mi opravdu radost. Těším se, až budu mít přes svátky trochu času si ji projít, ale ve čtvrtek ji chci ukázat ještě na předvánočním posezení katedry, protože kolegové se více věnují ve výzkumech místní politice, tak je i určitě potěší. Je vždycky fajn vidět nadšení a chuť dělat něco pro ostatní a pro to, aby se lidé cítili doma dobře. Možná to zní trochu jako fráze, ale někdy mám pocit, že kdyby takový přístup převládal, tak by se nám žilo mnohem lépe.“ (<http://ozvenyzivota.cz/>)

Tomáš Mikulašík

pozvánky

Výstava Zbrojovka a město

Rozhovor
s Alešem Šlechtou

Do 10. června je ve vsetínském muzeu otevřena výstava k 80. výročí vzniku Zbrojovky Vsetín. Založení továrny mělo zásadní vliv na místní průmysl i na samotný růst města. Vzhledem k důležitosti její existence pro Vsetín i k velkému počtu lidí, jejichž život s ní byl profesně spojen, věnujeme výstavě oba hlavní výstavní prostory v přízemí vsetínského zámku.

Výstava „Zbrojovka a město“ postihuje historii továrny a její význam pro rozvoj Vsetína. Jelikož je tradice výroby ve městě stále živá, jsou ve výstavě představeny také současné firmy. Výstava je rozdělena do dvou hlavních

■ Z výstavy Zbrojovka a město, Zámek Vsetín, 21. 3. – 10. 6. 2017
(Foto Milan Ošťádal)

částí. První se věnuje speciální výrobě – zbraním, municí a pyrotechnice. Jsou v ní vystaveny předměty ze sbírky Dr. Ondřeje Němčáka, která obsahuje větší makety výrobků speciální techniky Zbrojovky Vsetín a Jablunka, dodávaných zejména pro armádu (munice, zbraně, pyrotechnických výrobků a věcí

■ Aleš Šlechta, jednatel firmy Galvamet spol. s r. o.
(Fotoarchiv Galvamet)

souvisejících se speciální výrobou). Jedná se o nejucelenější sbírku těchto výrobků a maket u nás. (Sběrateli patří velké poděkování za ochotu sbírku Muzeu regionu Valašsko zapůjčit a prezentovat ji na probíhající výstavě.) Druhá část se zabývá vlivem továrny jak na urbanistický rozvoj Vsetína, tak i na místní školství, sport a kulturu. V této sekci je představena i civilní výroba – předměty či jejich části vyráběné v minulosti Zbrojovkou Vsetín, tj. vrtáky, rozbušky, tkalcovské stavy. Prezentovány jsou i současné firmy: Austin Detonator s.r.o., Indet Safety Systems a.s., ZVI a.s. a Galvamet spol. s r. o.

Nejen při příležitosti této výstavy, ale již delší dobu Muzeum regionu Valašsko spolupracuje s firmou Galvamet spol. s r. o., která se zabývá tepelným zpracováním a povrchovou úpravou kovů. Tepelné zpracování provádí vakuově i v ochranné atmosféře, vysokofrekvenční povrchové kalení, žihání bez ochranné atmosféry, omílání, černění aj. Založena byla v roce 1999, sídlí v údolí Jasenice v bývalém objektu Zbrojovky Vsetín č. 11, kde fungovala kalírna, pískovna, brusárna už od počátku existence zbrojní továrny. Společnost Galvamet získala v letech 2013 a 2015 ocenění TOP Odpovědná malá firma, a to za komplexní odpovědné řízení a ekologický systém společnosti.

Se zakladatelem a jednatelem společnosti, který se sám intenzivně zajímá o minulost Zbrojovky Vsetín, vám přinášíme na následujících řádcích rozhovor.

Nejste rodák z Valašska, co Vás přivedlo do zdejšího kraje?

V roce 1996 jsem přijal nabídku pracovat pro společnost TRUSTFIN a.s. Byla to pro mě výzva, přesně jak se lidově říká – jiný kraj, jiný mrav. A podotýkám, že jsem šťastný za život na Valašsku.

V regionu působíte a žijete několik let. Čím na Vás Valašsko zapůsobilo a jak vnímáte jeho specifčnost?

Jako rodilý Pražan křtěný Vltavou a původem ze Žižkova, jsem se s rodiči přestěhoval na Brdy, do vojenského prostoru, kde otec sloužil u vojenského útvaru. Tam jsem prožil dětství, poznával přírodu Brd a Křivoklátska, historii hradů a středních Čech. Zde na Valašsku jsem naproti tomu zažil větší zemitost lidí, větší sepectí s krajinou otců a přetrvávající původní kolorit, ať už v mluvě, tradici nebo řemeslné práci. Podle mě si většina zdejších obyvatel neuvědomuje, co za hodnoty zde máte. Zejména je vidět snaha o komunitní život, spolupráci mezi lidmi a dobrovolné spolčování, které zde funguje stovky let a je přirozené, na rozdíl od velkoměsta.

Vaše firma si zakládá na šetřném přístupu k přírodě. Můžete představit její ekologický program?

Jmenuje se Hra o Zemi. Je hrána všemi zaměstnanci, někteří jsou její součástí i mimoděk, ale jsou. Postupně, pomalu, někdy za peníze, jindy pouhou snahou o zlepšení jsou podnikány kroky k EKO. Ve staré řečtině je EKO – obydlí. Pro mě je obydlí i firma. Vysvětluji to zjednodušeně, jako pohádku o chaloupce, kterou si postavíte v hlubokém lese a vše, co potřebujete k životu, si musíte zajistit sám a na místě samém. Dnes se používá termín pro ekonomické subjekty, který zní „samoobsluha“. Dá se to prožít, je to zodpovědné k sobě, spolupracovníkům, zákazníkům, městu, státu i k planetě. To je EKO.

Hrdě se hlásíte k historii Zbrojovky Vsetín. Jak vidíte význam této továrny pro město v minulosti a jaký význam má pro Vás samého pokračovat v její tradici?

My jsme skutečně hrdí na předky, kteří Zbrojovku postavili. Chtěli bránit vlast. Měli velkou výzvu a postavili se jí s obrovským odhodláním. Nesmírně to respektuji. A protože jsem Čech jako poleno, tak je pro mě závazkem pokračování v tradici práce kalírny ve Zbrojovce. Také to, že jsme česká firma, máme spravedlivé odměňování za práci, a pevně věřím, že i spokojené spolupracovníky. Společně tu každý rok překračujeme nové limity. Nyní jsme i dodavatelé pro letecký průmysl, to pro nás bylo před pár lety nemyšlitelné.

Velké finále je v tom, že jsem nežil zbytečně a že „geny“ naší podnikové kultury, stejně jako „geny“ bývalé Zbrojovky, zasáhnou řadu lidí. Podporujeme tak uvažování v souvislostech, kdy malé činy ovlivní ty velké a naopak.

V objektu č. 11 je umístěno muzeum o historii Zbrojovky, kde jsou vystaveny dobové dokumenty, předměty a stroje související s továrnou. Co Vás přivedlo k myšlence muzeum založit?

Právě při seznamování s historií Zbrojovky jsem narážel na její význam pro zdejší lid a začal jsem sbírat různé historické předměty, až jich bylo pro malé muzeum.

Na jaký předmět z Vaší sbírky jste nejvíce hrdý a máte do budoucna v plánu muzeum rozšiřovat?

Jde o několik exponátů; předně tryskový stav Hrdina – jeden z prvních tryskových stavů, kterých pak Zbrojovka vyrobila tisíce. Dále pracovní stůl našeho bývalého technologa, pana Josefa Pekaře, včetně pomůcek, které se tu používaly k práci za socialismu, nebo dokonce za války. Muzeum Zbrojovky u nás ve firmě už žádný rozvoj nečeká, je to prostě minulost, která je pryč.

Máte osobně v historii nějaké oblíbené období či osobnost, která Vás inspiruje?

Ano. Je to secese, kubismus i období mezi světovými válkami, k nimž má naše země a její lid problémový vztah. Z osobností jsou to císař František Josef I. a prezident Edvard Beneš. K oběma chovám velkou úctu.

Děkuji Vám za rozhovor.

Pavel Mašláň

Výstava Dušan Jurkovič - Zrodenie básnika dreva

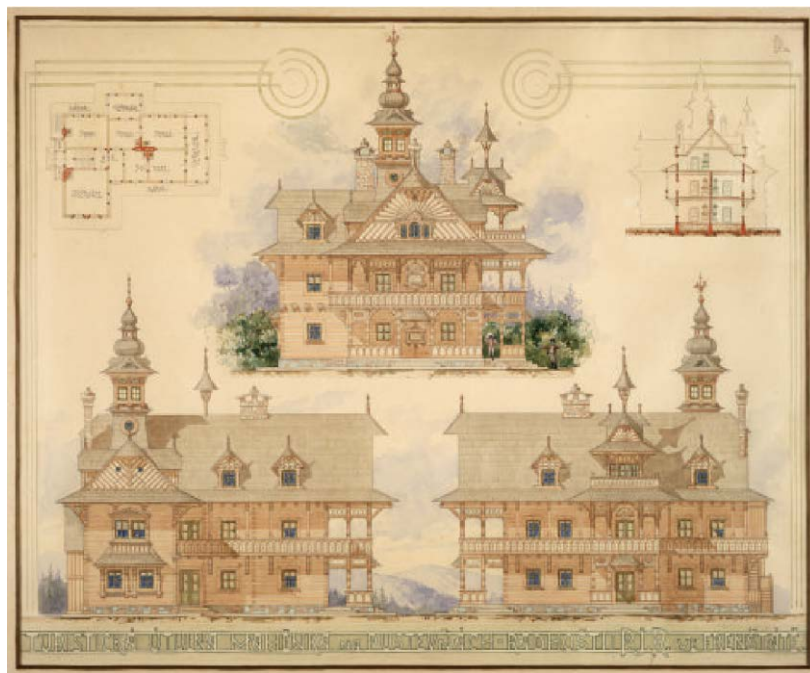
Muzeum regionu Valaško pripravilo na letošnú letnú sezónu v spolupráci s Lubovnianským múzeom a Valašským múzeom v prírode v Rožnově pod Radhoštěm výstavu venovanú architektovi Dušanovi Jurkovičovi a jeho inspirácii prejavu ľudovej výtvarnej kultúry v počátkoch architektonickej tvorby činnosti späté s Valašskom (1889–1899). Výstava bude otvorená od 21. května do 30. září v Hájovně Múzea ľudovej architektúry pod hradem Lubovňa.

Scénář výstavy zpracovalo vsetínské muzeum. Hlavním tématem jsou Jurkovičovy národopisné aktivity, studium lidové kultury a její reflexe v tvorbě „špecialisty antického slohu slovanského“ a „básnika dřeva“, jak byl začínající architekt okouzlený dřevěnou karpatskou architekturou, tvaroslovím lidového nábytku i bohatstvím lidové ornamentiky nazývan. Obrazový doprovod textů na panelech byl čerpán zejména z fondu pozůstalosti D. Jurkoviče ze Slovenského národního archivu v Bratislavě a z etnoarchivu vsetínského muzea.

Ve výstavě jsou prezentovány nábytkové kolekce, z nichž dvě pocházejí ze Vsetína a jsou autentickými ukázkami architektonického designérské činnosti ve 2. polovině 90. let 19. století. Další dva soubory, které spravuje rožnovské muzeum, jsou dokladem oblíbenosti stylového nábytku na Valašsku, který dle Jurkovičových návrhů či inspirovaný jeho dílem zhotovovalo na objednávku během prvních desetiletí 20. století zřejmě několik regionálních stolařských dílen.

Muzeum regionu Valaško vystavuje sedací nábytek z nejstaršího dochovaného nábytkového souboru vyrobeného dle návrhu Dušana Jurkoviče coby asistenta vsetínského stavitele Michala Urbánka pro Občanskou záložnu ve Vsetíně (1896), u něž se mísí historizující tvarosloví s lidovým dekorem. Kolekci ze soukromého vlastnictví ze Vsetína tvoří zařízení z Urbánkovy pracovny (asi 1899), které svým stylovým pojetím i ornamentem (včetně motivu holubičího ocasu) odpovídá Jurkovičovu nábytku pro penzionát Vesna v Brně (1899) a pro lázeňské domy v Luhačovicích (v případě kancelářského křesla odkazuje také k vybavení Jurkovičovy vlastní brněnské vily).

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm do výstavy zapůjčilo dva velké ložnicové komplety. Starší je původem z Příbora z doby kolem roku 1911 a mladší je z Frenštátu pod Radhoštěm z roku 1928. Jedná se o soubor, který byl původně vyroben do apartmánu prezidenta Tomáše G. Masaryka při příležitosti jeho návštěvy na Pustevnách. Nábytek, který sice svému původnímu určení nakonec nesloužil, získalo muzeum v roce 2003 a dalo dle něj vyrobit současný stylový mobiliář do ubytovny Maměnka. Kolekce z rožnovského mu-

Jurkovičova Maměnka na Pustevnách – dle slov publicisty J. Merhauta (1899) je stavba spolu s Libušínem architektonickými básněmi, velkolepými i milými, nádhernými i prostými, originálními výkony zjemnělé kultury prosycené silným dechem prostého domova...
(Slovenský národní archiv)

zea jsou na výstavě představeny v náznakové instalaci dobových pokojů, jejichž atmosféru dokresluje komorní podobizna 73letého Dušana Jurkoviče od vsetínského rodáka Františka Hlavici (1941) a od téhož malíře také reprezentativní portrét Tomáše G. Masaryka (1926), původně ze vsetínské Nové radnice, obojí zapůjčené ze vsetínského muzea.

Vyvrcholením Jurkovičova pracovního pobytu na Valašsku byla realizace staveb a objektů pro horskou výletní osadu na Pustevnách, kterými uzavřel své desetileté působení v regionu a zároveň jimi završil ve své rané tvorbě etapu folklorně orientovaného historismu. Dílo mu přineslo dlouho očekávaný profesní úspěch a pro své malebně poetické kvality dřevěné architektury i zasloužený titul „básník dřeva“. Reprezentativní výzdobu jídelny Libušín z roku 1899 na motivy národních (úžeji i regionálních) bájí a pověstí přibližují návštěvníkům ve výstavě kopie návrhů Mikoláše Alše v měřítku 1:1, na nichž jsou vyobrazení zbojníci Ondráš, Juráš a Jánošík i portáš Stavinoha (ze sbírky Muzea regionu Valaško).

Tvorba geniálního architekta, která vznikala v průběhu více než 50 let, je rozseta po Moravě, Čechách, Slovensku i Polsku a stylově se klene od historismu přes secesi až po funkcionalismus. Ve výstavě ji zprostředkovává také projekce amatérského dokumentárního filmu z roku 2016 od Eduarda Mocka z Frýdku-Místku.¹ Film získal 1. cenu na soutěži Seniorforum v Kroměříži, 2. cenu na festivalu Střekovská kamera v Ústí nad Labem a čestné uznání na ARSfilmu.²

Věříme, že výstava o raném díle slavného slovenského architekta Dušana Jurkoviče, který v lidové tvorbě našel nevysychající pramen inspirace a zdroj čistě, nezkažené tvůrčí síly, zaujme veřejnost (a zejména turisty) a přispěje k úspěšné návštěvnické sezóně skanzenu ve Staré Lubovni.

Olga Mehešová

¹ Více o autorovi na webových stránkách (<http://www.filmdata.cz/osoby.php?detail=25>).

² Více o ocenění na webových stránkách (<http://www.csfv.org/>; <http://www.filmdata.cz/souteze.php?detail=630&oceneni>; <https://drive.google.com/file/d/0B16tfHsWuhupcVN5REtPeWJpcHM/view>).

První dva ročníky Glass sympozia Valašské Meziříčí

Po celou zimu měli návštěvníci zámku Kinských ve Valašském Meziříčí možnost obdivovat skleněné objekty, které vznikly v rámci druhého Glass sympozia Valašské Meziříčí v listopadu minulého roku. Sympozium (GSVM) uspořádala Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská ve Valašském Meziříčí, která je jedinou školou na Moravě vyučující sklářské řemeslo.

Historicky první ročník mezinárodního sympozia proběhl v roce 2014, kdy škola touto formou oslavila 70 let od svého založení. Týdenní akce tehdy přivedla do města významné představitele sklářského umění, kteří studentům i veřejnosti představili svou tvorbu prostřednictvím přednášek i praktických rad odhalujících jejich vlastní technologické finesy. Výtvarníci zároveň využili zázemí školní huti a brusíren k realizaci vlastních děl. Nejen studentům se tak naskytla jedinečná příležitost sledovat při práci francouzského výtvarníka Yana Zoritchaka, korejskou sochařku Song Mi Kim i legendy českého ateliérového sklářství Vladimíra Kopeckého, Zdeňka Lhotského a Jiřího Šuhájka. Ve výčtu účastníků sympozia pak nechyběli ani renomovaní sklářští výtvarníci působící na pedagogických postech – Martin Hlubuček, Jaroslav Kolář a Petr Stanický, stejně tak i teoretici a technologové sklářské tvorby.

Pro české sklářství i Valašsko obecně je velmi prospěšné, že úspěch sklářského sympozia probudil ve vedení školy ambici zavést je jako bienále, a tak o nový pavilon rozšířená budova SUPŠ hostila na sklonku loňského roku GSVM 2016. Pozvání tentokrát přijalo šest výtvarníků, kteří se se sklářským řemeslem důvěrně seznámili právě ve Valašském Meziříčí. Byli jimi jak současní pedagogové školy, s jejichž díly už se nějaké to desetiletí setkáváme na výstavách (Josef Divín, Ondřej Galia, Ondřej Strnadel a Luboš Šurýn z Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně), tak absolventi školy studující nyní

Z výstavy GSVM 2016 – Objekty od Zdeňky Fuskové z foukaného a hutně tvarovaného skla (Foto Kamila Valoušková)

v ateliéru skla Fakulty multimediálních komunikací UTB ve Zlíně (Zdeňka Fusková a Tomáš Krejčí). O přednáškovou část akce se zasloužili spisovatelka a publicistka Alena Ježková a expert na tavenou skleněnou plastiku ak. mal. Zdeněk Lhotský. Ten představil nejnovější realizaci svého ateliéru: skleněný sarkofág pro dánský královský pár.

GSVM je velmi efektivním završením dlouholetých aktivit školy, která na svou půdu pravidelně zve významné osobnosti české výtvarné scény a kultury. Těm zvláště inspirativním umělcům pak ve školní huti odlévají ruce do skla. Kromě toho škola udílí ocenění významným osobnostem regionálního sklářství, tzv. „Krásenskou stopu“ (odlitou ze skla vyvinutého školou). Na GSVM 2016 se této cti dostalo dlouholetému pedagogu SUPŠ Mgr. Petru Tichánkovi, který významnou měrou přispěl k dnešnímu uměleckému směřování původně řemeslné školy a podílel se i na výzkumných projektech Glass centra, u jehož zrodu také stál.

Výstava prací druhého ročníku Glass sympozia Valašské Meziříčí skončila, nicméně zážitky, zkušenosti i objekty z něj stále přetrvávají. Přinejmenším do doby, než je nahradí GSVM 2018.

Kamila Valoušková

10 let Zvonice Soláň

Soláň je místo, které učarovalo mnoha lidem. Krásné výhledy na téměř celé Beskydy od jihu a celé Javorníky od severu jsou umocněny bohatou historií. Návštěvníky Soláně okouzlují nejen krajina, historie tvorby umělců, ale i současný život na Soláni a v jeho okolí.

To vše vedlo členy Sdružení pro rozvoj Soláně a hlavně jeho předsedu ing. arch. Jiřího Kotásku k myšlence vytvoření kulturního centra, které by svou činností společenskou a kulturní dění na Soláni dále rozvíjelo. Zvonice byla slavnostně otevřena 18. listopadu 2006.

Provoz Zvonice byl zahájen prvním Valašským salonem. Postupně navazovaly další, periodicky se opakující akce: novoroční Tříkrálový koncert,

Ze Soláně (Archiv IC Zvonice)

Sečení lúk (Foto Jiří Janda) ■

Velikonoce, Sečení luk na Soláni, Malířské cesty, Malířská škola, Host na Soláni, Vánoční koncerty atd.

Zvonice dále rozšiřovala záběr svých zájmů. K Valašským salonům přibýly samostatné autorské výstavy malířů žijících i nežijících, a také výstavy dřevěných plastik, skla, fotografií a jiných uměleckých děl. Nezůstalo jen u prezentace malířů, bylo potřeba zaujmout začínající umělce a přispět k jejich rozvoji. Svou tradici si tak získala Malířská škola se známými lektory – zkušenými malíři a sochařská symposia.

Na Soláni se nejen malovalo, ale zněla tu i hudba a zpěv. V minulosti ve své tvorbě na toto místo nezapomněli např. Leoš Janáček, V. Novák ani Jaroslav Křička. A tak Zvonice přidává ve své programové nabídce k výstavám také hudební pořady a besedy.

Součástí života našich předků byly aktivity spojené s tradičními zvyklostními postupy a obyčejí. Aby ani naše mladá generace nezapomněla na to, co je na životě krásné a co je důležité, mnohé z těchto tradičních činností se staly základní osou projektové činnosti Sdružení pro rozvoj Soláně. Velikonoční neděle, vánoční odpoledne, masopust, dožínky, letnice, drápání peří, pečení chleba a další pořady si získaly návštěvníky, kteří se každoročně už těšili na nové ukázky řemesel a vzpomínání na minulost s lidovým uměním. Nikdy nechyběly hudba a tanec, které byly vždy součástí života.

Během uplynulých deseti let se Sdružení pro rozvoj Soláně se svými zaměstnanci a přáteli pustilo do tvořivých činností, jejichž výsledkem byla publikace Kulturní dědictví Soláně a jeho okolí, v roce 2014 přibyla celá edice Soláně vytvořená z jedenácti menších publikací.

Zvonice má i své prestižní akce, jež si získaly své místo v bohatém společensko-kulturním dění. Nejvýznamnější je folklorní festival, jehož desátý ročník se uskuteční letos 12. srpna.

Neméně významným počinem Sdružení bylo vybudování Galerie v přírodě, která si našla také své obdivovatele.

Za dobu své existence Zvonice Soláně uskutečnila v součtu 155 různých akcí a 75 výstav. Soláně je také oblíbeným místem pro svatební obřady; bylo oddáno již 365 párů.

Deset let uteklo jako voda a Zvonice si získala spoustu příznivců a přátel. Můžeme s klidným svědomím říct, že to bylo deset let docela povedených. Díky spolupráci kolektivu ze Zvonice s vámi všemi, co jste na Soláně zavítali, jsme dnes na dobré cestě se posouvat dál a snad i přispět ke zpříjemnění života nás i ostatních návštěvníků Soláně.

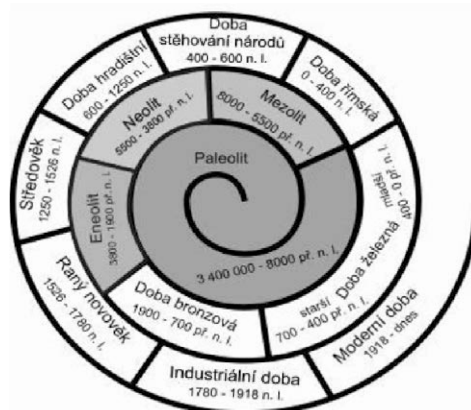
Alena Vašutová, Jana Křenková

muzeum
& škola

Archeologie Valašska III. Doba měděná

Samuel Španihel

Pozdní doba kamenná (3800–3500 př. n. l.) je nazývána díky objevům mědi na předním východě i dobou měděnou neboli eneolitem (obr. 1) či chalcolitem. Poslední dva názvy pochází z latiny a řečtiny a znamenají měděný kámen – nezní to moc logicky, ale navazuje to na mnohem starší názvy etap doby kamenné – starší je paleolit (starý kámen) a mladší neolit (nový kámen). Obdobná situace je známá v případě střední doby kamenné – mezolitu (střední kámen), která byla také odborníky vyčleněna mnohem později.

1
Časová spirála
s vyznačením popisovaného období

Objev mědi nastartoval první rozdělení společnosti, jak ji známe dnes. Všechny předchozí kultury byly víceméně rovnostářské a zjednodušeně můžeme říct, že všechno patřilo všem. Kromě kamenných surovin, menších zvířat a obilí, které bylo výsledkem kolektivní práce, nebylo nic, co by mohlo tvořit cenný soukromý pozemek jednotlivce nebo jeho rodiny.

Archeologicky to nejlépe dokládají nálezy hrobů, které jsou velice jednoduché, podobně upravené a mají jenom málo průvodních předmětů, které jsou často stejné, ať už jde o hrob dospělého muže, staré ženy nebo malého dítěte. Samozřejmě se objevují výjimky, například děti pohřbené v základech domů jako oběť za dobrý život v daném domě, nebo různí dospělí lidé s bohatšími dary, u kterých však nevíme, proč zrovna oni byli takhle vybaveni. Předpokládá se, že jde o šamany nebo o krátkodobé vůdce bez dědičné držby moci a majetku, tzv. velké muže a ženy doby kamenné.

Tato „idylická situace“ se na Moravě začne měnit někdy kolem roku 4300 př. n. l., kdy se k nám dostávají první měděné předměty, jako jsou drobné ozdoby a později sekerky. Na Moravě probíhala pořád klasická doba kamenná a tyto neznámé blyštivé věci, které nikdo z místních nedokázal vyrobit, prodávali obchodníci z jihu za obrovské množství dobytka, obilí

nebo vzácných kamenů. Mohly být vlastněny jedním člověkem a následně odevzdány v nezměněné podobě a hodnotě jeho potomkům, a tak nastartovat rozdělení společnosti na mocenské vrstvy. Někteří lidé začínají shromažďovat majetek, který je nutné chránit, budují opevněná hradiška, která slouží jako pokladnice i opěrný a kontrolní bod ovládaného území. Také si vytváří vlastní družinu bojovníků, kteří za úplatu plní svěšené úlohy. Z těchto lidí se časem formují první náčelníci a válečníci. Další skupina se věnuje prvním řemeslům, například časem zvládne zpracování mědi nebo rozvine specializovanou těžbu vzácných kamenů, a tak průběžně vytvoří vrstvu řemeslníků, která si své znalosti stržší a získává tak mystický nádech v očích běžného lidu. Vynález oradla taženého dobyt看em spolu s objevem kola, potažmo vozu, také výrazně zvýší úroveň polnohospodářství.

Válka, stavba hradíšť, hlubinná těžba nebo orba jsou fyzicky náročné práce, a proto se do popředí společnosti dostává muž. To se odrazí i v náboženských představách a Venuše představující plodící, ale pasivní matku Zemi jsou nahrazeny mužskými bohy. Ti jsou spojováni s oblohou, deštěm a bleskem; představují činného muže, který obráběním půdy zabezpečuje její úrodnost, a muže válečníka, jehož bojový sekeromlat představuje blesk a s ním spojenou ničivou bouři, která však poskytuje také životodárný déšť.

Obá se také víc na malou kompaktní rodinu (tj. muž a žena spolu s dětmi, které se odvozuji od otce) než na širší příbuzenství, což nám dokládají mnohem menší domy než v neolitu.

Včasný eneolit (3800–3500 př. n. l.) je v našem regionu zastoupen závěrečnou fází kultury s moravskou malovanou keramikou, s kterou jsme se seznámili již v neolitu, a následně nevýraznými společenstvími, která kulturně vycházejí z jejího odkazu, ale začínají se u nich projevovat i eneolitické prvky. Z tohoto období jsou na Valašsku zatím jenom dva náhodné nálezy – dvě měděné sekerky, které pocházejí pravděpodobně z jižního Balkánu, kde už měli lidé poměrně rozvinuté zpracování tohoto kovu. Starší a velice vzácná sekerka pochází ze Zašové (obr. 2) a o něco mladší exemplář z údolí Dinotice v Halenkově. Obě byly nalezeny na horských svazích daleko od běžného osídlení a bez doprovodných nálezů. Je otázkou, jestli jde o dar bohům, nebo jenom o náhodně ztracený předmět. Každopádně měděná sekerka nebyla funkčním předmětem, šlo víc o důkaz moci a bohatství jejího nositele.

Měděná sekerka ze Zašové (Archiv Muzea regionu Valašsko, p. o.) 2

V starší době měděné (3500–3000 př. n. l.) se u nás objevuje již plně eneolitická kultura nálevkovitých pohárů. Na naše území právě tito lidé přinášejí všechny v úvodě zmíněné vymoženosti. Do regionu dorazili z oblasti Moravské brány, kde ve vesnici Hlinsko u Lipníka nad Bečvou stálo jejich významné opevněné hradiště a kde také těžili zkamenělé dřevo na výrobu kamenných nástrojů. Konkrétně v naší oblasti předpokládáme dvě neopevněná sídliště, která byla určena na základě početných nálezů kamenných nástrojů, a to štípaných i broušených. Jedná se o čepele, škrabadla, ale také o robustní sekeromlaty určené k dřevařství. Jde o polohy jihozápadně od Kelče

a lokalitu Ve Slínech u Kunovic. Velké plošné rozptřeni nálezů v okolí Kelče dovoluje uvažovat o stěhování osady z místa na místo.

Kromě těchto sídlišť jsou na Valašsku časté nálezy samostatných sekeromlatů (obr. 3). Zajímavá kolekce pochází z povodí Rožnovské Bečvy, odkud známe po jednom sekeromlatu z Krhové, Zašové, Zubří, Rožnova pod Radhoštěm, a dokonce z Prostřední Bečvy z nadmořské výšky 500 m.n.m.! Obdobný nálezy pocházejí ze Vsetína a Lidečka.

Tyto samostatné nálezy z míst, která jsou poměrně vysoko položena a nacházejí se mimo klasické osídlení, nejsou stále rozumně vysvětleny. Předpokládá se například, že jde o zbraň pastýřů, kteří tady v létě pásli

3

Dno zvoncovitého poháru, bulava (kulovitý sekeromlat) a sekeromlat (šedý) kultury nálevkovitých pohárů, sekeromlat (bílý) a štípaná sekerka/tesla s dobroušeným ostřím kultury se šňůrovou keramikou (Archiv Muzea regionu Valašsko, p. o.)

dobytek a na zimu se vraceli do osad. Nebo že šlo o místa, která sloužila jako dřevorubecké tábory, a sekeromlaty se zde používaly jako sekery a teslice.

Obě teorie mají svá pro a proti a ani jedna není zatím potvrzena.

O zániku existence kultury nálevkovitých pohárů na Valašsku nemáme žádné doklady. Nevíme, jestli se tato kultura u nás rozvíjela i v středním a mladším eneolitu, během kterého se v moravských nížinách rychle střídaly rozvinutější, ale méně výrazné a méně stabilní kultury, nebo zanikla.

Pozdní eneolit (2200–1900 př. n. l.) je obdobím celoevropské změny společnosti. Do prostředí střední Evropy, které je obydlené výše uvedenými nevýraznými kulturami s poměrně malým počtem obyvatel, přichází dvě nové výrazné dynamické kultury. Mají několik společných znaků, jako je například využití koně pro jezdecké i vojenské účely a s tím spojená vysoká pohyblivost kmene. Umí už velmi dobře zpracovávat měď, což dokládají zejména nálezy kovových dyk. Zdá se, že životy těchto kultur bylo založeno hlavně na chovu dobytka, a že polnohospodářství u nich hrálo menší roli. Sídliště jsou velmi těžko doložitelná, pravděpodobně šlo o lehké domy nebo stanové konstrukce. Naopak výrazné jsou mohyly (hroby s hliněným násepem), kde jsou pochováni muži i ženy, každý podle striktních pravidel svého pohlaví. Důležitá je pozice muže-válečníka pro vytváření bojových družin, kde má důležitou roli společné kultovní pití alkoholu, k čemuž sloužily složité zdobené keramické poháry (obr. 3), které byly také vkládány do hrobů.

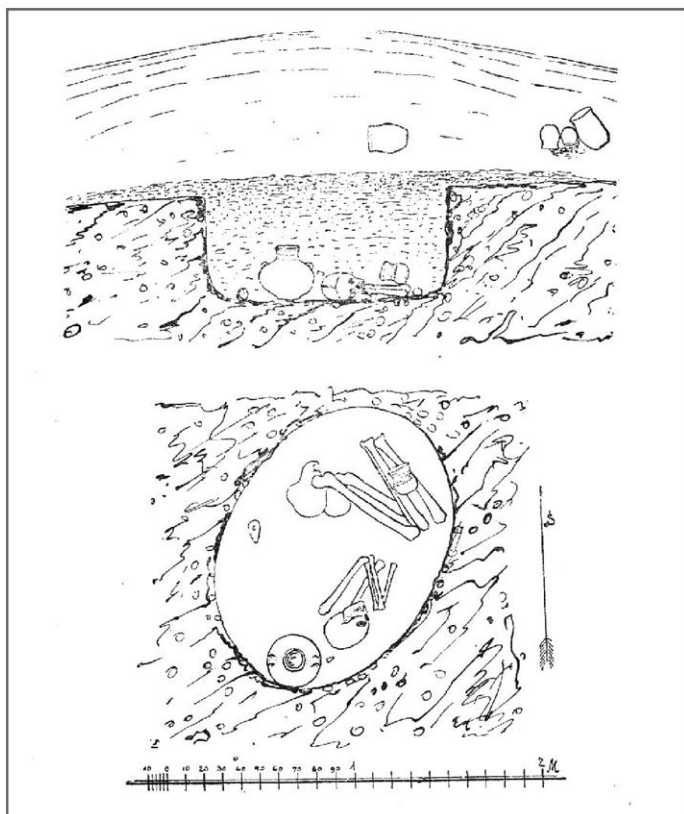
Kultura se zvoncovitými poháry se vytvořila někde v západní Evropě a osídlila oblast od severní Afriky po střední Evropu. Je pravděpodobně první kulturou, která vytvořila nejlepší bojový stroj nepřekonaný až do doby

4 K. Schauer: Lučištník kultury se zvoncovitými poháry

střelného prachu, a to kombinací člověk – kůň – luk. Lučištnická výbava (obr. 4) byla pro ně důležitým duchovním vlastnictvím, protože se její jednotlivé části často nacházejí v hrobech jako dar zemřelému.

Kultura se šňůrovou keramikou přichází do Evropy ze stepí severně od Černého moře na vozech tažených koňmi. Tito lidé jsou již plně indoevropského původu a jsou to naši nejstarší přímí předkové. Jejich kulturní návyky

5 Nákres mužské mohyly kultury se šňůrovou keramikou z Němetic (Dle I. C. Červinky)

tvorí prazáklad naší společnosti a jejich jazyk tvoří základ prakticky všech evropských jazyků, některá slova by nám dokonce byla srozumitelná. Typickým předmětem této kultury je sekeromlat, který se také vkládá do hrobu válečníka (obr. 3).

Pro nás je zajímavé, že právě v našem regionu, konkrétně na Kelečsku, se tyto dvě kultury setkaly. Několik skupin mohyl kultury se zvoncovitými poháry leží západně od Kelče směrem na Rouské a Horní Těšice. A přibližně pět kilometrů dál, u Němetic, leží minimálně dvě skupiny mohyl kultury se šňůrovou keramikou. Ty němetické (obr. 5) již byly zkoumány a obsahovaly, kromě pohřbených jedinců (převážně mužů), keramiku a kamenné nástroje. Další nálezy patřící oběma kulturám, jako sekeromlaty, štipanou industrii, nebo úlomky keramiky, je možné náhodně najít po celém Kelečsku.

Otázky a podněty pro školní kolektivy

1. Eneolitický bůh blesku a hromu se objevuje u mnohých kultur; vzpomeňte například na Vikingy, Slovany a Řeky. Představa boha blesku přechází v našich myslích i dnes díky americkému komiksu, podle kterého bylo natočeno několik akčních filmů. Nakresli svého komiksového hrdinu – boha blesku.
2. Zamyslete se nad tím, jak se dají vysvětlit nálezy osamocených sekeromlatů kultury nálevkovitých pohárů. Vyznačte si na mapě obce, kde byly tyto nástroje nalezeny, a zvažte obě teorie, případně navrhněte vlastní.
3. Poslechněte si rekonstruovanou podobu proto-indoevropštiny, nejstaršího předka většiny evropských jazyků včetně češtiny. Na uvedené webové stránce (<http://www.archaeology.org/exclusives/articles/1302-proto-in-do-european-schleischers-fable>) jsou nahrány dva příběhy. Zaměřte se na druhý z nich a v něm konkrétně na české slovo „syn“ a anglické slovo „priest“ (kněz). Jsou vám některá další slova povědomá?

Použitá literatura

BLÁHA, Ondřej. *Nové poznatky pravěkého osídlení v povodí říčky Juhyně na základě povrchových sběrů v k. ú. Kunovice. Bakalářská práce.* Brno: 2011.

ČERMÁKOVÁ, Eva. *Pravěk Valašska.* Vsetín: 2014.

ČERVINKA, Inocenc Ladislav. *O nejstarších mohylách Moravských, Právek V.* Brno: 1909.

PODBORSKÝ, Vladimír a kol. *Pravěké dějiny Moravy.* Brno: 1993.

Co nabízí interaktivní výstava Barevný svět

Barvy jsou všude kolem nás. Barevná je duha, stromy i motýli... vlastně všechno v přírodě! Ale barvy jsou hlavně v lidské mozku a tak také vznikají. Upoutávají naši pozornost, dokáží nás oklamat, ale i správně naladit. Barvy využívají malíři, fotografové i reklamní agentury pro sdělení poselství. S barvami pracují tiskárny, televize i dataprojektory. Nová putovní výstava Muzea regionu Valašsko s názvem Barevný svět vás vtáhne do tohoto tajemného a pestrého světa barev.

■ Skutečně autentický zážitek z výstavy zprostředkují lektorské akce a speciální programy pro veřejnost.

Výstava Barevný svět vznikla v průběhu roku 2016 jako autorský produkt Muzea regionu Valašsko, p. o. Její obsah vychází ze stejnojmenného vzdělávacího projektu Muzea regionu Valašsko, který byl dotován z programu Ministerstva kultury ČR a který získal zvláštní cenu v národní soutěži Gloria Musealis 2015. V rámci tohoto projektu byly vytvořeny speciální učební pomůcky (např. soubor interaktivních animací, pracovní a metodické listy), které jsou použity i ve výstavě.

Výstava se dá charakterizovat jako interdisciplinární (mezioborová), protože představuje svět barev očima různých oborů. Objevíte v ní téma barev z pohledu fyzika, biologa, ekologa, malíře, keramika, historika, technika i psychologa. Zároveň se jedná o výstavu interaktivní – 15 interaktivních prvků ve výstavě pomáhá hravou formou poodhalit tajemství barev. Výstava má zároveň silně vzdělávací charakter – hlavní cílovou skupinou výstavy jsou žáci základních a středních škol a ve výstavě najdete učivo fyziky, přírodovědy, biologie i výtvarné výchovy.

Výstava Barevný svět je strukturována do 3 tematických částí s názvy Barvy ve fyzice, biologii a ekologii, Barvy v umění, řemesle a technice a Barevné hry a klamy. Spojovací linkou výstavy jsou informační panely, které vás provedou po 25 zastaveních výstavy. Na interaktivních prvcích (dotykové panely, temné komory, pokusné stoly) naleznete instrukce pro práci s danou interaktivitou.

Co vše lze ve výstavě vidět? V první části výstavy vás přivítá interaktivní panel „Cesta světla“, který ilustruje cestu světla od zdroje do lidského oka, ve kterém se tvoří barva. Barva je totiž barevný vjem, který vzniká při dopadu světla do oka a jeho následným zpracováním v mozku. Zde například zjistíte, proč vnímáme modrou barvu nebe a zelenou barvu listu. Další zastavení se věnuje fyzikálnímu popisu barev z hlediska vlnových délek světla. Rozklad světla na optickém hranolu si vyzkoušíte na interaktivním „Spektrálním stole“. Následuje temná komora, ve které lze měnit barvu světla a v závislosti na ní se také mění barvy všeho v místnosti, mnohdy k velkému překvapení návštěvníků. Je tak vysvětlen princip odrazu a pohlcení světla.

Výstava se dále zaměřuje na zbarvení zvířat a rostlin. Speciální zbarvení zvířat má roli přitáhnout či naopak odvedení pozornosti. Proto jsou například samci kachen zbarvení výrazněji a atraktivněji než samice, které sedí na hnízdě a svým zbarvením se maskují. Pestrá rostlinná barviva zase lákají opylovače a umožňují zachycovat sluneční světlo a využít jeho energii při fotosyntéze. Jak vnímají barvy kolem sebe zvířata, prozradí informační panel s vizualizacemi zraku koček, psů, ptáků, hadů a včel ve srovnání se zrakem člověka.

Druhá část výstavy se zaměřuje na využití barev v umění, řemesle a technice. Můžete si zde prohlédnout rostliny, které se využívají k barvení látek, pigmenty využívané k barvení keramiky, malířská pojidla, rozpou-

štědla a barvy, které využívají umělci ke tvorbě obrazů, i ukázky nejrozličnějších malířských technik. Na obrazech z muzejních sbírek jsou představeny metody, které umělci používají k ovlivnění divákovy vnímání. Psychologický význam barev je poodhalen také na krátkém videu, ze kterého je jasné, že barvy upoutávají pozornost, určují náladu a sdělují poselství.

V další části výstavy se seznámíte s barevnými modely, které popisují barvy jazykem čísel a vzorců, a s metodami míchání barev, které se používají v tiskárnách, na LCD obrazovkách nebo v kině. Na interaktivním RGB stole si můžete vyzkoušet „sčítat“ barvy, na posuvných barevných foliích budete zase barvy „odečítat“.

V poslední části výstavy objevíte nejrozličnější hry s barvami a klamy, které ve světě barev matou naše mozky. Na stěnách jsou vystaveny příklady barevných optických klamů, které dokazují, že barvy dokážou někdy náš mozek dokonale zmást, a že hodnocení barev je relativní. Na mixážním pultu můžete zkusit míchat barvy pomocí rychle se otáčejících kotoučů, v temné komoře objevíte kouzla s neviditelným UV inkoustem a převod zvuku na barvy umožňuje barevná zvonkohra. Najdete zde také herní koutek či interaktivní obrazovku s výukovými animacemi, které získaly zvláštní cenu v národní soutěži Gloria Musealis 2015. Ve výstavě jsou i živé exponáty – můžete se těšit i na opravdického chameleona či na tajemné strašilky, tedy zvířata, která využívají svých barev k maskování!

Výstava Barevný svět byla poprvé k vidění v zámku Kinských ve Valašském Meziříčí od 29. 9. 2016 do 8. 1. 2017. Pro skutečně autentický zážitek probíhaly v průběhu výstavy speciální akce, v nichž si návštěvníci vyzkoušeli práci s barvami, odhalili záhadu barevných proměn v přírodě a také se naučili světlem malovat. Pro školy byly připraveny dva specializované lektorské programy, a to přírodovědný program Barevný svět přírody a společenskovední program Barevný svět umění.

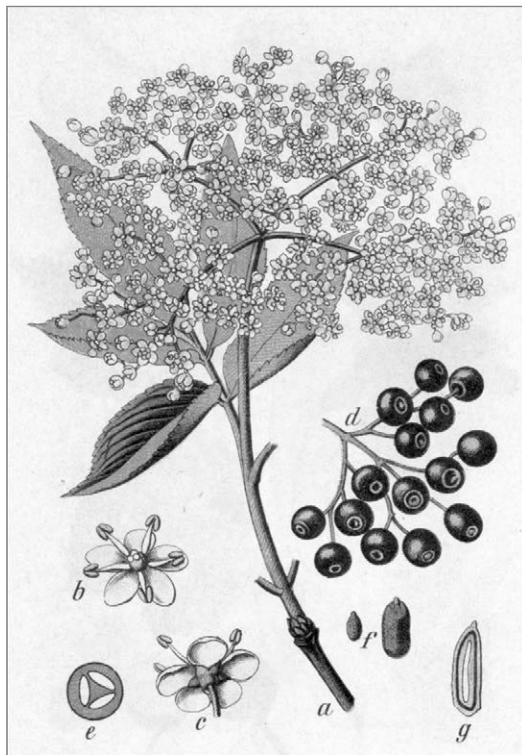
Výstava Barevný svět bude znova k vidění na zámku Vsetín od října 2017 do ledna 2018, v jednání je také zápujčka výstavy pro Muzeum Beskyd a pro Muzeum Novojičínka.

Jan Husák

příroda
s prožitkem

Před
heřmánkem
smekni,
před bezem
klekni

Bezinka, chebz či kozička – pod těmito lidovými názvy se skrývá jedna z do dnes nejoblíbenějších léčivek – bez černý (*Sambucus nigra*). Ne nadarmo se dochovalo rčení „Před heřmánkem smekni, před bezem klekni“, které napovídá, jak moc si naši předkové těchto zelin považovali. Od pradávna byl totiž bez ceněnou rostlinou, pomocí které naši předkové léčili řadu neduhů. Vedly-li vaše kroky kolem keře bezu, měli jste smeknout a byli jste chráněni před devětadevadesáti nemocemi. V dávných dobách lidé věřili, že rostli-li bez před stavením, střežil jej před čarodějnicemi. Proto ho lidé vítali v blízkosti svých domovů i chlévů.

Bez černý byl též často nazýván selskou lékárnou.

Podle legendy byl Kristus bičován bezovými metlami, odsud má prý své léčivé vlastnosti. Za léčivý je pokládán celý keř – pro své účinky se sbírají nejen květy a plody, ale také listy, kůra či kořeny. (*Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz, 1885*)

Od poloviny června keř zdobí bohaté květenství v odstínech slonové kosti. V době květu se kolem něj šíří doslova omamná vůně a i po odkvětu má rostlina zvláštní aroma. Dle lidových pověr páchne proto, že se v jeho větvích oběsil zrádce Jidáš. Od té doby prý šíří nasládlou vůni, upomínající na rozklad zemřelého. Právě v této době nastává čas pro sběr květů. Jak na něj nám poradí leták *Sběr a úprava léčivých rostlin* z roku 1943, který v době 2. světové války, kdy se obyvatelstvo potýkalo s nedostatkem potravin, radil, které druhy rostlin lze sbírat a zužitkovat; součástí jsou pokyny k uchovávání, sušení a konzervaci. „*Nasbírání květů bezu černého se rozprostře na vzdušných, stinných půdách. Nutno dbáti toho, aby byl rozložen jen v tenkých vrstvách, neboť by se příliš pomalu sušil. Po zvadnutí celých květenství se jednotlivé kvítky odrhnou, načež se pokud možno rychle dosuší. Usušené květy mají mít barvu slonoviny a mají silně vonět. Chutnají sladce slizovitě, později škrablavě.*“ Bezový květ má hojně využití. A. Ramsdorf ve své *Sbírce* výborných domácích prostředků proti většině lidských nemocí doporučuje, že na obtíže jako bolení v krku, rýmu či kašel „*vypijeme několik koflíků horkého čaje z bezového květu, oslazeného cukrem, s mlékem. Aby se docílilo silnějšího účinku, může se ku thé přidati ještě plná lžice bezových povidel.*“ Při bolestech hlavy pak doporučuje „*bezový květ zvlhčí vínem nebo octem a uvázati na čelo. Za půl hodiny jest bolení hlavy odstraněno.*“ Proti bolestivým uhrům postačí „*smíchati vodu z bezového květu se stejným dílem kořalky a kůži tím potíráti.*“ Spařené zralé květy se také přikládaly na krk při silném nachlazení.

Na jaře byly zejména mezi dětmi oblíbené kosmatice – čerstvě natrhané květy bezu obalené v těstíčku z vajec, mléka a mouky, které se smaží do zlatova. Když se po usmažení ocukrovaly, byly výtečnou náhradou sladkých lívanců.

Květy bezu se však z keře nikdy neotrhalý všechny. Koncem srpna se totiž promění v bezinky – malé černé kulaté peckovice. Ty sloužily zejména k přípravě lahodného likéru, vína či zavařenin, často se také sušily. Bezinková šťáva dobře posloužila proti horečce. Šťáva z plodů se využívala k barvení látek, ba dokonce i k barvení šedin našich prababiček.

Paní Vanda Vrlová zaznamenala způsob, jakým bylo dle lidových receptur možné neúčinnější léčivo z keře získat: „*Když se kůra nebo lýko škrábalo shora dolů – vyčistil se žaludek spodem, škrábané zdola nahoru způsobilo vyčištění vrchem. Nevím, zda to někdo zkoušel a mohl by potvrdit? Bolelo-li při rýmě také ucho, pouštěla se tato pára přímo do ucha kornoutkem z papíru. Prý to bylo docela příjemné.*“ Své využití našly také duté bezové větvičky, které byly prvními troubelemi u dýmek, které se zprvu užívaly jen ke kouření léčivých bylin.

Za léčivý je však pokládán celý keř. Pro své účinky se sbíraly nejen květy a plody, ale také listy, kůra či kořeny. Všechny části rostliny se pak kromě zmíněného využívaly proti bolesti zubů, na popáleniny či k zastavení krvácení z nosu.

Tak vyrazte na sběr kozičky a připravte si některý z lahodných nápojů. Jak na to, se můžeme nechat inspirovat recepty z publikací paní Vandy Vrlové – Nasbírání mezi Jány a Devatero kvítí, ve kterých se věnuje léčivým rostlinám a lidovým recepturám Valašska.

Bezová sodovka

5–7 květů černého bezu

1 citrón bez jader nakrájený na kolečka

30–40 dkg cukru, 4 l vody

Vodu s cukrem převaříme a vychladíme, do pětilitrové lahve s širokým hrdlem vložíme bezové květy, nakrájený citrón a zalijeme. Musí být až po hrdlo, převážeme plátkem a necháme 5–7 dnů na slunci za oknem. Pak stáčíme do lahvi, pevně uzavřeme a necháme vychladit. Pozor, při otevření šumí a utíká jako opravdová sodovka.

Bezinkový likér

2 l bezinek, 0,5 l vody, 0,5 kg cukru, 7 dl rumu nebo vodky

Bezinky s vodou zahříváme, až uvolní šťávu, a pak procedíme. V litru šťávy povaříme až do rozpuštění cukru, vychladlé smícháme s alkoholem. Tento likér slouží ke snížení krevního tlaku, je třeba jej užívat opatrně, stačí jedna polévková lžice denně.

Bezový keř provázel naše předky po celý život. Již těhotné ženy mají líbat bezový keř, aby zajistily dítětku šťastnou budoucnost, křížek z bezového dřeva se pak na konci života dával do truhly zemřelého. Byl rovněž součástí štedrovecerního věštění. Svobodné céry trásly bezem a přitom říkaly: „*Třesu, třesu bez, ozvi se mi pes, kde je milý dnes?*“ Na tu stranu, kde se ozvalo štekání, se pak dívka měla provdat. Nošení bezu při sobě chránilo před zlem a nemocemi.

Nezapomínejme, že porazil-li někdo černý bez, aniž by zasadil nový, čeká ho velká smůla!

Bohdana Šimčíková

Poděkování za finanční dar

V letošním roce přispěla firma **GALVAMET spol. s r. o.** (Vsetín) Muzeu regionu Valašsko na realizaci a rozvoj časopisu Valašsko, vlastivědná revue finančním darem. Dárci srdečně děkujeme.

Ing. Tomáš Vitásek, ředitel Muzea regionu Valašsko, p. o.

MgA.
Ondřej
Strnadel

(Foto Ondřej Galia)

MgA. Ondřej Strnadel (*1979 Valašské Meziříčí) je sklářským výtvarníkem, designérem a pedagogem. S řemeslem skláře se seznámil už jako chlapec, když chodil za otcem na hut do valašskomeziříčských skláren. V rodném městě vystudoval Střední uměleckoprůmyslovou školu sklářskou, kde od roku 2000 působí jako pedagog. V roce 2012 absolvoval ateliér Design skla na Fakultě multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Sklářská píšťala a řemeslný um Ondřeje Strnadela dává každoročně vzniknout desítkám studentských prací vytvořených na obou zmíněných školách, ale i dílům řady dalších výtvarníků, kteří zázemí krásenské školní huti využívají. Rodí se zde také většina autorových vlastních děl. Těmi jsou sochařsky čisté objekty jednoduchých organických tvarů, vycházející ze základní formy mísy. V jeho nejnovějších dílech se objevuje motiv destrukce, kdy autor zasahuje do ještě horkého skla a objekt dále formuje a deformuje. Výsledné realizace tak získávají na příběhovosti a k jejich obsahu se přidává i latentní předzvěst zániku.

Dílo Ondřeje Strnadela je zastoupeno ve významných galeriích a uměleckoprůmyslových muzeích České republiky, ale i v soukromých sbírkách u nás i v zahraničí. Autor se pravidelně účastní sklářských sympozií, výstav, v posledním desetiletí vystavuje i samostatně.

Patříš k těm výtvarníkům, kteří jsou schopni si celé své dílo sami realizovat. Je tvá vlastní řemeslná dovednost bezpodmínečnou součástí tvých objektů? Nemáš někdy chuť nechat své návrhy realizovat někoho jiného, tak jako to dělá řada sklářských výtvarníků?

I když už jsem té možnosti, kdy pro mě fouká jiný sklář, využil, nebylo to úplně ono. Dokud to půjde, budu spokojenější, když předmět, objekt či realizace vzniknou mou vlastní rukou. Je to jedinečná příležitost, jak v určitý okamžik reagovat dle potřeby. Proces chladnutí nabrané a tvarované skloviny je velice rychlý, a proto i reakce skláře musí být pohotová.

Zajímáš se o design světla a jejich historii, o stará stínidla pravidelně rozšiřuješ i naši muzejní sbírku. Jak jsi na tom s navrhováním světla ty sám?

Je to má oblíbená disciplína a krom toho jsem vyučený v oboru – sklář pro duté a lisované sklo. Historií výroby osvětlovacího skla jsem se zabýval ve své diplomové práci, jejíž součástí byly i design a realizace vlastního světla. Mám za sebou řadu realizací svítidel či světelných instalací pro interiéry, i když je pravda, že ty zůstávají v bytech objednatelů a na výstavách nejsou vidět. K těm veřejně přístupným světelným instalacím patří třeba Křišťálová jeskyně na zámku v Uherském Ostrohu. Taký dělám repliky historických stínidel.

Sklářskému řemeslu učíš budoucí skláře a designéry už šestnáct let. Změnil se za tu dobu přístup studentů k řemeslné práci?

To se dá těžko posoudit, protože za těch šestnáct let jsem se změnil i já. Přístup každého studenta je odlišný. Snažím se, aby ke sklu našli vztah a podle toho s ním zacházeli.

Co je pro práci se sklem nejdůležitější?

Pro mě osobně je to porozumění, trpělivost a pokora.

Na čem teď zrovna pracuješ a kde se můžeme letos s tvým dílem setkat?

Zatím mě pořád ještě naplňuje téma deformace předmětů, tekutin v nádobě. Z výstav mě letos čeká Art Prague (28. 2. – 5. 3.), kde mě společně s kolegou a kamarádem Martinem Hlubučkem a Torou Urup bude prezentovat Pražská galerie Kuzebauch. Stejná galerie si vybrala mé práce pro prezentaci na mezinárodním bienále uměleckých řemesel a tvorby Révelations v Paříži, které proběhne od 3. do 8. května. Ale momentálně mám rozpracovaný návrh trofejí pro Velkou cenu Brna – Grand Prix České republiky silničních motocyklů.

Takže pokud by někdo rád získal tvé dílo, stačí, když v srpnu získá Grand Prix na brněnském autodromu. Nebo máš ještě jiný tip, jak získat tebou realizovanou trofej či pohár?

Je pravda, že jsem jich dělal víc. Návrhy a realizace ocenění k práci sklářského designéra patří. Letos jsem navrhoval i cenu pro Zlínský kraj nebo pro Valašskou Rally. Motorky patří k mým koníčkům, trofej pro Grand Prix jsem si vysnil...

Ondro, děkuji za rozhovor a přeji hodně radosti z tvorby.

Kamila Valoušková

■ Corn, 2014, foukané a matované sklo, 20x25 cm (Foto Petr Willert)

■ ■ Talíř, 2015, foukané a matované sklo, 40x8 cm (Foto Petr Willert)

■ ■ ■ Nádoba, 2015, foukané a pokovené sklo, 25x15 cm (Foto Petr Willert)

■ ■ ■ ■ Nádoba, 2016, foukané a matované sklo, 30x25 cm (Foto Petr Willert)

Pamětní „základní kámen“ skláren B. A. G.

červenec 1992,
sklo jantarové barvy,
v. 16,5 cm, š. 22 cm,
h. 20,5 cm
(sbírka MRV)

V lednu roku 2003 věnovalo vedení zrušené sklárny Barovier and Toso Czech Republic s. r. o. vsetínskému muzeu kolekci 57 předmětů. Darovaný soubor významně posílil zastoupení výrobků této firmy, resp. i jejího předchůdce, sklářské hutě B. A. G., s. r. o., v muzejní sbírce, která do té doby obsahovala 44 položek získaných mezi lety 1994–1999.

Součástí věnovaného souboru byly dva předměty vážící se k zahájení výstavby nové sklárny B. A. G., a to na tzv. „zelené louce“ ve Vsetíně-Bobrkách. Jednalo se o pamětní „základní kámen“ a pamětní list datovaný 24. 7. 1992. V listině se uvádí: „*Dnešního dne klademe základní kámen sklárny, která bude zaměstnávat cca 80 pracovníků na realizaci prací předních českých, slovenských, ale i zahraničních výtvarníků. Sklárna ... je první zcela nově budovanou výrobní jednotkou v regionu od roku 1989.*“ Ze zakladatelů firmy dokument podepsali: Ing. Petr Jakubec za majoritního vlastníka sklárny Glass Service spol. s r. o. a za jeho společníka, chemický podnik Deza, a. s., Ing. Miloš Malík.

Na vybudování sklárny se dodavatelsky podílelo osm firem, z nichž projekt vypracoval generální dodavatel – firma Moravec spol. s r. o. Zlín, která dohlížela na stavbu zadanou další zlínské firmě Stavosvit. Výstavba objektu byla dokončena v prosinci téhož roku. Plný provoz se ve sklárně rozjel v červnu roku 1993 (s kapacitou 2–3 tuny utavené skloviny za den). Součástí moderního vybavení byly počítačem řízené první tři české celoelektrické dvoupánnové pece, efektivní z hlediska jakosti skloviny, spotřeby energie i životnosti.

Progresivní ateliérová huť ve svých počátcích navázala na tradici českého sklářství a na tavení nezávadného sodno-draselného křišťálu. Za dodržení ekologických standardů se specializovala na ruční výrobu s důrazem na technické a technologické inovace, uměleckou invenci a řemeslnou kvalitu. V rámci malosériové ruční výroby náročného a originálního užitkového a dekoračního skla se ve sklárně vyráběly především vázy, svícny, těžítka, dózy s víčky, mísy, popelníky, soupravy nápojového skla, džbány a karafy. Za své výrobky získala sklárna několik ocenění za design.

V roce 1998 sklárnu odkoupila renomovaná italská sklářská společnost Barovier & Toso a z rozhodnutí zahraničního majitele byla výroba ve sklárně ukončena v červenci 2002. Existence sklárny trvala sice pouhých 10 let, ale za tu dobu se nesmazatelně zapsala do historie českého porevolučního sklářství.